

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 24 красавіка 1987 г. № 17 (3375) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

СНР

Работнікі культуры і мастацтва! Паўней задавальняйце духоўныя запатрабаванні савецкіх людзей! Стварайце творы, сугучныя рэвалюцыйным пераўтварэнням, пафасу перабудовы!

(З Заклікаў ЦК КПСС да 1 Мая 1987 года).

УНУМАРЫ:

**СУСТРЭЧА
У РЭДАКЦЫП:**
палесцінскі журналіст
гутарыць з Васілём
БЫКАВЫМ

3

●
Вышэйшая школа:
час здзяйсненняў
Надзённае інтэрв'ю

4

●
Ад размоў пра поспехі...
устрымаем ся
Артыкул
М. МУШЫНСКАГА

5-6

●
Два погляды на
«Анталогію педагогічнай
думкі...»

6-7

●
ВЕРШЫ
А. САЛТУКА,
М. БАШЛАКОВА,
М. МАЛЯЎКІ

3, 4, 8

●
Што супрацьпаставіць
масвай культуры?

13

●
Успаміны Б. САЧАНКІ
пра А. КУЛАКОЎСКАГА
і А. МАКАЕНКА

14-15

Мастакі Пінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў Таццяна Яфанава, Алена Ерафеева, Кацярына Еканчук, Таццяна Новак, Алена Дзяшко, Святлана Буткевіч, Марына Корчык, Тамара Кравец.
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

Урачысты сход у Крамлі

70 гадоў назад, у красавіцкія дні, У. І. Ленін абвясціў курс на сацыялістычнае абнаўленне Расіі. Красавіцкімі тэзісамі быў дадзены лозунг дня — лозунг, які павёў на штурм капіталізму народныя масы. Рабочая і сялянская рэвалюцыя, аб неабходнасці якой увесь час гаварылі бальшавікі, здзейснілася.

Яна працягваецца — у цяперашніх нашых справах і клопатах. Правадыр Кастрычніка і сёння з намі. Нарастаючы поступ перабудовы ўсё больш усталявае ў жыцці партыі і краіны рэвалюцыйны ленінскі дух, ленінскі стыль у рабоце.

У абстаноўцы разгорнутай барацьбы за ажыццяўленне курсу партыі на паскарэнне, усебаковае абнаўленне жыцця грамадства сустракаюць саветыкі людзі 117-го гадавіну з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. 22 красавіка ў Крамлёўскім Палацы з'ездзі адбыўся ўрачысты сход, прысвечаны знамянальнай даче. Тут сабраліся перадавікі вытворчасці Масквы і Падмаскоўя, ветэраны КПСС, прадстаўнікі партыйных, саветскіх, грамадскіх арганізацый, дзеячы навукі і культуры, воіны Саветскіх Узброеных Сіл. Присутнічаюць замежныя дыпламаты, зарубежныя госці.

17 гадзін. Апладысмантамі ўдзельнікі ўрачыстага сходу вітаюць таварышаў Гарбачова М. С., Аліева Г. А., Варатнікова В. І., Грамыку А. А., Зайкова Л. М., Лігачова Я. К., Рыжкова М. І., Саломенцава М. С., Чэбыркава В. М., Шэварднадзе Э. А., Дзмічэва П. Н., Далгіх

У. І. Ельцына Б. М., Слюнькова М. М., Сакалова С. Л., Талызіна М. У., Бірукову А. П., Дабрыніна А. Ф., Лук'янава А. І., Мядзведзева В. А., Разумоўскага Г. П., Капітонава І. В.

У прэзідыуме таксама нацыянальны старшыня Камуністычнай партыі Ірландыі М. О'Рырдан, першы сакратар Туніскай камуністычнай партыі М. Хармель.

Тут жа — намеснікі старшынь Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР і Савета Міністраў СССР, сакратары МГК і МК КПСС, ветэраны ленінскай партыі, перадавікі вытворчасці, вядомыя вучоныя, дзеячы культуры, военачальнікі, прадстаўнікі грамадскіх арганізацый.

Урачысты сход адкрыў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар МГК КПСС Б. М. Ельцын.

Пад зводамі Крамлёўскага Палаца з'ездзі ўрачыста гучыць Гімн Саветаў Саюза.

З дакладам «Ленінізм — асновы тэорыі і палітыкі перабудовы» выступіў член Палітбюро ЦК КПСС, Старшыня Савета Міністраў СССР М. І. Рыжкоў.

Даклад быў выслухан з вялікай увагай і неаднаразова суправаджаўся працяглымі апладысмантамі.

Удзельнікі ўрачыстага сходу з натхненнем, стоячы, пяюць «Інтэрнацыянал».

Затым адбыўся вялікі святочны канцэрт.

(ТАСС).

ДА ВЫБАРАЎ У МЯСЦОВЫЯ САВЕТАХ

Выбары ў мясцовыя Саветы народных дэпутатаў і выбары народных суддзяў раённых (гарадскіх) народных судаў, якія адбудуцца 21 чэрвеня 1987 года, важная грамадска-палітычная кампанія, правядзенне якой ва ўмовах перабудовы набывае асаблівы сэнс. Не выпадкова на студзеньскім (1987 г.) пленуме ЦК КПСС гаварылася пра ўдасканаленне выбарчай сістэмы, паглыбленне яе дэмакратызму, пра больш эфектыўны і рэальны ўдзел выбаршчыкаў у ўсіх стадыях перадыбарнай і выбарнай кампаніі.

Дзейным сродкам у падрыхтоўцы да выбараў становіцца адпаведная грамадска-палітычная літаратура, а таксама даведачныя выданні. У прыватнасці, выдавецтва «Беларусь» да маючых адбыцца выбараў выпусціла на беларускай і рускай мовах брашуры «Палажэнне аб пастаянных камісіях мясцовых Саветаў народных дэпутатаў Беларускай ССР» і «Закон Беларускай ССР аб гарадскім, раённым у горадзе Саветах народных дэпутатаў Беларускай ССР».

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯ

ВАСІЛЮ ВІТКУ — МЕДАЛЬ САВЕЦКАГА ФОНДУ МІРУ

Васіль Вітка неаднаразова пераводзіў на рахунак Савецкага фонду міру ганарары за свае творы. У прыватнасці, за паэму «Тры хаты», якая летась была змешчана на старонках часопіса «Полымя».

На нядаўнім пасяджэнні прэзідыума праўлення СП БССР

намеснікі старшыні Беларускага аддзялення Савецкага фонду міру М. Ягораў уручыў Васілю Вітку Ганаровы медаль Савецкага фонду міру, якім пісьменнік узнагароджаны за дзейсны ўклад у справу абароны міру.

Фота Ул. КРУКА.

«Дзядзька Ваня» і іншыя...

Завяршыўся фестываль «Прыбалтыйская тэатральная вясна»

Цудоўна, што надарыўся гэты красавіцкі тыдзень... Да фестывальных уражанняў — надзвычай моцных і неадназначных — мы, напэўна, будзем вяртацца неаднойчы. Памятаеце? Звышвынаходлівая, адмысловая рэжысура Эймунтаса Някрошуса... Крыўдны няпопых нашых спектакляў... «Тэатральны тэатр» Адольфа Шапіра...

Завяршаў конкурсную праграму спектакль Акадэмічнага тэатра Эстонскай ССР «Ванемуйнэ» «Час пачатку — час развіцця», інсцэнізацыя старонак эпопеі класіка эстонскай літаратуры А. Х. Тамсаарэ. Нашы госці з Тарту былі шчыра здзіўлены гарачым прыёмам, аказаным мінскай публікай гэтаму, на іх думку, далёка не лепшаму паказу спектакля, які шмат страціў ад пераносу з роднай сцэнічнай пляцоўкі на падмосткі горадскага тэатра. Думаецца, прычына ў сапраўднасці, самабытнасці традыцый нацыянальнай культуры, якую немагчыма падмяніць нават самай вытанчанай стылізацыяй «пад народ».

У апошні фестывальны вечар, перабіраючы ўражання мінулага тыдня, я міжволі, па рэпартажскаму звычцы, шукаў «кропку». Знайшоў, але нейкую не ўрачыстую, — тужлівую. Пасля бурных апладысмантаў, калі ў чаканні заключнага абмеркавання эстонскага спектакля ў зале і фая прыцішана перага-

ворваліся ўдзельнікі творчых дыскусій «Прыбалтыйскай тэатральнай вясны», а на сцэне дзелаўта завыхаліся маніроўшчыкі дэкарацый, — раптам завінеў пранізлівы званок. З-пад каласнікоў, павольна, з характэрным грукатам пачала апускацца масіўная пажарная заслона і праз якую хвіліну шчыльна закрыла пустую прасторы падмосткаў...

Вось і ўсё. Фестываль «Прыбалтыйская тэатральная вясна», які тыдзень гасцяваў у Мінску, скончыўся.

— Фестываль стаў сапраўдным святам і выдатнай школай для яго ўдзельнікаў, — сказаў тэатральны крытык Б. Паюроўскі (Масква). — Ён засведчыў розныя ўзроўні тэатральнага мастацтва, вылучыў новыя мастацкія ідэі. Цікавай была конкурсная афіша, на якой пазначана некалькі выдатных спектакляў. Бясспрэчныя лідэры сёлетняй «Прыбалтыйскай вясны» (пры розных ацэнках, што, на маю думку, натуральна) — «Дзядзька Ваня» А. Чэхава ў пастаноўцы Маладзёжнага тэатра з Вільнюса і «Заўтра была вайна» Б. Васільева латвійскага ТЮГа. Някрошус робіць замаха на традыцыйны чэхаўскага тэатра і адкрывае новы свет. Немагчыма забыць каласальнае эмацыянальнае ўзрушэнне, якое засталося пасля спектакля рыжан. Увогуле, лепшыя сцэнічныя творы фестывалю, звяртаючыся да больш ці менш далёкай гісторыі, скіраваны ў дзень сённяшні і заўтрашні. У гэтым сэнсе, як мне здаецца, заслугоўвае больш высокай ацэнкі (чым тая, што дадзена спецыялістамі на абмеркаванні) пастаноўка шкспіраўскай «Буры» Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы — абсалютна сучасны спектакль.

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ СССР

Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры пры Саветах Міністраў СССР паведаміў імяны нандыдатаў, дапушчаных да ўдзелу

ў конкурсе на атрыманне Дзяржаўных прэміяў СССР 1987 года.

Сярод іх — народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін.

Выдавецтва «Молодая гвардия» і Саюз пісьменнікаў БССР вылучылі на атрыманне Дзяржаўнай прэміі СССР яго раман «Петраград — Брэст».

ГВАЗДЗІКІ ЗЕМЛЯКОЎ

Творчы вечар Вольгі Іпатавай прайшоў у Смагоне. Нарадзілася пісьменніца на Гродзеншчыне, таму прымалі яе ў Смагоні як зямлячку, якая не забывае родныя мясціны, сваёй літаратурнай чыннасцю служыць духоўнаму ўзбагачэнню гродзенцаў.

У складзе творчай брыгады былі крытык з Масквы Лола Званарова, галоўны рэдактар часопіса «Нёман» Анатоль Кудравец, зямляк смагонцаў паэт Генадзь Пашноў, кампазітар Алег Чыркун і іншыя.

Адбылася гутарка ў райкоме партыі. Пра эканамічнае і сацыяльнае развіццё раёна гасцям расказалі першы сакратар РК КПБ І. Вельняшынскі, старшыня райвыканкома Р. Унучка, старшыня гарвыканкома І. Рак, сакратар РК КПБ В. Картановіч.

Чалавечы фантар перабудовы... Тут не толькі клопат пра дбайнае гаспадаранне на зямлі, пра сучасны вопілі старажытнага гарадка... Адчувалася глыбокая зацікаўленасць партыйных і саветскіх кіраўнікоў у павышэнні творчага патэнцыялу чалавеча працы. Есць у раёне свае паэты, мастакі, пры-

Слова пра творчасць Вольгі Іпатавай гаворыць Сяргей Панізнік.

Доме культуры працуе народны ансамбль песні і танца імя М.-К. Агінскага і народны цымбальны аркестр. У адноўленым Кальвінскім зборы — помніку архітэктуры XVI стагоддзя — мы бачылі цудоўную выставку твораў мясцовых народных умельцаў. Не забываюць тут і пра танкую каларытную з'яву, як так званая «Смагонская анэдзія» XVII—XIX стагоддзяў.

Творчы вечар В. Іпатавай прайшоў у Доме культуры. І

гэта было не толькі літаратурнае свята. Гаварылася на вечары і пра стан сённяшняй беларускай літаратуры, і пра ролю пісьменніка ў перабудове, і пра службу муз у прапагандыскай рабоце з людзьмі.

Гваздзікі Вольгі Іпатавай ад зямлякоў былі шчырай падзякай за яе мастацкае слова, зарунай на далейшае творчае супрацоўніцтва.

П. ІВАНЕНКА.
Фота А. КАЛЯДЫ.

Алег САЛТУК

**ЧАС ПАСКАРЭННЯ,
СВЕТЛЫ ЧАС...**

Паэтам—равеснікам

Натхненне ёсць, пабольш сумлення б
Перад сабой, перад людзьмі...
Радкі снуюцца, нібы цені,
А цень, як пень,—з яго вазьмі!
Радкі пра ўсё і пра нічога,
Хоць рыфма, вобраз — хоць куды!
А крытыкі — гэта ад бога —
Спяваюць на усе лады.
Перабудова, паскарэнне
І свежы вецер перамен...
О, рыфмавання ачмуэрнене!
А што канкрэтнага ўзамен?
Ці дапамог каму ты ў нечым,
За праўду ты ці пастаяў,
Узяў ты груз на свае плечы,
Ці на чужыя пераклаў?
Няма сумлення без сумнення
І без пытання:
— Як нам жыць?
А ўжо другое пакаленне
На нас дапытліва глядзіць:
А сярод нас прыстасаванцы
Ці ёсць, куды ідзём
з радком?..
Даволі вершаваных танцаў,
Даволі па жыцці бачком!
Час паскарэння — азэрэння
Доўгачаканы, светлы час.
Мы людзі — людзі, а не цені,
І, як з людзей, спытаюць з нас.

Віцьба

Віцьба на водмелях б'ецца
ўюном —
Даўно на сухоты хварэе...

Тое, што некалі рэчкай было,
Сёння занесена глеем.
Ад нематы да чарнаты
Боль берагоў глыбее.
У наступленне пайшлі кусты,
Салаўі ад смагі самлелі.
Вольгу б з дружнай сёння
сюды.
Як бы на гэта яна паглядзела?
Ткуць павукі дзень і ноч
нераты
Над рэчкай пакутліва-белай.

Ляўкоўская ноч

Купалаў кут.
Людзей на пляцы —
Святочны дзень сюды вядзе.
А ўжо да захаду схіляцца
Пачаў затурбаваны дзень.
Пакойчык бы прымружыў
дзверы.
Паэт на ўслончыку прысеў.
Вачамі, поўнымі даверу,
У нашы душы паглядзеў.

Здаецца, ўстаў,
І дзверы — насцеж,
Подаўся хуценька за стол...
У клёна здрыгануўся ствол
Ці то ад гора, ці ад шчасця.

Яму на плечы лёг лісток
Далонькай добраю шурпатай...
Ляціць у Вязынку крылаты,
З пільмом любі, маладзічок.

Улада жыцця

Непахісная ўлада вясны —
Сок пацёк,
Мурашы заснавалі.
Карацеюць вясновыя сны,
Педаўжэлі дарогі і далі.

Дзень зямлі цэпльнію падарыў.
Трактары на палях загудзелі.
Хлебароб ад зары да зары
Сее хлеб і святлее надзеяй.

На жыццё, на дзяцей і на мір—
Найвялікшая гэта надзея!
Не стыкаецца брыгадзір
Дома нат і ў нядзелю.

— Вось адсеемся і тады
Май сустрэнем і Перамогу...
Зацвітаюць пад сонцам сады.
Апроч міру, не трэба нічога!

**«АБАВЯЗАК
МАСТАКА—
БЫЦЬ РАЗАМ
З НАРОДАМ»**

Файез РАШЫД і Васіль БЫКАУ. Фота Ул. КРУКА.

Нядаўна гасцямі рэдакцыі «Літаратура і мастацтва» былі народны пісьменнік БССР Васіль Быкаў і палесцінскі журналіст і медык Файез Рашыд, супрацоўнік часопіса «Эль-Хадаф» («Мэта») — аднаго з выданняў АВП. Творчасць Васіля Быкава, кнігі якога шырока выдаюцца за ружом, вядома і арабскаму чытачу. Так, у 1967 годзе ў Каіры выйшла «Трэцяя ракета» ў перакладзе вядомага арабскага пісьменніка Ахмада Адама Мухамеда. У 1981 годзе выдавецтва «Прагрэс» (Масква) апублікавала на арабскай мове аповесць «Сотнінаў». Перакладаліся на арабскую мову і іншыя творы пісьменніка. Вялікую цікавасць да творчасці Васіля Быкава, па словах Ф. Рашыда, праяўляюць і чытачы палесцінскага часопіса.

Паміж арабскім госцем і беларускім пісьменнікам адбылася гутарка, са зместам якой, безумоўна, цікава будзе пазнаёміцца нашаму чытачу.

Адказваючы на пытанне, чаму тема Вялікай Айчыннай вайны, тема гераізму займае выключнае месца ў творчасці пісьменніка, Васіль Быкаў сказаў:

— Перамога ў Вялікай Айчыннай вайне савецкага народа, па сутнасці, вырашыла лёс усёй еўрапейскай, а можа быць, і сусветнай цывілізацыі. Перамога над фашызмам аплачана мільёнамі жыццяў савецкіх людзей. У вайне загінуў кожны чацвёрты жыхар маёй роднай Беларусі. Я быў удзельнікам вайны. І мой маральны выбар прадыхаваны маральным выбарам тых, хто загінуў у барацьбе супраць фашысцкіх захопнікаў, памяшчу аб незлічоных ахвярах і пакутніках вайны.

Што датычыцца тэмы гераізму — яна адна са складанейшых у літаратуры. Быў час, калі гераізм вызначаўся выключна колькасцю знішчаных на полі бою ворагаў. Такі спрыяны падыход, можна сказаць, панаваў у літаратуры, і не толькі ў літаратуры, у першы пасляваенны час. Той факт, што падзвіг у вайне здзяйсняў увесь народ — і салдаты, і партызаны, і падпольшчыкі, і проста мірныя жыхары: старыя, жанчыны, дзеці — патрабаваў асэнсавання, патрабаваў

новага ўзроўню праўды. У пошуках гэтай праўды і нараджаўся новы герой у ваеннай літаратуры. Настаўнік Мароз у маёй аповесці «Абеліск» не здзяйсняе ратных подзвігаў, ён проста да канца застаецца верным свайму абавязку, застаецца чалавекам у нечалавечых абставінах. І таму ён, і такія, як ён, заслужылі, каб імяны іх занялі сваё месца на абеліску памяці.

— Тэма вайны прывесчана агромністая колькасць кніг. Ці можна сказаць, што яна ў цэлым ужо вычарпала сябе?

В. Быкаў на гэтае пытанне адказаў так:

— Апошнія факты ў літаратурным жыцці начаста абверглі гэтае меркаванне. Як прыклад, можна прывесці творы Святланы Алексіевіч. Пісьменніца апятала амаль паўтысячы чалавек. Гэта былі жанчыны — удзельніцы Айчыннай вайны. У выніку нарадзілася кніга: «У вайны не жаночы твар», якая адразу стала з'явай у літаратуры. Потым з'явілася кніга, напісаная паводле дзіцячых успамінаў. Я перакананы, што тэма вайны — невычарпальная.

— У Савецкім Саюзе зараз адбываюцца падзеі гістарычнай важнасці. Ідэя перабудова, а што, па-вашаму, перабудова для пісьменніка?

— Я думаю, што такім пісьменнікам, як Ч. Айтматаў, В. Астаф'еў, В. Распуцін і іншым, якія многа зрабілі сваёй творчасцю для перабудовы, рыхтавалі да яе нашу свядомасць, а тым самым і набліжалі сённяшні дзень, няма патрэбы пад нешта «перабудовацца», мяняцца ў сваёй сутнасці. А вось збаўляцца ад ілюзій неапраўданага аптымізму, набытага ў гады грамадскага застою, трэба яшчэ многім у літаратуры.

Ф. Рашыд папрасіў суб'ектніка даць параду маладым пісьменнікам, прадстаўнікам палесцінскага народа — народа, які апынуўся ў трагічным становішчы выгнанніка.

— Нас глыбока хвалюе лёс палесцінцаў, — сказаў В. Быкаў. — Мы ведаем, што 4,5 мільёна жыхароў Палесціны знаходзяцца цяпер у розных краінах на становішчы бежанцаў, ведаем пра пакуты жыхароў палесцінскіх лагераў у Ліване, пра мужнюю барацьбу вашага народа за сваю нацыянальную самастойнасць. Цяжка даваць якія-небудзь парады вашым пісьменнікам. Адно можна сказаць: абавязак пісьменніка заўсёды быць са сваім народам, нават у самых цяжкіх дні. Літаратура не заўсёды можа паказаць выйсце. Але мастацтва дапамагае глыбей асэнсаваць жыццёвыя з'явы, дапамагае ў пошуках гэтага выйсця, у пошуках ісціны. Нават у самых тупіковых сітуацыях літаратура павінна несці слова праўды. Іншага шляху для літаратуры проста няма. Лепш праўда, чым ілюзіі. Сумленна служыць свайму народу — гэта значыць, гаварыць яму праўду. Я думаю, гэта верна ў адносінах да кожнага народа. Беларускі народ зведаў таксама шмат пакут і зняваг, і ён таксама адчуваў і адчувае неабходнасць ведаць праўду аб сабе, аб сваёй гісторыі. Сёння кожны народ можа аказацца ў драматычнай сітуацыі, ядзерная катастрофа пагражае ўсім. І пазіцыя мастака павінна быць у першую чаргу сумленнай пазіцыяй. Мастак павінен заставацца верным самому сабе, верным праўдзе.

Запісаў Віталь ТАРАС.

ТВОРЧЫ ВЕЧАР ПАЭТЭСЫ

Ніна Мацяш (у цэнтры) дае аўтографы. Злева—Уладзімір Калеснік.

Зала Палаца культуры Брэсцкага аблсаўпрофа. На сцэне за столікам загадчык нафедры беларускай літаратуры Брэсцкага педагагічнага інстытута імя А. С. Пушкіна, прафесар Уладзімір Калеснік і лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова і прэміі абласной камсамольскай арганізацыі Ні-

на Мацяш. Чароўныя гукі лірычнай песні В. Фляцісава на верш паэтэсы «Галубка» прыпыняюць цёплыя апладысменты шматлюднай аўдыторыі. Так пачаўся творчы вечар Н. Мацяш, які арганізавалі Брэсцкі абном ЛКСМБ, нафедра беларускай літаратуры БРДП імя А. С. Пушкіна,

Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў БССР і Брэсцкая абласная студыя тэлебачання.

Пра творчасць і жыццёвы шлях Н. Мацяш, самабытнасць яе паэтычнага слова расказаў У. Калеснік. Ён падрабязна спыніўся на апошнім зборніку паэтэсы «Паварот на лета».

Апладысментамі сустрэлі прысутныя «Песню пра Бела-зёрск» самадзейнага кампазітара В. Гароха, якую выканалі землякі Н. Мацяш, рамансы заслужанага работніка культуры БССР І. Вінаградавай «Я вас люблю», «Вяртанне ў вясну» ў выкананні аўтара, а таксама песню на верш паэтэсы «Я цябе люблю, а ты не слухай», якую напісаў і выканаў загадчык аддзела прапаганды іваўскага райкома партыі Р. Сыраватка, песні А. Хвораста «Я прыеду, як выпадзе снег» і «Васількі» ў выкананні ванальна-інструментальнага ансамбля «Мушкетёры».

Вершы Н. Мацяш чыталі студэнты філагічнага факультэта педінстытута С. Набраль, Т. Петрусевіч, Ж. Селюкычэна, Н. Герман, М. Нарывончык, Н. Палака, С. Зарэцкая.

Сваімі ўражаннямі пра творчасць Н. Мацяш падзяліліся настаўнікі брэсцінскіх школ, выкладчыкі прафесійна-тэхнічных вучылішчаў горада, вучні і студэнты. Паэтэса адказала на шматлікія пытанні гледачоў, прачытала новыя вершы, расказала пра творчыя планы.

У. СЕНЬКАВЕЦ.

ПАМЯЦІ Т. ХАДКЕВІЧА

Выступае Іван Шамажкін.

Чалавекам чыстай душы, пісьменнікам, чуйным да подыху сучаснасці, застаўся ў літаратуры Тарас Хадкевіч. Яго лепшыя творы, сярод якіх раман «Песня Дзвіны», — усхваляванае слова пра тых, хто будзе новае жыццё. Антраж таго, Т. Хадкевіч выдаў не адзін зборнік для дзяцей, з'яўляецца сааўтарам кнігі «Мы раснажам пра Мінск», займаўся перакладамі.

Аб гэтым нагадвалася ў Доме літаратара на вечары, прысве-

чаным 75-годдзю з дня нараджэння Т. Хадкевіча. Плённасць мастакоўскіх пошукаў Т. Хадкевіча адначасна вядучы веча-ра народны пісьменнік Беларусі І. Шамажкін, П. Кавалёў, А. Савіцкі, Р. Няхай, С. Грахоўскі, С. Шушнёвіч.

На заканчэнне вечара артысты мінскіх тэатраў прачыталі паасобна тэатральныя творы пісьменніка.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

КАР: — Шмат гадоў мы павялічаліся, што, маўляў, наша вышэйшая школа — лепшая ў свеце. Між тым, у падрыхтоўцы і выкарыстанні спецыялістаў пакрысе сталі назірацца шматлікія праблемы, нарастае негатывны з'явы. Таму вельмі своєчаснымі, актуальнымі з'явіліся зацверджаныя ЦК КПСС «Асноўныя напрамкі перабудовы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў краіне». Перабудова, натуральна, закране ўсе бакі гэтай галіны. Але ж нешта ёсць тут і галоўнае, першачарговае? Вы, Фёдар Васільевіч, узгадваеце адну з самых прэстыжных вышэйшых навучальных устаноў у рэспубліцы, працуеце тут рэктарам каля двух дзесяці гадоў і, несумненна, ведаеце ўсе плюсы і мінусы сёняшняга стану вышэйшай школы...

мі сацыялізму шмат разоў перавыдаваўся, у яго ўнесена шмат дадаткаў, перагледжаны многія палажэнні. Курс лекцый па гэтай дысцыпліне ў нас цесна ўзвязваецца з усімі навацямі ў галіне эканомікі, грамадскага жыцця, з вызначаным партыйным курсам на паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. Хачу, між іншым, заўважыць, што нельга, як гэта робяць некаторыя, асацыяваць гісторыю нашай сацыялістычнай Радзімы толькі з аднымі памылкамі. За 70 гадоў Савецкай улады наша краіна дамаглася вялікіх перамог, што прызнаюць нават нашы ворагі.

але ў нашым інстытуце ўсяго два камп'ютэрныя класы, ды і тыя абсталяваны далёка не сучаснымі прыборамі. Але ёсць у нас надзея на хуткія перамены ў справе матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння, што, дарэчы, прадугледжана «Асноўнымі напрамкамі».

КАР: — У дакуменце, пра які мы сёння з вамі гутарым, напісана: «Першачарговая задача — ажыццявіць рашучы паварот ад масавага, валавага навучання да ўзмацнення індывідуальнага падыходу, развіцця творчых здольнасцей у будучых спецыялістаў». Мусяць яшчэ гадоў дзесяць назад інстытут народнай гаспадаркі не лічыўся прэстыжным. Цяпер тут ці не самы высокі ў рас-

ву — і яны адчулі адказнасць. Члены нашага атрада «Світанак» працавалі ў якасці праваднікоў на чыгуны, атрад «Спадарожнік» працуе на жыллагадоўчай ферме, выдатна сябе зарэкамендаваў студэнцкі аграканвеер: поле — магазін...

КАР: — Я з цікавасцю прачытаў у «Асноўных напрамках», што пагоня за колькасцю дысцыплін прывяла да перагрузкі навучэнцаў, перашадыла развіццю навінаў самастойнага творчага мыслення. Сапраўды, сума прадметаў, якія выкладаюцца, гэта яшчэ не сума ведаў. Каб пераанацца ў гэтым, варта паглядзець на студэнта ў час экзаменацыйнай сесіі — чырвоныя вочы (усю ноч студэнтаў уанспент), пальцы дрыжаць ад хвалявання (каб хоць здаць на стыпендыю)... Адным словам — стрэсавая сітуацыя. Пра якія трывалыя веды можа ісці тут гаворка?

Ф. Баравік: — У бліжэйшы час у вышэйшых навучальных установах будзе зменены план абавязковых аўдыторных заняткаў. Гэта значыць, стане менш лекцый і больш магчымасцей для самастойнай працы. Самастойная праца, вядома, будзе дапоўнена сістэмай кантролю — тэматычнымі залікамі, рэфератамі, гутаркамі.

КАР: — У «Асноўных напрамках» гаворыцца пра залічную спецыялізацыю ў ВНУ...

Ф. Баравік: — Сапраўды, вузкага спецыяліста можна толькі і «вузка» выкарыстоўваць. Мы рыхтуем для народнай гаспадаркі работнікаў па 17 спецыяльнасцях. Думаю, што гэты лік трэба зменшыць удвая. Я вам прывяду такі прыклад. Толькі на спецыяльнасці «бухгалтарскі ўлік» існуе яшчэ некалькі больш дробных спецыялізацый на галінах народнай гаспадаркі: прамысловасці, сельскай гаспадаркі, будаўніцтва, бюджэтных арганізацый, гандлю і матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння і г. д.

Праз чатыры гады, калі студэнта трэба ўжо выпускаць са сцен інстытута, аказваецца, сітуацыя ў народнай гаспадарцы змянілася і, скажам, для прамысловасці ўжо не трэба столькі спецыялістаў-бухгалтараў... Таму я прапаную вузкую спецыялізацыю праводзіць не з першага курса, як цяпер, а пазней, пасля размеркавання — яго, вядома, трэба будзе перанесці на больш ранейшы тэрмін, калі мы будзем ведаць больш дакладна, колькі і якіх спецыялістаў нам рыхтаваць.

КАР: — Чаму гэтай ідэяй ўзнікла толькі цяпер, Фёдар Васільевіч?

Ф. Баравік: — Шмат у рабоце ВНУ сабралася было баласту, усё часцей давалі сябе адчуваць застоўныя з'явы. Ведаеце, яшчэ і сёння літаральна кожны крок рэктара рэгламентуецца шматлікімі пастановамі, інструкцыямі, цыркулярамі.

Фёдар Сцяпанавіч дастае з шуфляды два ёмістыя тамы з аднолькавай назвай: «Вышэйшая школа. Зборнік асноўных пастаноў і інструкцый».

— Паспрабуй, праігнаруй хоць якію-небудзь з гэтых інструкцый...

КАР: — Многія спецыялісты, я ведаю, скардзяцца на вытворчую «цяжучку», якая там «зьядае», што няма часу зазірнуць у спецыяльную літаратуру, даведацца, што новага адбылося ў галіне, з якой звязана твая прафесія.

Ф. Баравік: — Я лічу, што павышэнне кваліфікацыі сталых кадраў — задача не менш важная, чым падрыхтоўка новых. У нашым інстытуце створаны два факультэты — адзін для павышэння кваліфікацыі кіруючых работнікаў і спецыялістаў народнай гаспадаркі, другі — для перападрыхтоўкі арганізатараў прамысловай вытворчасці.

КАР: — Зараз шмат гавораць пра студэнцкае самакіраванне...

Ф. Баравік: — Рыхтуецца для публікацыі праект Палажэння аб студэнцкім самакіраванні. Але мы ўжо цяпер цалкам даверылі самім студэнтам жыццё нашых інтэрнатаў. Каму даць месца ў інтэрнаце — таксама вырашаюць самі студэнты. Размеркаванне стыпендыі — і тут абавязковы ўдзел студэнтаў.

Гутарку правёў М. ЗАМСКІ.

Міхась БАШЛАКОУ

Хроніка аднаго перасялення

Як навала якая, Нечакана, нязвана Наляцела бяда. Як баліць гэта рана... «Нездарма, Цётка Хрысця казала, — Птушка ўночы крычала За вёскай жахлава, Трывожна... Неждарма У калодзежы знікла вада Перад гэтай бядою. А цяпер і не трэба Хадзіць за вадою...» Анікога няма, Апусцела Палеская вёска. І машыны з малымі, І павозкі Па шляхах зарыпелі... Ні набыткаў, ні клункаў. Толькі ў хустачку дакументы Ды са сцен паздымалі партрэты —

Памяць гэта... Бабкі ж неслі іконы. У іх, вядома, свае законы. Ні набыткаў, ні клункаў. Адны невялічкі думкі, Ад якіх распухаюць галовы. Непадоеныя каровы Услед раўлі. І завывалі сабані На падворках... Хто пакароміць іх? Горна... Дзед Мікіта — былы валяк Смаркаўся і планаў, І казаў: «Нікуды не паеду Ад роднай зямлі, Ад магіл... Перад смерцю бадзяцца на свету!

Не паеду, Мала сіл Засталося... «Што ты, дурань стары? — Бабка Прося галосіць, — Радзіцця...» «Ат, прывыклі даўно... Усё адно Радзіцця, Меліярацця... Хай яно ўсё згарыць... Не паеду, скажаў, Тут застану жыць, Булу тут паміраць...» І упала сляза У горкі пыл на дарогу. Па якой да парога Няскора Павернуцца людзі... «Го-о-о-ра...» — Ляццяць над прасторам, І адгалоссе Вецер разнісоць... «Божа, што ж гэта будзе?» — Бабка Прося галосіць. І адчай, і трывога У жаночых вачах... Толькі пыл над дарогай, Шэры пыл не ачах. Міма хаты, Праз поле Машыны, павозкі, Адгукаецца болем Апусцела вёска... «Дзед Мікіта, пайшлі, Мы — салдаты, Старшынна адварнуўся, Сляза неўпрыметку Пальцамі выцер, — Пажывём на Зямлі, Будуць вёскі, палетні. І белыя гусі Зляццяцца на Прыпяць... Нам, салдатам, ці плакаць?»

...Услед каровы раўлі І завывалі сабані.

На Убарць туманам апусціцца вечар, Прамчыцца няспутаны конь за сяло, І сэрца, як восенскі ліст, затрапеча І ў хатах над рэчкай запалаць святло.

Дзяўчаты зацягнуць прыгожую песню. За песню такую чаго не даі. І першая зорна на небе Палесся Святлом адгунецца на іх галасы.

«Ідылія, — скажучь, — Знайшоў яе недзе...» Які я шчаслівы, што ёсць яна, ёсць! Лілея на цёмнай вадзе яшчэ свеціць, А побач на дубе славянская борць.

І крык шэрай чаплі, І ілкат бусліны, І плача апошняя ў свеце гармонь... Палессе, Палессе... Мая тут радзіма, У змрону трапеча, не гасне агонь.

Вышэйшая школа: час здзяйсненняў

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыць з рэктарам Беларускага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга дзяржаўнага інстытута народнай гаспадаркі імя В. В. Куйбышава, прафесарам Ф. В. БАРАВІКОМ

Ф. Баравік: — Цяжка вызначыць найбольш важную праблему. Усе — важныя. І пэўна інтэграцыі асветы, вытворчасці і навукі, і якасць падрыхтоўкі спецыялістаў, і выхаванне ідэіна і грамадска актыўных працоўнікаў. І г. д.

КАР: — З майго ўласнага, праўда, далёкага ў часе, студэнцкага вопыту, ды і з вопыту сына, які параўнаўча нядаўна закончыў ВНУ, ведаю, што існуе пэўны разрыў паміж тым, што табе выкладалі ў інстытуце, і тым, з чым ты сустрэнаешся на практычнай рабоце...

Ф. Баравік: — Прадугледзець у інстытуце ўсе жыццёвыя калізій, у якія трапляць нашы выпускнікі, відаць, немагчыма. Галоўнае, як я разумею, навука студэнта не толькі прафесій, а і ўменню творча, самастойна мысліць. Тады ён знойдзе выйсце з самай складанай сітуацыі. Выхаванне ў студэнта такіх якасцей — адно з патрабаванняў «Асноўных напрамкаў».

КАР: — Мы ведаем, як цяжка ідзе перабудова ў народнай гаспадарцы. Адна з прычын гэтага — коснасць, кансерватызм, беднасць тэарэтычнага багажы многіх камандзіраў вытворчасці. Усе яны, як правіла, маюць вышэйшую адукацыю, у тым ліку і эканамічную. Але, пэўна, у інстытутах іх не навучылі навукова мысліць, спалучаць навуку з практыкай. Ці мо навука такая, што не ставіцца за жывой канкрэтнай справай? Не скарэц, што, напрыклад, эканамічная навука ў нас многія гады вызначалася дагматычным падыходам да многіх праблем развіцця грамадства. Ідзе гэта, мусяць, з тых часоў, калі Сталін прысвоіў сабе манопольнае права на «сапраўднае» разуменне марксізму-ленінізму, права на дыктат ва ўсіх навуках, у тым ліку і эканамічнай. Сталіна даўно няма, але і пасля яго, на жаль, рабіліся спробы па-валюнтарысцку вырашаць, які эканамічны закон адпавядае сацыялізму, а які ідзе ў разрэз з ім. Ці не таму сёння эканамічная навука вымушана, пасля доўгага таптання на месцы, даганяць жыццё?

Ф. Баравік: — Да эканамічнай навукі сапраўды можна прад'явіць немалы рахунак, далёка не ва ўсіх пытаннях яна задавальняла патрэбы практыкі. Але несправядліва вінаваціць навуку за ўсе дэфармацыі эканомікі. Іншая справа, што вучоныя-эканамісты не заўсёды настойліва змагаліся за тое, каб ісціна святкавала перамогу.

КАР: — У вестыбілі вашага інстытута вісіць стэнд, на якім вызначаны параметры наркаса: на шасці факультэтах дзённага і завочнага навучання займаюцца каля дзвядцятці тысяч студэнтаў. За гады існавання інстытут перадаў народнай гаспадарцы каля 50 тысяч дыпламаваных спецыялістаў. Але ці з'яўляецца дыплом гарантам таго, што яго ўладальнік не ператворыцца ў сляпога выканаўцу, гэтыга сталанакальніка? Я думаю, невыпадкова ў «Асноўных напрамках» выкладзена і такое патрабаванне: «У падрыхтоўцы эканамістаў неабходна забяспечыць спалучэнне высокага ўзроўню палітыка-эканамічнай адукацыі з глыбокімі ведамі тэорыі і практыкі кіравання сацыялістычнай эканоміяй». Між іншым, мне расказалі, што цяпер у ВНУ вывучаюць палітэканомію сацыялізму па тых жа падручніках, што і ў канцы саранавых гадоў.

Ф. Баравік: — Гэта няпраўда. Падручнік па палітэканомі-

КАР: — Гэта не патрабуе доказаў. «Перабудова — не адмаўленне мінулага, — сказаў у сваім выступленні на сустрэчы з навуковай і мастацкай інтэлігенцыяй у Душанбе кандыдат у члены Палітбюро, санратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, — але адмаўленне таго ў мінулым, што мы не можам, не маем права браць з сабой у будучыню». Дазвольце працываць ужо і далей: «У агульным шэрагу хвароб, якія паразілі духоўную сферу, навуковую думку, асабліва месца займае дагматызм. Асабліва па маштабах яго распаўсюджвання, і па сіле яго ўздзеяння, якое змяртвае, і па ступені яго пагрозы курсу на паскарэнне, бо дагматызм самой прыродой сваёй адмаўляе развіццё».

Ф. Баравік: — Зыходзячы менавіта з небяспекі дагматызму ў навучанні, мы павінны перагледзець падыход да выкладання многіх дысцыплін. У «Асноўных напрамках» гаворыцца, што «неабходна істотна актывізаваць навуковую дзейнасць выкладчыкаў кафедраў сацыяльна-эканамічных дысцыплін на даследаванні праблем грамадскага развіцця». Хачу падкрэсліць, што ў нашым інстытуце значны і навуковы патэнцыял. 64 працэнты выкладчыкаў маюць вучоную ступень. 36 навуковых работнікаў абаранілі доктарскія дысертацыі або сталі прафесарамі. Гэтыя паказчыкі вышэй сярэднерэспубліканскіх. Сёння эканамічнай навуцы надаецца вялікае значэнне. Гэта дыктуе час, дыктуе пераход ад адміністрацыйных метадаў кіравання да эканамічных. Ва ўмовах кардынальнай перабудовы з улікам задач гаспадарчай рэформы роля планавых, фінансавых і іншых эканамічных службаў, для якіх мы рыхтуем кадры, узрастае. Адзначым, што і сёння яшчэ на многіх прадпрыемствах і ва ўстановах эканамічную работу часта выконваюць людзі без спецыяльнай адукацыі.

КАР: — Неаднаразова даводзілася чытаць, што ў многіх краінах Захаду навучальныя ўстановы з'яўляюцца адначасова і буйнымі навуковымі цэнтрамі.

Ф. Баравік: — Цяпер ставіцца задача па ўзмацненні сувязі вузаўскай, акадэмічнай і галіновай навук, пераадолення іх раз'яднанасці. На маю думку, немалы эффект можа даць стварэнне навуковых падраздзяленняў на базе навучальных устаноў з арганізацыяй даследчых, праблемных і галіновых лабараторый пры факультэтах і кафедрах. Цяпер мы выконваем навуковых гаспадарчарозліковых работ больш чым на мільён рублёў у год, а ў выпадку, пра які я сказаў, можна было значна больш. Што нас стрымлівае, дык гэта адсутнасць сучаснай камп'ютэрнай тэхнікі. Ведаеце, я быў у Англіі, наведаў там некалькі навучальных устаноў. Асабліва ўразіла мяне насычанасць камп'ютэрамі — розных памераў, рознага прызначэння. Яны ёсць і ў дэканатах, і ў вучэбных класах, нават у бібліятэках. Камп'ютэрызацыя павышае прадукцыйнасць працы вучонага, а мы пра гэта не дбаем. Сорамна прызнацца,

публіцы конкурс абітурьентаў. У чым справа? Моладзь раптам павярнулася да эканамічнай навукі? Высокааплачваемая прафесія? Быццам — не. Бухгалтары, эканамісты, таваразнаўцы, ведаю, атрымліваюць невысокую зарплату. Але з такой зарплатай маладыя людзі ахвотна ідуць працаваць, напрыклад, у гандаль, ідуць, вядома, каб быць бліжэй да дэфіцыту, наогул, да матэрыяльных каштоўнасцей?

Ф. Баравік: — Крыўдна, вядома, што сёй-той паступае ў наш інстытут (у нас сапраўды нашы вялікі конкурс на гандлёва-таваразнаўчым факультэце) толькі для таго, каб апынуцца, так скажам, па той бок прылаўка. Некаж мы правялі сярод студэнтаў ананімнае апытанне аб выбары прафесіі. Пра што мы даведаліся? Пра тое, што больш чым для паловы студэнтаў наргас выбралі бацькі, трыццаць працэнтаў падалі сюды заявы, паслухаўшыся парады сяброў, і толькі дваццаць працэнтаў юнакоў і дзяўчат паступілі ў наш інстытут, кіруючы сябе асабістымі схільнасцямі. Вядома, адсюль не вынікае, што той, хто не зрабіў пасля школы ўласнага выбару прафесіі, пасля заканчэння інстытута будзе бліжэй спецыялістам. Дарэчы, сярод гэтай «катэгорыі» студэнтаў шмат выдатнікаў вучобы.

КАР: — «Выдатнік вучобы»... Ці не мярнуем мы, бывае, ад студэнца толькі па адзнаках у яго заліковай кніжцы? Ну і яшчэ па тым, як ён удзелнічае ў грамадскай рабоце? Але ж ірвецца ў выдатнікі, у актыўны, бывае, малады нарэрыст, які ўжо з першага курса «вылічыў», што калі будзе выдатна вучыцца, атрымае добрае размеркаванне, не куды-небудзь, а ў сталіцу... Мне даводзілася сустракаць добрых спецыялістаў (ва ўсім разе, так іх харантарызавалі на працы) — насірозь прагматыкаў, а адсюль — канфармістаў у нейкай меры, а то і прыстасаванцаў. Пра такога кажуць — «Затое ён ведае справу». Але ці задумваемся мы, якую цану плаціць грамадства за гэтае часам дзеляцца «веданне»?

Ф. Баравік: — Вы закранулі вельмі балючае пытанне. Чалавек з двайным дном? Крывадушша, цынізм, няшчырасць — якасці гэтыя, вы ведаеце, пэўны гістарычны адрэзак часу не сустракалі асуджэння, нават аб'ектыўна культываваліся. Я за адкрытасць. Мне асабіста падабаюцца студэнты, якія не прымаюць адразу на веру ўсяго, што ты ім прапануеш на лекцыях, жадаюць самі ва ўсім разабрацца, прагнуць спрэчак, дыскусій. Ведаю, што на ўсе пытанні, хай самыя вострыя, трэба адказаць шчыра, не хаванацца за гучныя фразы. Гаворачы пра хібы ў выхаванні маладых людзей, Міхал Сяргеевіч Гарбачоў у сваім выступленні на XX з'ездзе ВЛКСМ заўважыў: «Мы замучылі нашу моладзь прапаведзямі... Я не адмаўляю, што лекцыі, адукацыя — гэта патрэбны этап у жыцці, асабліва маладога чалавека. Але не яны сфарміруюць у рэшце рэшт асобу». Гэта сапраўды дасягаецца не на лекцыях. Вуць, як апраўдалі сябе і ў гэтым сэнсе студэнцкія будаўнічыя атрады! Даверылі юнакам спра-

Выступаючы перад кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі і прапаганды на сустрэчы ў ЦК КПСС, прысвечанай актуальным задачам друку, тэлебачання і радыёвяшчання, М. С. Гарбачоў высока ацаніў намаганні тых пісьменнікаў, дзеячаў мастацтва, публіцыстаў, хто і ў папярэднія гады выяўляў глыбокую заклапочанасць станам грамадства, з прычыповах, партыйных пазіцый выкрываў негатывыя, застойныя з'явы ў розных галінах нашага жыцця. «Літаратура, — сказаў М. С. Гарбачоў, — рыхтавала грамадства да перамен, трывожыла грамадскае сумленне. Некаторыя публіцысты смела выступалі за тую ідэю, якія сёння набалі сілу партыйных і дзяржаўных раішніаў у эканоміцы, культуры, асветы» («Правда», 1987, 14 лютага). Але зроблены толькі першыя крокі па ажыццяўленні намечаных XXVII з'ездам планаў рэвалюцыйнага пераўтварэння ўсіх бакоў жыцця савецкага грамадства. Галоўная задача перыядычнага друку, сродкаў масавай інфармацыі, — падкрэсліў М. С. Гарбачоў, — яшчэ больш інтэнсіўна і мэтанакіравана садзейнічаць працэсу перабудовы, аб'ядноўваць і мабілізаваць людзей на вырашэнне канкрэтных, практычных спраў, усяляк падтрымліваць парэсткі новага, друкаваным словам змагацца за ўсталяванне праўды, сацыяльнай справядлівасці, публічнасці як нормы грамадскага жыцця.

Як жа сёння перабудоўвае сваю работу беларускі літаратурна-крытычны цэх? На сумесным пасяджэнні секцыі прозы і секцыі крытыкі і літаратурназнаўства, якое адбылося ў пачатку года, гаварылася аб тым, што працэс перабудовы ідзе з цяжкасцю, што сітуацыя ў літаратурна-мастацкай крытыцы даволі супярэчлівая. У яе дзейнасці назіраюцца разнародныя тэндэнцыі, новае пракладвае сабе дарогу ў сутыкненні са старым.

Сёння мы яшчэ не можам сказаць, што крытыка ўпэўнена кантралюе сітуацыю ў літаратуры. Прычын такога становішча — шмат, бо ўзровень крытыкі залежыць ад агульнага ўзроўню грамадскай атмасферы. Як ні цяжка прызнавацца, але прадстаўнікі крытычнай службы вельмі доўга займаліся своеасаблівымі «прыпіскамі» ў працэсе публічнай згоды чытачам мастацкай прадукцыі: яны часта прыпісвалі творам якасці, якіх там не было, хвалілі творы, дзе адсутнічала глыбокае пранікненне ў рэальныя супярэчнасці і канфлікты.

Сёння такіх «прыпісак», бясспрэчна, паменшала. І гэта радуе. Радуюць і некаторыя іншыя факты. Напрыклад, тое, што крытыкі смялей выходзяць за традыцыйныя цэлавя праблемы, і прадметам іх пісьмовай увагі, грамадзянскай зацікаўленасці становяцца многія набадзельныя пытанні грамадскага жыцця: функцыянавання сучаснай беларускай мовы, пытанні экалогіі, захавання гістарычных помнікаў, помнікаў культуры і г. д.

Вялікі грамадскі рэзананс набыла апублікаваная на старонках штотыднёвіка гутарка народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава з чытачамі ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна напярэдадні Новага, 1987 года.

Звярнулі на сябе ўвагу і некаторыя іншыя выступленні літаратурных крытыкаў, вучоных, майстроў мастацкага слова. Сярод іх у першую чаргу назавем праблемныя выступленні, глыбокія па змесце артыкулы «Крытэрыі — праўда і характэр» У. Каленкіна («ЛіМ», 22.8.1986), «Пара асэнсавання» — адказы В. Каваленкі на пытанні карэспандэнта («ЛіМ», 24.10.1986), «Хто і што ў заняпадзе» А. Петрашкевіча («Полымя», 1986, № 4), «Плыві, рачулка, вечно» Я. Лешкі («Малодосць», 1986, № 6), Выхаванне

творчасцю» М. Лазарука («Полымя», 1986, № 7), «Традыцыі, пошук, эксперымент» В. Віткі («Полымя», 1986, № 8), «Урокі праўды, урокі жыцця» П. Дзюбайлы («Коммуніст Беларусі», 1986, № 11), «Каб крытыка была крытыкай...» К. Цвіркі («ЛіМ», 12.12.1986), «Дасягнуты ўзровень» К. Тарасова («ЛіМ», 21.11.1986), «Кнігі становяцца на паліцы» — дыялог Р. Баравіковай і М. Тычыны («ЛіМ», 28.11.1986), «Няма лепш фрэгата, як кніга...» А. Сямёнавай («ЛіМ», 26.12.1986), «Нам засталася спадчына» А. Сідарвіча («Звязда», 16.1.1987).

Месца і роля пісьменніка ў барацьбе за сацыяльны прагрэс, за бяз'ядзерны мір, беларуская літаратура ва ўсесаюзным і еўрапейскім кантэксце на-ранейшаму заставалася ў цэнтры выступленняў А. Адамовіча.

Шэраг змястоўных матэрыя-

У водгуках жа на мастацкія творы панавалі эпітэты вышэйшай ступені.

Другая палова года дала крыху іншы малюнак. Сярод 53-х рэцэнзій (37 — на мастацкія жанры, 16 — на гісторыка-літаратурныя, грамадска-палітычныя кнігі) ёсць ужо водгукі, якія да ліку кампліментарных не адносяцца. Замест нястрымнага захвальвання мы бачым памкненне крытыкаў аб'ектыўна разабрацца ў вартасцях і недахопах твора. Такую воль аб'ектыўнасць, прычыповасць поглядаў выявілі М. Арошка, разглядаючы кнігу вершаў «Метраном» В. Коўтун («Полымя», 1986, № 8), Л. Савік у рэцэнзіі на кнігу У. Саламахі «Заўтра ў дарогу» (там жа, № 7), Г. Напрэў пры аналізе кнігі журналіста-гісторыка М. Тараткевіча «Такой і павіна быць легенда» («Нёман», 1986, № 8), Л. Філімонава, рэцэнзуючы зборнік У. Арлова

тык адзначыў, што В. Жуковіча «захліствае драбнатэм'ем», што ён неащчадна карыстаецца словам.

Як бачым, у галіне бягучага рэцэнзавання ёсць абнадзейваючыя сімптомы.

І ўсё ж калі мець на ўвазе не паасобныя ўдалыя выступленні, не паасобныя рэцэнзіі, а стан, узровень крытычнай думкі ў цэлым, калі памятаць, чаго ад крытычнай службы сёння чакае грамадства, памятаць пра ролю крытыкі як фактара актывізацыі літаратурнага працэсу, ролю ў фарміраванні грамадскай, нацыянальнай і свядомасці, яе дзейнасць як пасрэднага паміж майстрамі слова і чытачом, дык да размоў пра зрухі і поспехі трэба пакуль што ўстрымацца. Устрымацца таму, што ў дзейнасці крытычнага цэха яшчэ шмат вузкіх месц, шмат нявырашаных пытанняў.

Сказанае датычыць таксама і

Міхась МУШЫНСКІ

Ад размоў пра поспехі... УСТРЫМАЕМСЯ

лаў на літаратурныя і грамадска-палітычныя тэмы змешчаны крытыкамі, паэтам і празаікамі ў іншых рэспубліканскіх выданнях, у тым ліку на старонках часопіса «Беларусь». Да відавочнага набутку часопіса трэба аднесці змешчаныя тут цікавыя творчыя партрэты многіх беларускіх пісьменнікаў.

Мінулы год быў даволі шчодры на літаратурна-крытычныя, гісторыка-літаратурныя працы, кнігі пісьменніцкай крытыкі. На жаль, доля бягучай крытыкі сярод прыгаданых кніг — мізэрная: «Пячатка майстра» М. Стральцова, «Выберы — жыццё» А. Адамовіча, «Панарама сучаснай беларускай прозы» П. Дзюбайлы, «Слова сапраўднага лад» А. Сямёнавай, штогоднік «Вобраз-86».

Праўда, некаторыя з крытыка-біяграфічных нарысаў таксама будуцца на матэрыяле, які не стаў яшчэ гісторыяй. Тым не менш бягучы літаратурны працэс, жывая плынь жыцця, сучасныя праблемы і супярэчнасці, адлюстраваныя ў мастацкім творы, вывучаюцца яшчэ нашымі крытыкамі не дастаткова актыўна.

З мэтай мець больш пэўнае ўяўленне, як рэагуе бягучая крытыка на запатрабаванні часу, як ідзе яе перабудова, мы правялі невялікае сацыялагічнае даследаванне: прааналізавалі найболей апэратыўную жанравую форму крытыкі — рэцэнзіі, змешчаныя ў часопісах «Полымя», «Малодосць», «Нёман» за першае паўгоддзе 1986 года, а затым — за другую палову года. І вось што засведчыла статыстыка. Пад рубрыкамі «Сярод кніг», «Кнігі і час», «Кніжнае абозрэнне», «Коротка о книгах» у студзені змешчана 59 рэцэнзій, з іх на мастацкія творы 37. Практычна ўсе рэцэнзіі — станоўчыя, прычым пераважна большасць — без адзінай крытычнай заўвагі. У некаторых, праўда, пракідваліся крытычныя ітанацыі, але вельмі нясмелыя, ды і то галоўным чынам у адрас аўтараў даследчых прац.

«Добры дзень, мая Шыпшына» (там жа, № 9), Ф. Яфімаў у водгук на зборнік вершаў В. Жуковіча «Цана цішыні» (там жа, № 10).

Неабходна адзначыць, што, напрыклад, М. Арошка высока ацэньвае «Суд Алаізы», але менш удалай лічыць паэму «Выйду з сэрцам». Крытык не абмяжоўваецца агульным, дэкларацыйным свярджэннем, а даводзіць сваю думку аналізам твора, яго вобразнага ладу.

Л. Савік таксама адкрыта гаворыць пра недахопы, уласцівыя маладому пісьменніку, пра невыразнасць аўтарскіх адносін да героя.

«Звярнуць бы больш увагі на псіхалогію, на паводзіны блаканднікаў у экстрэмальнай абстаноўцы — думаецца, ад гэтага апавяданне не толькі выйграла б, але і многае б дало чытачу, які прывык у дакументальнай літаратуры шукаць не толькі факты, але і глыбокае ідэйна-псіхалагічнае асэнсаванне ўсёй праўды цяжкіх дзён мінулай вайны», — такія дэспіяныя меркаванні выказвае Г. Напрэў пра кнігу М. Тараткевіча.

Прыхільна паставіўшыся да маладога празаіка У. Арлова, адзначаючы многія бясспрэчныя вартасці яго твораў, Л. Філімонава гаворыць і пра недастатковую псіхалагічную абгрунтаванасць паводзін яго герояў, пра схематызм і элементы другаснасці ў апавяданнях пісьменніка. «Ключавы момант апавядання, калі гераіня, убарышы вочы Кастуся, вярнулася не пакідаць яго аднаго, усё-такі псіхалагічна не выпісаны. Адкуль у яе, амаль дзяўчынка, а тым болей, што яна аказалася ў цяжкай жыццёвай сітуацыі, — такая мудрасць, такое альтруіскае каханне да бліжняга, разуменне, болей уласцівае людзям, умудроным гадамі і вопытам».

Ф. Яфімаў ставіў перад сабой мэту не толькі даць агульную ацэнку вершам В. Жуковіча, але і разабрацца ў сутнасці ўдач і няўдач паэта. Кры-

таго ж рэцэнзавання, хоць гэта, вядома, і не ўся крытыка, але яна надзвычай блізка жывой літаратурнай практыцы. У рэцэнзаванні якраз і выяўляюцца з асаблівай выразнасцю некаторыя пачаткі, родавыя, як кажуць вучоныя, канстытуцыйныя аднакі літаратурнай крытыкі. Зрэшты, і ў вачах пісьменніка і ва ўяўленні чытача крытык — гэта перш за ўсё той, хто выступае з рэцэнзіямі, хто бярэ на сябе смеласць першым сказаць слова пра новы твор, даць яму ацэнку.

Ужо стала агульным месцам свярджэнне аб слабым уплыве крытыкі на літаратурны працэс, на творчую практыку. Але чаму ўсё-такі гэты ўплыў неэфектыўны? Адну з прычын такой з'явы, на наш погляд, трэба бачыць у застыгласці форм і сродкаў арганізацыі літаратурна-крытычнай службы, у тым, што формы, выпрацаваныя шмат гадоў назад не абнаўляюцца. У крытычнай практыцы пануе стэрэатып, разбурыць які не так і лёгка, бо гэтакім перашкаджае боязь новага, нежаданне браць на сябе адказнасць, калі новае не адразу даць станоўчыя вынікі, перашкаджае кансерватызм мыслення, сіла інерцыі і іншыя, вельмі праязныя фактары. Канкрэтызем сказанае, паглядзім, як гэта выглядае на практыцы.

Калі ў часопісе з'явіцца новы твор або выйдзе асобнае выданне, дык органы друку ў ідэале імкнуцца даць яму пэўную ацэнку. І мы, крытыкі, увесь час выказваем пажаданне, каб кола твораў, якія рэцэнзуюцца, было шырэйшым, каб у арбіту публічнай ацэнкі траплялі і першыя часопісныя, газетныя публікацыі, і творы пачаткоўцаў. Радуюцца, калі газета ці часопіс праяўляюць апэратыўнасць. І ў гэтым зусім зразумелым і гуманным па сваёй сутнасці імкненні да шырэйша ахопу твораў, якія павіны стаць аб'ектам прафесійнага разгляду, мы, аднак, не

ўлічваем вельмі істотнага моманту, а іменна таго, як рэцэнзія ўспрынята тымі, каму яна адрасавана, ці дайшла яна да свядомасці чытача, ці зразумела яе намеры крытыка-рэцэнзента? З другога боку, не менш важна, ці справіўся рэцэнзент са сваёй нялёгкай задачай? Ці здолеў ён адчуць у творы галоўнае, істотнае — ці раскрыў яго пафас, яго адметнасць?

На гэтыя пытанні, калі мець на ўвазе практыку сучаснага рэцэнзавання, немагчыма атрымаць пэўны адказ. І сапраўды, ні рэцэнзент, ні супрацоўнікі рэдакцыі, ні пісьменнік фактычна не ведаюць, якое ўражанне на чытача зрабіла рэцэнзія — ці здолела яна зацікавіць яго новым творам ці, наадварот, адбіла ў яго ахвоту браць у рукі гэты твор. Адзінае, што можна дакладна ўстанавіць, дык гэта рэакцыю аўтара твора: станоўчы водгук выклікае прыхільныя адносіны да рэцэнзента, калі ж ацэнка крытычная, дык тут многае залежыць ад культуры пісьменніка, яго тэмпераменту і г. д.

Падыдзем, аднак, да гэтага пытання і з іншага боку. Няўжо адзіны водгук у газете, часопісе і сапраўды можа адразу раскрыць глыбіны сэнсу твора? Няўжо аўтар водгукі, у тым ліку і аўтар не вельмі кваліфікаванага, павярхоўнага, зробленага паспешліва, і ёсць вышэйшы суддзя, прысуд якога аб'ектыўны, справядлівы, канчатковы?

Можна запярэчыць: у крытыкаў, маўляў, ёсць магчымасць з цягам часу вярнуцца да ацэнкі твора, паглыбіць, удакладніць першапачатковыя меркаванні, і свае і чужыя, адкінуць памылковае — у агульных артыкулах, у літаратурназнаўчых працах. Але будзем глядзець праўдзе ў вочы: ад запозненых водгукіў ні пісьменніку, ні чытачу, як кажуць, ні холадна, ні гарача. Для іх куды большую вартасць мае слова, сказанае ў час, па гарах слядах, калі твор толькі з'явіўся і выбар чытача нярэдка залежыць ад меркаванняў аўтарытэтнага крытыка, Акадэмічнага ж, выверанага, уважанага характарыстыкі маюць пераважна навуковае значэнне.

Апрача таго, неабходна мець на ўвазе і вось які момант. Суб'ектыўска, павярхоўная, несправядлівая ацэнка, дадзеная крытыкам, які кіраваўся кан'юнктурнымі, групавымі і іншымі, далёкімі ад народных інтарэсаў меркаваннямі, трывала замацоўваецца ў свядомасці чытачоў, становіцца як бы агульнапрызнанай, і, каб абвергнуць гэту ацэнку, патрэбна нямала часу і творчых намаганняў. Яскравы прыклад — ацэнка першай рэдакцыі «Мінскага напярэма» І. Мележа. Хоць раману і былі ўласцівы істотныя недахопы, але нельга было не бачыць і яго вялікіх патэнцыяльных вартасцей, пра якія крытыка своеасаблівым не сказала аўтару. Гэтая дэзарыентацыя дорага каштавала раманісту.

Міжвольна напрошваецца вывад: у практыцы бягучага рэцэнзавання павіна стаць нормай становішча, калі на адзін і той жа твор рэдакцыя газеты, часопіса — услед за першай рэцэнзіяй — змяшчае іншыя водгукі. Водгукі крытыкаў-прафесіяналаў і водгукі чытачоў. Пры гэтым важна, каб яны не існавалі ізалявана, незалежна адзін ад другога, а былі па сутнасці формай дзялення, своеасаблівым працягам, удакладненнем думак папярэдняга або, наадварот, каб тут выяўлялася назгода, мела месца палеміка, спрэчкі, абгрунтаванне зусім іншага пункту гледжання. Вось гэта і будзе адным з канкрэтных праяўленняў рэальнай дэмакратызацыі літаратурна-грамадскага жыцця, пра што мы сёння шмат гаворым і пішам. Але ад слухных прапагоў, ад прыгожых, гучных слоў пара пераходзіць да справы, як кажуць, настаў (Зананчэне на стар. 6).

АД РАЗМОЎ ПРА ПОСПЕХІ... УСТРЫМАЕМСЯ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

час энергію задум ператвараць у энергію дзеяння.

У працэсе вольнага свабоднага абмену думкамі, меркаваннямі якраз і будзе выпрацоўвацца больш глыбокі, аб'ектыўны пункт гледжання на твор, ацэнка яго сапраўдных ідэйна-мастацкіх вартасцей і недахопаў. Канізацыя думкі аднаго крытыка — рэч небяспечная. А тое, што ўдзельнікам калектыўнага абмеркавання стануць чытачы, якраз і паспрыяе актывізацыі ўсёй крытычнай думкі. Стане больш высокім і прафесійным узровень рэцэнзійных матэрыялаў, узрасце пачуццёва адказнасці іх аўтараў за сваё слова, бо існуючая практыка публічнай ацэнкі не стымуе якаснага росту рэцэнзій. Пра гэта трэба сказаць адкрыта і сумленна.

Стандартны, павярхоўны, пісаны без адчування прыроды таленту мастака і без заглиблення ў змест твора водгук прарываецца на старонкі друку, бо яму няма перашкоды. Адсутнасць здаровай канкурэнцыі, творчага саперніцтва якраз і спрыяе зніжэнню патрабавальнасці. Крытычныя матэрыялы, асабліва рэцэнзія, і да гэтага часу знаходзяцца ў нас па сутнасці па-за грамадскай ацэнкі. Калі ж рэцэнзент будзе пэўна ведаць, што ўслед за яго водзвядуць у гэтай жа газеце, у часопісе абавязкова з'явіцца меркаванне іншага крытыка, ён, як кажуць, сем разоў падумае над сваімі ацэнкамі і вывадамі, уважыцца іх. Можна і пасаромеецца пісаць не тое, што думае.

Вядома, выказаныя тут прапановы прымушаюць пэўным чынам мяняць работу адзелаў крытыкі. Каб арганізаваць абмеркаванне твора, які сваім зместам, праблемай і акаліччымі ўзроўнем дае на тое падставы, і каб такое абмеркаванне было не разавым мерапрыемствам, а нормай, патрэбны сур'езныя намаганні.

Узнікае і яшчэ адно істотнае пытанне: дзе ж знайсці газетную, часопісную плошчу пад такія абмеркаванні? Як вядома, на пасяджэннях секцыі крытыкі і літаратуразнаўства, а таксама ў друку ўжо не раз гаварылася пра тое, што даўно пара арганізаваць часопіс «Беларуская крытыка». Ён вельмі патрэбны сёння не толькі працаўнікам крытычнага цэха, але і майстрам мастацкага слова, а перш за ўсё — шырокаму чытачу. Дык вольна, гаючы аргумент тых, хто супраць часопіса: не будзе чаго друкаваць, часопіс, маўляў, адразу ж памрэ, не паспеешы зрабіць і некалькі крокаў. Калі ж прапанова будзе ўнесці карэктывы ў практыку бегучага рэцэнзавання, нам кажуць: а дзе ўзяць плошчу, каб сістэматычна наладжваць шырокае публічнае абмеркаванне новых твораў? Новы часопіс якраз і вызваліць газетныя старонкі для такога абмеркавання і сам стане яго ініцыятарам.

Зразумела, не кожны твор абавязкова павінен стаць аб'ектам шырокага публічнага абмеркавання, а найбольш значны, глыбокі, г. зн. варты грамадскай увагі. А між тым пры цяперашняй практыцы рэцэнзавання аўтары смелых, аргіментальных і аўтары шэрых, эпігонскіх твораў аказваюцца па сутнасці ў адвольным становішчы: паўторная рэцэнзія можа быць змешчана толькі як выключэнне, або калі рэцэнзент свядома ці несвядома дасць вельмі ўжо адвольную, суб'ек-

тыўную трактовку твора, сказаць аўтарскую ідэю і г. д. Тады толькі газета, часопіс адважацца змясціць дадатковы водгук. Такое становішча нельга прызнаць за нармальнае.

Сапраўды, як быць, калі новы твор — этапная мастацкая з'ява? Няўжо і ў гэтым выпадку той ці іншы орган друку павінен абмежавацца адзіным аператыўным водгукам і сваё ўзаемадзейненне з буйным творам лічыць вычарпаным? Для канкрэтызацыі гаворкі можна спаслацца на апавесць В. Быкава «Кар'ер». Рэцэнзія А. Сідарэвіча ў газеце «Звязда» (27.V.1986 г.), Д. Бугаёва ў «ЛіМе» (11.VII.1986 г.), У. Корабава ў «Літэратурнай газеце» (23.VII.1986), А. Трацякова ў часопісе «Нёман» (1987, № 1) — цікавыя, змястоўныя. Але яны — і гэта натуральна, бо размова ідзе пра твор выдатнага майстра — не вычэрпваюць і не могуць вычарпаць змест апавесці, раскрыць ва ўсёй глыбіні аўтарскую ідэйна-мастацкую канцэпцыю. Што ж датычыць водгукаў Л. Лазарава («Новый мир», 1986, № 11), Н. Івановай («Знамя», 1986, № 11), дык тут, на наш погляд, ёсць шэраг палажэнняў, якія выклікаюць на спрэчку. Але дзе і калі яе весці, гэтую спрэчку? На часопісную публікацыю апавесці газеты ўжо адгукнуліся, у другі раз рэцэнзаваць, як бачым, не прынята. Вось і атрымліваецца, што крытык можа распачаць палеміку хіба што ў літаратурнай працы, якая выйдзе праз тры гады пасля напісання. Палемізуй, колькі хочаш! Толькі каму яна будзе патрэбная, гэтая спрэчка, калі да таго часу аўтар напіша новыя творы і вакол іх ужо будзе разгарацца чытацкія страсці!

Мой асабісты ўдзел у абмеркаванні апавесці «Кар'ер» у розных аўдыторыях пацвердзіў, што і чытачы патрабуюць актыўнай дапамогі з боку прафесійнай крытыкі: глыбокі філасофскі падтэкст твора, яго рэалістычная сімволіка, шмат якіх момантаў, звязаныя з разуменнем вобразаў Агеева, Сямёнава, Бараноўскай, і наватарствам Быкава-мастака, многія чытачы разумеюць павярхоўна. Іх інтарэс засяроджваецца на падзейным баку, на сюжэце, а не на ўнутранай, напружанай рабоце душы героя. Дык хто ж павінен ім дапамагчы, калі не крытыка, не перыядычны друк? Дапамагчы грунтоўнымі аналітычнымі артыкуламі, а таксама прыцягваючы саміх чытачоў да сумеснай, калектыўнай гаворкі.

Думаецца, што не толькі апавесць В. Быкава «Кар'ер», але і раманы І. Пташнікава «Алімпіяда», А. Кудраўца «Сачыненне на вольную тэму», В. Казько «Сад, альбо Забытыя след рамана», калі абмежавацца тут толькі некаторымі твораў буйной жанравай формы апошніх гадоў, вымагаюць паглиблення ранейшых ацэнак.

Сённяшняя беларуская крытыка павіна больш актыўна даць пра тое, каб чытачы не спыняліся адсоўваць убок складаныя, цяжкія на ўспрыманне творы, а вычылілі самастойна, унутраным пачуццём успрымаць іх сапраўдныя мастацкія, пазнавальна-выхаваўчыя вартасці. Крытыка ж наша сваёй няўважлівасцю да аўтарскай задумкі, абьякаваўшы да смелых, наватарскіх мастацкіх рашэнняў не выходзіць ў чытача ўменне адрозніваць сапраўднае ад рамесніцкага, жаданне чытаць сур'езную літаратуру, мець схільнасць ціка-

віцца па-філасофску заглибленымі твораў. Яна нават адвучвае ад такога чытання.

Больш таго! Як сведчаць факты сучаснага літаратурнага жыцця, бягучая крытыка часта аказваецца не гатовай весці сур'езную прафесійную размову пра новыя, незвычайныя творы. Прычына — той жа кансерватызм мыслення, прыхільнасць да старых, звыклых літаратурна-мастацкіх форм, прафесійная самаўпэўненасць асобных крытыкаў.

Гэты недахоп, як нам здаецца, уласцівы сёння не толькі беларускай крытыцы. Абмеркаванне на старонках усесаюзнага друку раманаў «Сумны дэ-тэкты» В. Астаф'ева, «Плаха» Ч. Айтматава, «Усё наперадзе» В. Бялова паказала, што для многіх крытыкаў навізна зместу і формы гэтых твораў не ўсведамляецца як з'ява заканамерная.

У часе абмеркавання чуліся папрокі, што гэтым твораў нібыта не стае цялеснасці, гарманічнасці, унутранай завершанасці, што рэчаіснасць пададзена ў ім дэфармавана, што яны празмерна змрочныя, фарбы ў іх згушчаны і далёка не ўсюды жыццёвая праўда знайшла адпаведную форму мастацкага выяўлення. Некаторым удзельнікам абмеркавання не даспадобы прыйшлі празмерная публіцыстычнасць раманаў.

Зусім відавочна, што да новых твораў, народжаных у канкрэтных гістарычных абставінах, крытыкі падышлі са старымі меркамі. Пісьменнікі-раманісты, вядома ж, заўжды імкнуцца да шматфарбнага, гарманічнага ўзнаўлення рэчаіснасці, але ў грамадскім жыцці складваюцца іншы раз такія сітуацыі, калі ўзнікае вострая неабходнасць па-грамадзянску мужна, смела, адкрыта, на поўны голас сказаць пра тое, што перашкаджае нармальна жыць. У прыгаданых раманах глыбока раскрыты вобраз зла, вобраз небяспекі, якую нясуць савецкаму чалавеку, усяму народу стыхія мяшчанскай маралі, бездухоўнасці, антысацыяльнасці, буржуазнага геданізму і ўсёда-звольнасці.

Зразумела, што вольна гэтае права негарманічнай рэчаіснасці адбіліся на вобразнай структуры твораў, іх кампазіцыі, выяўленчых сродках, аўтарскай мове. Азначваючы наяўнасць мастацкіх упущэнняў, недапрацовак, крытыкі, аднак, не мелі права ставіць пад сумненне ідэйна-мастацкую каштоўнасць гэтых твораў, уласцівы ім дух наватарства.

І беларускія крытыкі ў да-чыненні, скажам, да таго ж рамана В. Казько, павінны былі выявіць большую тонкасць, глыбей адчуць яго наватарскі характар. Спасылкі на тое, што раман цяжка чытаецца, гучаць як уступка недастаткова падрыхтаванаму чытачу.

Увогуле, размова пра беларускія творы апошніх гадоў, у дадзеным выпадку пра раманы і апавесці І. Пташнікава, І. Чыгынава, І. Шамякіна, І. Навуменкі, А. Адамовіча, В. Адамчыка, А. Жука, А. Кудраўца, В. Казько, А. Карпюка, І. Новікава, на наш погляд, не хапала ўсесаюзнага літаратурнага кантэксту.

Як бачым, беларускую крытыку на шляхах яе перабудовы чакаюць сур'езныя выправаванні. Але крытыка павіна пераадолець усе цяжкасці, бо яна валодае вялікімі, яшчэ не выяўленымі ўнутранымі магчымацямі.

Анатоль ФЯДОСІК

Першы значны крок

Сёння мы змяшчаем дзве рэцэнзіі, у якіх ацэньваецца «Анталогія педагагічнай думкі Беларускай ССР» (Масква, «Педагогіка», 1986). Гэта адно з першых выданняў, прысвечаных стану педагагічнай думкі Беларусі, яго выхад, несумненна, — важная падзея ў культурным жыцці рэспублікі.

Аўтары рэцэнзій, вядомы фалькларыст А. Фядосік і літаратуразнаўца Р. Шкраба, пагаджаюцца паміж сабой у агульнай ацэнцы выдання. Аднак Р. Шкраба больш крытычна падышоў да гэтай працы і лічыць, што многіх недакладнасцей і недахопаў можна было ў ёй пазбегнуць.

Рыгор ШКРАБА

Што радуе, што засмучае...

Акадэмія педагагічных навук СССР пачала выданне серыі анталогій, прысвечаных гісторыі і сучаснаму стану педагагічнай думкі ў рэспубліках краіны. Вялікі гонар выпаў нашай рэспубліцы — яна прадстаўлена ў серыі адной з першых. Пасля дзюх кніг, якія ахопліваюць педагагічную думку старажытнай Русі, Рускай дзяржавы і Расіі да XVIII стагоддзя ўключна, летас у маскоўскім выдавецтве «Педагогіка» выйшла «Анталогія педагагічнай думкі Беларускай ССР».

Чытач мае магчымаць пазнаёміцца з дзейнасцю, творчасцю, педагагічнымі поглядамі беларускіх вучоных, педагогаў, пісьменнікаў, грамадскіх дзеячаў, якія зрабілі вялікі ўклад у педагагічную навуку. Храналагічна Анталогія ахоплівае амаль чатыры стагоддзі, пачынаючы ад Францішка Скарыны і аж да нашых часоў.

Выданню Анталогіі папярэднічала вялікая даследчая праца, пошукі матэрыялаў, удакладненне фактаў, вывучэнне забытых і маладаступных тэкстаў, якія захоўваюцца ў аичынных і замежных архівах, пераклады прац з лацінскай і польскай моў на рускую. З павагай да працы ўкладальнікаў чытаеш: «на рускай мове публікуецца ўпершыню» або: «у савецкай гісторыка-педагагічнай літаратуры публікуецца ўпершыню».

Вядомыя чытачу з курсаў гісторыі літаратуры і грамадскай думкі такія постаці, як М. Гусоўскі, К. Лышчынскі, Р. Каніскі, Ф. Кудрынскі, У. Пічэта, І. Замочні і іншыя, паўстаюць перад чытачом у новым святле з прычыны таго, што паказана першым планам

«Анталогія педагагічнай думкі Беларускай ССР» — першая і даволі ўдалая спроба выдання ў строгай гісторыка-храналагічнай паслядоўнасці найбольш значных помнікаў педагагічнай думкі беларускага народа са старажытных часоў да нашых дзён. Многія з іх, асабліва з дарэвалюцыйнага перыяду, у савецкім друку публікуюцца ўпершыню.

Кніга пачынаецца твораў народнай педагогікі. Уключаныя ў гэты раздзел загадкі, песні і казкі, прыказкі і прымаўкі, павучанні, абрады і традыцыйныя пэўнае ўяўленне пра маральна-педагагічныя погляды беларускага народа на

тая галіна іх шматграннай дзейнасці, якая памагла развіццю і ўзбагачэнню педагагічнай навукі і ў канчатковым выніку служыла асвеце народа.

На старонках Анталогіі чытача чакаюць прыемныя адкрысці.

Г. Кісялёў у сваёй кнізе «Герой і музы» гадоў колькі таму назад падрабязна расказаў пра асветніцкую літаратурную дзейнасць публіцыста і педагога Міхаіла Радзевіча. Нашу ўвагу прыцягвае да гэтай самабытнай постаці ўжо тое, што ён быў вельмі блізка знаёмы з Ф. Дастаеўскім, жыві на яго кватэры і супрацоўнічаў у часопісе братаў Дастаеўскіх «Время». Даследчык на крывінах сабраў звесткі ў архівах і бібліятэках Мінска, Вільнюса, Ленінграда, і перад намі паўстае таленавіты літаратар, перадачы дзеяч, які выкрываў царскі суд, з болей пісаў пра цяжкае жыццё народа, расказаў пра горкую долю беларускіх настаўнікаў. З асаблівай сімпатый пісаў ён пра дзіцяцкіх пасля адной з інспектарскіх наездак па беларускіх школах: «Няма нічога больш уцешнага, як глядзець на дзіцячы натоўп сялянскіх хлопчыкаў, што ўсёліся на лавах. Якая шчырасць, чысціня і як бы строгасць напісана на іх тварах! Такія творы бываюць у людзей перад споведдзю».

Г. Кісялёў пачынае сваё даследаванне словамі: «Гэты чалавек любіў і ўмеў пісаць». Чытач Анталогіі мае магчымаць пераканацца ў гэтым. У ёй надрукаваны фрагменты артыкулаў М. Радзевіча: «Наша грамадская маральнасць», «Купцы — рэфарматары гімназій» і «Кветкі на магілу К. Д. Ушынскага».

Даволі сцісла сказана ў Анталогіі пра Яна Ліцінія Намыслоўскага, аднаго з пачынальнікаў швейцкай адукацыі на Беларусі, асветніка, педагога, аўтара вучэбных дапаможнікаў на лацінскай, польскай, нямецкай мовах. І тым не менш перад намі паўстае чалавек эн-

працоўнае, фізічнае і эстэтычнае выхаванне. Педагагічная мудрасць народа з'яўлялася невячарпальнай крыніцай развіцця прагрэсіўнай педагагічнай думкі і ў наступныя гістарычныя перыяды. Гэта выразна бачна пры супастаўленні педагагічных твораў відных прадстаўнікоў грамадскай думкі Беларусі з фальклорнымі крыніцамі. З вялікай цікавасцю чытач азнаёміцца з матэрыяламі перыяду распаўсюджвання ў Беларусі рэфармацыйна-гуманістычных ідэй у грамадскай і педагагічнай думцы. У гэты складаны перыяд сваёй гісторыі беларускі народ вёў барацьбу супраць ішаземнага панавання і каталіцкай экспансіі, за захаванне і развіццё сваёй нацыянальнай культуры. І паказальна, як бачна з матэрыялаў кнігі, што позірк народа, яго імкненні былі накіраваны на ўсход, у бок Масквы. У творах выдатных беларускіх асветнікаў-гуманістаў М. Гусоўскага, Л. Зізанія, Ф. Скарыны, С. Буднага і дру-

гіх — гэтая духоўная блізкасць двух братніх народаў у іх мовах і культуры, традыцыях і фальклоры, у педагагічных поглядах выступае як натуральная, якая сама сабой разумеецца.

У кнізе гэтая блізкасць беларускага і рускага народаў выяўляецца ў антыкаталіцкіх, антыпанскіх матывах твораў беларускага фальклору, з аднаго боку, у яго блізкасці па зместу з рускім фальклорам — з другога.

Разам з тым у вуснай народнай творчасці ярка праяўляецца і класавы характар выхавання. Тут ужо асноўнымі з'яўляюцца сацыяльныя, антыпрыгонніцкія матывы.

У кнізе паказаны ўплыў вызваленчых ідэй народнай педагогікі на педагагічныя погляды беларускіх асветнікаў XVIII стагоддзя (П. Парамовіча, І. Храптовіча, І. Яленскага і інш.), якія выступілі ў сваіх педагагічных працах за распаўсюджванне асветы ў народных

масах, ліквідацыю саслоўных прывілеяў на адукацыю.

Грунтоўна пададзены ў анталогіі асаблівасці развіцця педагагічнай думкі пасля ўз'яднання Беларусі з Расіяй. Стараўна адабраныя тэксты, урыўкі з педагагічных прац з дастатковай паўнотай паказваюць чытачу асноўныя працы ў гэтым развіцці. Гэта ўзнікненне і развіццё руху — спачатку сярод інтэлігенцыі, затым у гушчы народных мас — за навучанне на роднай мове.

Як бачна з матэрыялаў кнігі, асабліва шырокі маштаб, сапраўды ўсенародны характар набывае барацьба за дэмакратызацыю народнай асветы на рубяжы XIX—XX стагоддзяў, калі на чале вызваленчага руху становіцца пралетарыят, яго марксісцка-ленінская партыя. Добра, што ў анталогіі прадстаўлены не толькі працы выдатных педагогаў-вучоных, але і выступленні па пытаннях народнай асветы настаўнікаў, прадстаўнікоў грамадскасці. Гэтыя матэрыялы публікуюцца

практычна ўпершыню. Яны асыяляюць вастрыню палітычнай барацьбы вакол праблем народнай асветы, якая (асабліва ў гады першай рускай рэвалюцыі і ў наступны перыяд) была часткай барацьбы за звяржэнне самадзяржаўя.

Вялікая работа праведзена складальнікамі анталогіі па вывучэнні і сістэматызацыі педагагічнай спадчыны савецкага перыяду. У кнізе змешчаны багаты матэрыял аб станаўленні і развіцці беларускай савецкай школы ў першыя дзесяцігоддзі Савецкай улады. Працы гэтага перыяду арганічна звязаны з публікацыямі перадрэвалюцыйных дзесяцігоддзяў. Яны паказваюць, як ажыццяўлялася ленынска праграма перабудовы школы, якія складаныя тэарэтычныя і практычныя праблемы патрэбна было вырашаць маладой савецкай педагагічнай навуцы і органам народнай асветы.

Змешчаныя ў Анталогіі матэрыялы адлюстроўваюць пра-

цэс станаўлення і развіцця беларускай педагагічнай навуцы.

Анталогія адкрываецца зваротам да чытачоў народнага пісьменніка Беларусі акадэміка Кандрата Крапівы і ўступным нарысам, у якіх дасяда невялікі, але грунтоўны агульны агляд гісторыі педагагічнай думкі Беларусі. Несумненна каштоўнымі з'яўляюцца каментары да тэкстаў, асабліва дэвалюцыйнага перыяду.

Прыкра, што ў такой навукова каштоўнай, выдадзенай на добрым паліграфічным узроўні кнізе дапушчана тэхнічная недакладнасць пры ілюстраванні: пераблытаны фотаздымкі У. І. Пічэты і Б. А. Тарашкевіча.

Не ўся каштоўная педагагічная спадчына беларускага народа прадстаўлена ў кнізе. У прыватнасці, Анталогія не дае матэрыялаў развіцця педагагічнай думкі апошніх дзесяцігоддзяў. Але тым не менш кніга з'яўляецца значным крокам у даследаванні гісторыі педагагічнай думкі Беларусі.

цыклапедычных ведаў, вялікага літаратурнага таленту.

Вядомы наш лацініст Я. Парэцкі ўпершыню пераклаў на рускую мову «Сентэнцыі» Яна Ліцінія Намыслоўскага. Які гэта скарб мудрасці, філасофскага асэнсавання чалавека ў грамадстве, яго духоўнага свету! І ўсё гэта выказана ў афарыстычнай форме — сісіла, глыбока, мудра. Так, што сентэнцыі самі кладуцца на памяць. Можна пашкадаваць, што гэта крыніца мудрасці невядома шырокаму беларускаму чытачу. У Анталогіі надрукавана каля ста афарызмаў. Вось толькі два ў маім недасканалым перакладзе з рускай мовы: «Шчодрым не будзь, памагаючы людзям хлуслівым. Не друг, дарункі твае атрымаўшы, робіцца больш яшчэ наглы!»; «Больш за ўсё шкодзіць сабе балбатун несціханы. Лепш бы яму памаўчаць хоць якую хвіліну».

На добрым навуковым узроўні падрыхтавалі публікацыі Г. Галенчанка, Э. Дарашэвіч, А. Мальдзіс, У. Конан, А. Ліс, А. Жураўскі, В. Шалькевіч і некаторыя іншыя нашы філосафы, моваведы, літаратуразнаўцы.

Але, на жаль, не абышлося без слаўтай лыжкі дзёгцю. Зрэшты, тут лыжкай не абыдзецца. Каб выправіць усё аграхі, хібы, недакладнасці, скажэнні, чытач павінен узяць на сябе многа абавязкаў: звернуць тэксты па першакрыніцах, выправіць непісьменныя пераклады, граматычныя памылкі, даты. Адным словам, быць рэдактарам, стылістам, перакладчыкам, карэктарам.

З самага пачатку не быў вызначаны сам прынцып адбору матэрыялу. Нельга разумець педагогіку як навуку без межаў і берагоў. Іншыя матэрыялы трапілі ў Анталогію толькі таму, што ў іх ёсць словы «настаўнік» або «школа». Ці быў Янка Купала педагогам? Быў, як і кожны вялікі паэт. Але хіба пра педагогіку ён пісаў, калі з горкай іроніяй расказвае вуснамі селяніна пра яго бяспраўнае жыццё, поўнае пакут, уціску і здэку. «І нашто школа з настаўнікам, — добра быць і нехайнікам: калі з кніжкі не даўчуся, — у астрозе даўчуся. Эх ты, доля мая, маю школу ўжо я!» У той жа час у кнігу чамусьці не трапіў артыкул Я. Купалы, які мае самае несправядлівае дачыненне да педагогікі, — «Ці маем мы права выракацца роднай мовы».

Яшчэ пра прынцып публікацый. У кнізе надрукаваны пяць нумароў «Мужыцкай праўды» К. Каліноўскага. Рускі чытач будзе мець прыемную магчымасць пазнаёміцца з палыма-

ным словам ворага самадзяржаўя, выдатнага сына беларускага народа. Кожнае слова «Мужыцкай праўды» напоўнена вялікім пацучцём, болей за народ, гневам і нянавісцю да ўціску. Гэта адна з выдатных старонак беларускай журналістыкі. Аднак незразумела, чаму «Мужыцкая праўда» трапіла ў Анталогію педагагічнай думкі. Абмяжоўваць праблематыку першай рэвалюцыйна-дэмакратычнай нелегальнай беларускай газеты педагагічнымі ідэямі па меншай меры нелогічна.

Толькі таму, што твор прызначаны дзецям, у Анталогіі надрукаваны фрагмент казкі М. Багдановіча «Мужка-зелянушка і камарык — насаты тварык». У той жа час з артыкула М. Багдановіча пра навучанне дзяцей беларускай мове ў бежанскім прытулку ў Анталогію трапіла толькі дзевяць радкоў.

І так здараецца не раз. Як толькі заходзіць гаворка пра беларускую мову, дык ставіцца шматкроп'е. Усе даведнікі і падручнікі называюць У. Сыракомлю польскім і беларускім паэтам. Анталогія прызнае яго толькі польскім. Сымон Будны перахрышчаны на Сімона. У звароце І. Мележа да вучняў Гудзевіцкай школы не хапіла месца літаральна для чатырох радкоў, у якіх ён дае наказ «любіць і вывучаць родную беларускую мову». Не думаю, што гаворка павінна ісці пра нейкую тэндэнцыю, хутчэй пра недагляд.

Асабліва глыбокае ўмяшанне зроблена ў тэксты Я. Коласа. З розных мясцін яго «Методыкі роднае мовы» навывубаны ўрыўкі і адвольна аб'яднаны. Чытаеш і думаеш, як нелогічна, пераскокваючы з тэмы на тэму, разважае аўтар.

Між тым многія назіранні, вывады і парады Я. Коласа актуальна гучаць і ў нашы дні. Былі б куды больш дасканалыя нашы падручнікі, праграмы і метадычныя дапаможнікі, калі б іх аўтары паслухаліся Я. Коласа. Ён крытыкаваў старую школу за тое, што яна «адкідала мову дзяцей, а падносіла сваю, штучна дастасаваную, кніжную мову падручнікаў». Нібы сёння сказана: «Падрабнае выпытанне зместу твора, дэталны аналіз яго плану, падрабязны аб'ясненні, у поўнай меры адпаведныя для артыкулаў дзелавых, зусім траўныць свой сэнс тады, калі яны прыкладаюцца да мастацкіх твораў». Я. Колас пісаў, што матэрыял падручнікаў «не павінен даваць дзецям гатовага вываду», раў, каб для чытаня браліся «цэлыя творы, а не ўрыўкі». Нічога з гэтых вельмі важных думак народнага паэта

ў Анталогію не трапіла.

Заўважаецца дыспрапорцыя ў падачы матэрыялу. Даволі вялікае месца адведзена таленавітаму педагогу Ф. Кудрынскаму, а яго не менш таленавітаму вучню, выдатнаму паэту і педагогу Я. Коласу — у два разы меншае.

Многа нараканняў выклікае раздзел «Народная педагогіка». У ім вельмі скупа пададзены адзін з самых багатых жанраў беларускага фальклору — прыказкі і прымаўкі. Да таго ж, сярод іх мала самабытных. Але нават тыя, што трапілі ў кнігу, набылі непазнавальны выгляд і страцілі адзінакі афарыстычнасці і паэтычнай арганізацыі: «Нет таких лавок, где покупают родных маток». Трапляюцца і псеўдапрыказкі, якія не маюць нічога агульнага з фальклорным жанрам: «Сказки воспевают детей». Гэта хутчэй фраза з трактата пачынаючага навукоўца. Невядома, каму адрасавана першая частка фразы: «Учи народ, учишь и у народа». Не ўсім народ дае права вучыць яго.

Раздзел «Народная педагогіка» наогул лепш было б даць у канцы Анталогіі, а не ў пачатку. Прычым куды шырэй, не абмяжоўваючыся толькі афарыстычнымі фальклорнымі жанрамі, песнямі і казкамі. А чаму б не даць месца мастацкім творах, якія грунтуюцца на народнай педагогіцы? Тут можна, доўга не думаючы, назваць апаўданае прытчу І. Шамякіна «Матчыны рукі» або раздзел «Людзі зямлі беларускай» з кнігі У. Караткевіча «Зямля пад белымі крыламі». І такіх твораў у беларускай літаратуры многа.

Пры падрыхтоўцы Анталогіі былі заняты элементарныя правілы навуковых публікацый. Пра адвольныя скарачэнні і недазволенае ўмяшанне ў тэкст я гаварыў. Але гэта яшчэ не самае горшае. У кнізе не-не ды сустракаюцца звычайныя нехайнасці і абьякавасць. У артыкуле «Выхаванне пацучцяў» Р. Шырма вядзе гаворку пра школьную самадзейнасць. І раптам ні з сяго ні з таго пачынае крытыкаваць мяшчанства. Укладальнік механічна аб'яднаў два розныя артыкулы. У артыкуле «Ціхая трагедыя» пісьмо сялян вёскі Кожвава пану-міністру асветы прыпсеваецца Р. Шырма. Згубілася двукоссе. Анталогія запэўнівае, што артыкул І. Мележа «Настаўнік, выхаванне, школа» надрукаваны на стар. 289 кнігі «Жыццёвыя клопаты», а там яго няма. Дый сама гэта кніга выдадзена не ў 1980, а ў 1975 годзе.

Ахвотнікі збіраць пераклад-

чыцкія кур'эзы знойдуць у Анталогіі багатую спажыву. Асабліва іх многа ў раздзеле, падрыхтаваным і перакладзеным П. Сонцавым. Слова «анталогія» азначае па-грэчаску букет кветак. Тут сапраўды чытачу прапануецца букет, толькі не кветак. Неяк ніёмка нагадваць вучонаму правілы, якія павінны ведаць вучні пачатковай школы, а даводзіцца. У назве Беларускай дзяржаўнай універсітэту першае слова пішацца з вялікай літары. У родным склоне — не Свіцязя, а Свіязі, не Сожы, а Сажы, «жывое жыццё» не тое самае, што «новая жизнь». Гістарызм «старшыня» (воласці) перакладчык перадае словам «председатель». Перакладчык павінен узяць на сябе грэх за непісьменную фразу: вучань спрабуе сам выказаць «итог» перадуманнаго и пережитого, как бы они ни были еще незрелыми» (Падкрэслена мною.—Р. Ш.).

У артыкуле «Аб народным вучыцелью» Я. Колас з горкім болей пісаў пра тых настаўнікаў, якія не вытрымалі цяжкіх выпрабаванняў, чыя «галава нізка клоніцца перад цэшкаю станавага прыстава». Перакладчык прыдумаў для прыстава даволі арыгінальны ўбор. Можна падумаць, што ён насіў нейкую адмысловую шапку, прачытаўшы: «чья голова скло-нилась перед палкою станового пристава». Цяпер, калі вы прачытаеце ў таго ж Я. Коласа «Алесь браў стрэльбу, шапку з цэшкай і нёс з шчасліваю ўсмешкай», адразу пераходзіце на мову перакладчыка і думайце, што бралі шапку з палкай. Я. Колас з гневам пісаў, што над настаўнікамі пастаўлена многа рознага начальства, якое «лічыць сваім правам так ці іначай скубянуць вучыцеля». Пераклад: «считает своим правом так или иначе цапануть учителя». П. Сонцаў чамусьці пераклаў і ліст Я. Коласа да А. Харкевіч, напісаны ...па руску.

Трохі пра тое, чаго няма ў Анталогіі, але павінна абавязкова быць.

Уступны артыкул называе прозвішчы педагогаў, працы якіх не зрабілі больш-менш прыкметнага ўплыву на педагагічную думку, а цяпер і зусім забытыя. У той жа час многія не згадваюцца. Асобна трэба было сказаць пра А. Клышку. Ён не толькі напісаў адзін з лепшых у краіне буквароў, але і даследаваў гісторыю беларускага буквара, расказаў пра педагагічныя прычыны, якімі кіраваўся ў працы над ім. Хіба ўсеазазнаму чытачу не карысна было б даведацца пра гэта?

Што датычыць Я. Маўра,

В. Віткі, Я. Брыля, то не грэх было б не толькі ўспомніць іх, але і адвесці старонкі Анталогіі для іх твораў.

Я. Маўр быў выдатным педагогам і тады, калі выкладаў у школе, і тады, калі стаў пісьменнікам. С. Маршак гаварыў на першым пісьменніцкім з'ездзе пра «ТВТ» як пра адно з лепшых дасягненняў дзіцячай літаратуры ў краіне.

Не трапіў у Анталогію В. Вітка. Вучоная педагогі, мусіць, не ведаюць, што ўся яго творчасць для дзяцей грунтуецца на прынцыпах народнай педагогікі. Што, апроч выдатнай казкі «Вавёрчына гора», ён напісаў дзве кнігі пра выхаванне дзяцей у сям'і і ў школе: «Дзеці і мы» і «Урокі». Што першы ўрэспубліцы пачаў прапагандаваць ідэі В. Сухамлінскага. Прапагандаваць яшчэ тады, калі іх не толькі не прызнавала, але і ганьбіла афіцыйная педагогіка. Што ён не толькі захапляецца наватарскімі пошукамі і прынцыпамі В. Шталава, але і робіць усё магчымае, каб укараніць іх у практыку беларускай школы.

Я. Брыль не стамляецца славіць два культы — культ маці і культ кнігі. Хіба гэта не педагогіка? Адна яго мініяцюра пра маці, якая, апрытомнеўшы ад цяжкай хваробы, найперш папытала ў сына, ці не галодны ён, магла б упрыгожыць старонкі Анталогіі. А ён жа напісаў многа такіх мініяцюр.

Уступны артыкул да Анталогіі аптымістычна заяўляе: «У 80-я гады педагагічная навука Беларусі ў сваім развіцці ўзнялася на якасна новы ўзровень». Але не шукайце ў Анталогіі старонак, якія маглі б пацвердзіць гэты аптымізм. Аўтары самі не ўпэўнены, што кажуць чыстую праўду, і далей губляюць аптымізм, заліваючы ў дасягненні не самі даследаванні, а «тэндэнцыю да ўзбавлення тэматыкі».

Над падрыхтоўкай кнігі працаваў вялікі калектыў (34 чалавекі), занадта вялікі, нават маючы на ўвазе яе аб'ём — за трыццаць пяць друкаваных аркушаў. А яшчэ яе чыталі, кансультавалі, рэдагавалі, правілі дзве рэдкалегіі — маскоўская і беларуская. Як заўсёды бывае, калі на працу скаіаецца цэлая грамада людзей розных густав, эрудыцыі, падрыхтоўкі, цяжка дамагчыся, каб яны працавалі з аднолькавай аддачай, з аднолькавым пацучцём асабістай адказнасці. Талакою добра тушыць пажар або карчаваць лес. Навуковыя публікацыі рыхтаваць, наваліўшыся талакой, не трэба. Ад гэтага бываюць вялікія страты. Што і здарылася з гэтай Анталогіяй.

Мікола МАЛЯУКА

Малая радзіма

Здалёк усміхніся вачыма,
Пакліч у дзяцінства здалёк,
Мой Нёман —
Малая радзіма,
Вялікай любові выток.

У студні глыбокай ля дому
Вада — як прычасця глыток,
Прагоніць і смагу, і стому
Зялёны бацькоўскі куток.

Магільны вянок распляецца
І кветкамі стане вянок,
А сэрца шчасліва заб'ецца
Ад слова жывога: «Сыноч!..»

Спачатку пачнецца дарога
Ад мілых бароў і заток,
Не хопіць ёй шара зямнога —
Пяройдзе ў касмічны віток.

Здалёк усміхніся вачыма,
Пакліч у дзяцінства здалёк,
Мой Нёман —
Малая радзіма,
Вялікай любові выток.

Акно

Ад вёскі жыву не блізка,
Але заўважыў даўно:
Для мамы,
Як тэлевізар
З экранам шырокім, —
Акно.

На вуліцы пасвятлее —
І добра відаць
У акне,
Як вёска арэ і сее,
Як вёска косіць і жне.

Да ночы акно адкрыта,
І мама глядзіць на экран —
Галубіць вачамі жыта,
Далёкага лёну туман.

Туманяцца вочы ясныя.
Шкада, абясціліў час —
І рукі,
Раней безадказныя,
Не падтрымаюць калгас.

Курэй пакарміць устане,
Вады прынясе —
І ў акне.
Чакае, калі на экране
Нарэшце ўбачыць мяне.

Заўсёды адна праграма,
Але дарагая яна —
І не прамяняе мама
На тэлевізар
Акна.

Як жыццё?..

— Як жыццё?
— Нічога...

І чуў ад сябра маладога,
І сам адказаў так не раз,
Адценняў у пытання многа,
Ды адназначны ён, адказ.
Душа, здаецца, не затока

Без плыні—пачуцця жывога,
А не хвалюемса глыбока,
Калі бяда,
Калі трывога.
І радасць не праходзіць міма
Чужых акон,
Твайго парога.
А мы, паціснуўшы плячыма,
Як прыбядняемса:
— Нічога...

Чаму так, людзі?
Знаю,
Можна
Адказ гучаць — як адкрыццё:
Натхняць і радаваць,
Трывожыць...

Я ў вас пытаю:
— Як жыццё?

Вясна — сляпяя...
Марыць і смяецца.
Вясна не бачыць у прыродзе слёз,
Вясной і мы не думалі,
Здаецца,
Што ён аплачваецца,
Сок з бяроз.

Асенні час
Выстуджвае нябёсы,
Па ўсіх лясках прайшоў
Асенні час —
І заплацілі золатам бярозы
Зямлі за сок,
Якім паілі нас.

Бабіна лета

Пад бярозамі дома
На святанні не спіцца —
І стаіш нерухома,
Зачарованы быццам.

Без хмурынкі нябёсы,
І на гэтым экране
Залатыя бярозы —
У блакітным тумане.

Цішыня затрапеча —
І ад подыху ласкі
Доўга падае ў вечнасць
Ліст, сарваўшыся з казкі.

А сабака забрэша —
Як на іншай планеце,
Дакацілася рэха
І згубілася недзе.

І стаіш нерухома,
Затаіўшы дыханне,
Пад бярозамі дома —
У блакітным тумане.

Уваскрэснуць ад чараў
Немагчыма, здаецца,
Быццам выпаў ты з часу,
Хаця сэрца і б'ецца.

Даўным-даўно я, бесклапотны,
З дзяцінства выбег, як з двара,
Дзе і цяпер гарыць пясчотна
Мая святальная зара.
У цень нябыту адыходзяць
Сябры-равеснікі,
Радня.

І той зары цьмянее водсвет
На шыбе сённяшняга дня.

Ці шмат гадоў яшчэ ў запасе?
Збірацца ў вырай — не пара,
Ды адчуваю:

Занялася
Мая вячэрняя зара.
Адсутныя чакаюць воддаль
Сябры-равеснікі,
Радня.

І той зары ярчэе водсвет
На шыбе сённяшняга дня.

Яшчэ адзін лісток
Апаў з календара.
Зара мая вячэрняя,
Журлівая зара...

ВЯРТАЮСЯ са школы.
Адзін. Хлопцы ўжо раз-
бегліся па хатах. Мне —
Ісці далей, ледзь не ў са-
мы канец вуліцы. Сунуся
памалу, нехаця, знорок спыняюся,
пільна азіраюся вакол сябе. Нізкае,
сівое неба маўкліва туліцца да сірат-
ліва застылых садоў і адразу за хля-
вамі непрыкметна зліваецца з пакаты-
мі, без ніводнай чорнай парушынкі па-
горкамі, што падступаюць да самай
вёскі. На рыжай, уезджанай дарозе —
ні душы, і ад таго, мусіць, яна выдае
чужою і няўтульнаю. Калючы пра-
нізлівы вецер, што раптам ускідаецца
ў твар і кусае за шокі, пахне ед-
кім гаркавым попелам, высыпаным у

вышэй, на цёмна-бардовых дзвярах—
цяжкі кулак замка...

Усё гэта бачу па некалькі разоў на
дзень і ніяк не магу звывкнуць, што
то — не чужая, а мая хата. Якая яна
самотная, пакінутая, колькі ў яе за-
фіраненых слепаватых вонках болю,
крыўды!

У горле казытліва расце гарачы,
даўкі, што не скаўтнуць, камяк...

Суша звініць каля плота вецер, рап-
там узвейвае і церусіць шчодрою
жменню проста ў твар дробнае калю-
чае сляво. Я не адварочваюся і нават
не заплюшчваю вачэй. Праз якое ім-
ненне лёгка змахваю са шчок буйныя
кроплі і пераконваю, запэўніваю сам

Уладзімір ЯГОЎДЗКІ

АПАВЯДАННЕ

агародчык. Хачу і не магу паверыць,
што заўтра — вясна. Так пазначана ў
календары. Не скажу, што вельмі за-
чакаўся гэтага выселага свята, і ўсё ж
міжволі і нецярпліва шукаю яго пер-
шыя прыкметы. Дарэмна намагаюся
— аніякага знаку. Праўда, сам дзень
намога пабольшаў: ужо не кіўнеш —
зімовы дзянёк — што камаровы насок.
Да палудня, нават і ў школе, пра-
мільгне — не заўважыш, а паверне на
вечар — не спяшаецца, як зусім ня-
даўна, складваць шэрыя крылы, а
доўга сутоніцца, чэзне, быццам штось
абячае.

З сярэдзіны вуліцы пераходжу на
вузкую — у адзін след — сцежку, вы-
таптаную проста па гурбах, што цяж-
ка паўзуць уздоўж плота. Зіма сёлета
не паскупілася на снег, і таму штыке-
ціны мне па калена. Так і падмывае
пераступіць іх, прабегчыся пад чужы-
мі вонкамі. Насупраць кожнай хаты
марнеюць купкі дробнага вішняку. Каб
размінуцца з ім, трэба згінацца або
захіляцца рукою ад чэпкіх галінак. Я
затрымліваю ў далоні адну галінку,
і яна спачатку адзываецца востраю
голкаю, а пасля нясмелым прыемным
цяплом.

Мінаю яшчэ некалькі хат і, нарэ-
шце, на тым баку вуліцы, бачу сваё
котлішча. Найперш кідаецца ў вочы
чорная, зацята-натапыраная груша:
яна адна з усяго садку перад вонкамі
не скарылася, не паддалася шэрай зі-
мовай панураці, не сцелецца, як яб-
лыні, нізка да зямлі. Пасля выхопліваю
позіркам расхрыстаныя насцеж вес-
ніцы, раскапаны ўчора сумёт, што
асеў проста на камені каля парога, а

сябе, што гэта ніякія не слёзы, а сне-
гавая талая вада, што плакаць мне,
шасцікласніку, брыдка...

Мама папрасіла мяне тады збегачь
у магазін па свежы хлеб. Я мігам ап-
рануўся, і праз якія паўгадзіны вяр-
нуўся назад, аблеплены з ног да гала-
вы снегам, але задаволены, што злётаў
недарэмна, паспеў ухапіць тры мяккія
духмяныя буханкі. Хіба ўперпіш, каб
не адламаць скарынку, не пасмакаваць
яе яшчэ па дарозе?

У цеснай кухні і на чыстай палавіне
хаты было ўключана святло. На слон-
чыку каля печы ў малым чыгунку ста-
яла наабіраная для вачэры бульба. А
самой маці не было; і я, упэўнены, што
яна хутка рышце дзвярыма ў сенцах,
дастаў са школьнай сумкі кніжкі —
надумаўся вучыць урокі. Па насценна-
му старому гадзінніку, што строга
міргаў жоўтым вокам маятніка праз
школо ў пазалочанай скрынцы, заўва-
жыў: мінула паўгадзіны, як сяджу
ўжо дома. Пачытаў яшчэ хвілін два-
ццаць — у галаву нічагуткі не лезла.
Надта ж раз'юшана шастаў па сценах
хаты парывісты вецер і звягліва-нуд-
на скавытала ў коміне печы. Тады
мне захацелася, пакуль маці ходзіць-
гаворыць па суседзях, самому згата-
ваць вачэру. Няхай парадзецца, што
сын парупіўся. Адсунуў чытанне ўбок.
Выграб з печы ў пагнутае вядро по-
пел, накінуў на плечы ватуоўку і вы-
скачыў на двор. Як бачыш апынуўся
каля плота, а ці вытрас што з вядра
— не ведаю. Белая крыло завірхлі
падхапіла за плечы, крутнула ў адзін-
другі бок, нібы спрабуючы адарваць

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Парадніўся з беларускай зямлёй

Студэнты факультэта
бібліяграфіі і бібліятэка-
знаўства Мінскага інсты-
тута культуры сустрэліся
з азербайджанскім паэ-
там-франтавіном, прэзі-
дам і драматургам Гаса-
нам Эльсэварам (Гасанам
Мехці аглы Фатулае-
вым). Сустрэчу адрыла
дацэнт кафедры бібліятэ-
знаўства Н. Клімянко-
ва.

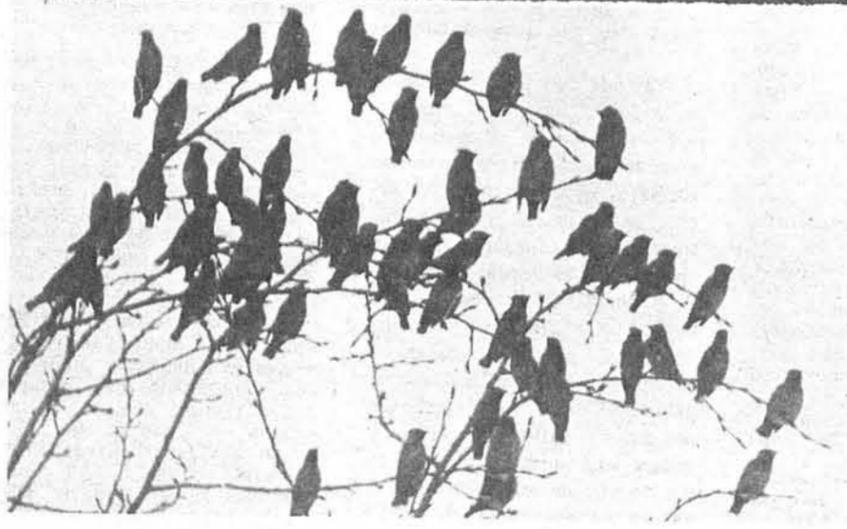
Кароткае ўступнае сло-
ва пра творчы і жыццё-
вы лёс пісьменніка сна-
заў дацэнт кафедры лі-
таратуры М. Няхай. Ён
адзначыў, што Гасан Фа-
тулаеў 12 лютага 1943 го-
да добраахвотна, з паса-
ды артыста Нахічэванска-
скага драмтэатра, пай-
шоў у рады Савецкай Ар-
міі, прымаў удзел у мно-
гіх баях, у тым ліку на
беларускай зямлі. У баях

пад Полацкам быў цяжка
паранены. Ад палону і
смерці яго выратавалі бе-
ларускія партызаны
М. Махнач і яго сын Іван.
Пасля вайны працягваў
службу ў нашай рэспублі-
цы, пабраўся з дачкою
М. Махнача. Пасля дэма-
білізацыі працаваў на-
стаўнікам, радыёжурна-
лістам, цяпер — дырэктар
Нахічэванскай рэспублі-
канскай бібліятэкі імя
Мамеда Ардубадзі. Аўтар
шэрагу кніг паэзіі і про-
зы, а таксама п'ес, па-
стаўленых на тэатраль-
ных падмостках Азер-
байджана. Некаторыя з
яго твораў прысвечаны
Беларусі. Сярод іх — п'еса
«Нескароная крэпасць»,
вершы «Есць у Мінску
дом», «500-гадовы дуб»,
«Хатынь», «У Брэсце» і
іншыя. Творы Гасана Эль-

сэвара перакладалі на
рускую мову Святлана
Яўсеева і Дзіна Цярэ-
шчанка, на беларускую
Мікола Маляўка і Уладзі-
мір Дзюба.

У час сустрэчы гучалі
вершы Г. Эльсэвара. У
сваім выступленні азер-
байджанскі госць раска-
заў аб класіках азербай-
джанскай літаратуры, яе
дасягненнях за апошнія
дзсяцігоддзі, расказаў
гісторыю напісання сва-
іх апавяданняў «Браты»,
«Тынкашчык Аслан»,
«Лектар і старшыня кал-
гаса» і іншых.

Гасан Эльсэвар быў
удзельнікам нядаўняга
святкавання 30-годдзя
часопіса «Вясёлна» ў Па-
лацкім прафсаюзе, зрабіў
падарожжа па мясцінах
сваёй баявой маладосці.
М. БЯРЭЗІНСКІ.

Мелодыя вясны.

Фотаэціюд А. ГЛІНСКАГА.

ад зямлі. І праз імгненне злосна драгнула калючымі кіпцюрамі па лобе і шчоках. Яшчэ глыбей уцягнуў галаву ў плечы, пачаў памалу, бокам, церабіцца да збітага з дошак хлёўчука, дзе былі складзены дровы, а ў адным кутку ляжала горба брыкету. Дрывотнік чамусьці быў адчынены. На парог ужо намяло па калена снегу. Пашкадаваў, што не захапіў ліхтарыка, бо ўсярэдзіне, як у цёмнай яміне, нічога не бачыў. Тады выставіў перад сабой руку і падаўся навобмацак. Спачатку намерыўся накідаць у вядро брыкету. Трымаючыся за сцяну, павярнуўся ў патрэбны кут. Ішоў смела, бо ведаў: тут нічога не павінна замінаць. І раптам праз два-тры крокі за штосьці

ад ікаўкі пасля ледзь не выварочвала кішкі. Плакаў ад жудаснага страху, ад няведання, як далей быць, што рабіць, ад вострага жалю да самога сябе, ад крыўды на ўвесь белы свет. Раптам аднекуль выплыла, выразна паўстала, хоць бяры яе ў рукі, тая жахлівая фотакартка, якую доўга хавалі ад мяне. На ёй — у чорна-белай вузкай труне — мой бацька, які дзесяць год назад зляжыў маладую гарачую галаву ў нейкай далёкай Карэліі. Бацькаў твар мне зусім чужы, незнаёмы, але на белым строгім крыжы, прыхіленым да цаглянай сцяны, цвёрдымі друкаванымі літарамі выведзена: ЛІТВІН-ЧУК. Хіба можа быць што страшней?!

Блытана, заікаючыся на кожным другім слове, расказаў, што кепска з маці, упала без памяці ў дрывотніку.

Харкевіч ураз спахмурнеў тварам, шпурнуў на крэсла марлю, схаваўся, нічога больш не спытаўшы, за дзвярыма прыёмнага пакоя. Кабета, шкадаўліва ўздыхнуўшы, утупілася ў падлогу: шоргат вейкі ў яе рукі зліўся з глухім шоргатам снегу за сцэнамі. Я зморана прываліўся да сцяны і з нянавісцю пазіраў на дзверы, за якімі схаваўся Харкевіч. Мне здавалася, што ён збіраецца як на вяселле, а не да хворага чалавека.

Нарэшце выпхнуўся ў доўгім, ніжэй каленяў, чырвоным кашуку з настаўленым загадкаў каўняром. У рукі трымаў зграбны дакторскі чамаданчык з кідкім белым крыжыкам на баку. Падміргнуў з ухмылкаю цыганаватай кабеціне, што ўсё яшчэ таўклася невядома чаго ў калідоры, сціснуў мяне за локаць — давай наперад. Перад тым, як тузануць да сябе ручку дзвярэй, я міжволі зябка сцэпануў плячыма: над та моцна шкраблася, скуголіла на дзверы завіруха, Ізноў усплыў перад вачыма змрочны настлы дрывотнік, мільгануў чырвоны маятнік страху: «Хутчэй! Хутчэй!..»

Дзед і фельчар прынеслі на руках маму ў хату, паклалі на локак, расшпілілі ватоўку, кофту. Я глядзеў на яе спалатнелы, без ніводнай крывінкі твар, на якім тырчэў, як завостраны нос, бачыў запэцканя ў карычневы брыкетны пыл маленькія рукі і думаў: як раней не заўважаў, што яна такая дробненькая, бы дзяўчо, стомленая, безабаронная.

Харкевіч доўга шукаў, слухаў пульс на яе рукі, потым заспяшаўся, зрабіў адрозу два ўколы, хуценька пачаў збіраць сваё начынне ў чамаданчык.

«Зараз жа трэба везці ў бальніцу... І чым хутчэй, тым лепш. Бо можна дачакацца горшага...»

Па маёй спіне паўзуць ледзяныя мурашкі. Дзед, як рыба, плямае тоўстымі губамі:

«Ключы ад пошты пры мне... Пайду выклічу...»

«Пакуль «хуткая» праб'ецца да нас... — абрывае, не дае яму дагаварыць Харкевіч і рэзка паварочваецца да мяне: — У агранома пад вокнамі стаіць «газік». Скажы, што я паслаў. І каб неадкладна...»

Падлога хіснулася, паплыла з-пад маіх ног. Я судзілаю сябе, што на вуліцы стане лепш, і не хачу, баюся прызнацца самому сабе, што гатоў бегчы адсюль, з хаты, абы не бачыць абмерлую маму. Але хіба я ў тым вінаваты? Мне даўно хочацца закрычаць, каб усе пачулі: «Хіба я вінаваты?!» І крык мой, як камень у рэчку з усяго размаха. Чорная бяздонная вада, белая мігталівая сцяна... «Чаму я такі нешчаслівы?»

Завуч нашай васьмігодкі Таісія Барысаўна, якая была жонкай агранома, сустрэла мяне ў сенах, завіхаючыся каля газавай пліты. На блакітнай кветцы агню сквірчыць патэльня. Вочы настаўніцы ўміг акругліліся ад здзіўлення, і я тут жа прачытаў у іх сарамліваю няёмкасць.

Выдушваю з сябе, застыўшы на парозе:

«Скажыце, а... Мікалай... (Як жа яго па бацьку?) дзядзька Коля дома?»

«Спачатку трэба прывітацца, Літвінчук! — зласліва падцінае ў адказ губы, знак падкрэслена варочае на патэльні смажаніну Таісія Барысаўна. — За шэсць год вучобы можна навучыцца сябе паводзіць...»

Густы салодкі пах на момант закружыў галаву, а ў жываце, наадварот, непрыемна заняла.

«Мяне п-паслаў фельчар... М-маёй маме вельмі блага. Яе т-трэба адвезці ў бальніцу...» — страшэнна заікаючыся, выпаліў скорагаворкаю.

«Ты памыліўся, Валера, — голас яе памякчэў. — у нас няма дома тэлефона...»

«Харкевіч п-прасіў, каб... каб дзядзька Коля завёз маму ў Слонім, бо пакуль...»

«Ах вось што!»

Яе строгі настаўніцкі твар, быццам пад павелічальным шклом, раптам пачаў расці, набліжацца да мяне і расплывацца на чырвоныя плямы.

«Трэба выклікаць «хуткую». Тэлефон ёсць у калгасным праўленні, а муж мой яшчэ не вярнуўся дахаты з

работы. Ты помніш, як выклікаць «хуткую»?»

Дыміць, рэжа ў вочы падгарэлае смажаніна. Каля вялікіх цёплых чаравікаў, скінутых насупраць дзвярэй у кухню, брудная вадою расцёкся снег. Пагрозліва рыпаць, плывуць, шырэі расхінаюцца прачыненыя дзверы. З праёма, упіраючыся галавою ў шапку вушака, свідруе мяне суровым позіркам той, пра каго я пытаўся. Скуласты, з пасечаным глыбокімі маршчынамі лобам і прыплюснутым носам, як усё роўна цалаваўся са сцяною... Прыкусіўшы да крыві ніжнюю губу, не адводжу вачэй, зацята маўчу.

Нецярыліва дрыгчыць на пліце патэльня, блакітнымі паветранымі шарыкамі плывуць паміж намі словы:

«Валянцін, астыне вячэра... А гэта — Алені, унук паштара нашага. Ты пазнаў? Прыбег машыну прасіць. Дык за сталом і вырашыш...»

Для чаго патрэбна машына — скажыць забылася. Цвёрды мужчынскі рот крывіць сумная ўсмішка:

«Ваш вучань, Таісія Барысаўна?»

«У школе — усе мае вучні, але іхні клас я не вяду, у мяне і так хапае гадзін...»

Ён шырока ступае праз парог, не шкадуючы, як роўнага, ляпае мяне па спіне, быццам адсякае ад яе цяжкі пакутлівы горб:

«Пашанцавала табе, хлопча... А цяпер у двух словах яшчэ раз, што ў вас там сталася, а я тым часам абуюся...»

Не саромеючыся, змахваю рукавом з вачэй скупыя слёзы, спакойна, слова ў слова перадаю, што наказваў Харкевіч. Сіні едкі дым ад падгарэлага мяса пяршыць у горле, але я не збіваюся на заіканне. Парастак упэўненасці салодка казыча ў грудзях: хутка ад заікання застанецца хіба мянушка, бо яна калі прыліпае, дык ужо надоўга.

Машчыся поплич агранома, і «газік» зрываецца з месца.

Яшчэ праз хвіліну мужчыны выносяць з хаты маму, захутаную, як дзіця, у некалькі радзюжак. Кладуць яе на задняе сядзенне, галавою на падушку, якую трымае на каленях Харкевіч. Дзед таксама шчэміцца паміж крэсел. Машына разварочваецца, намагаючы, нібы рукамі, сліпучым святлом дарогу...

Пасля — кароткае, трапяткое-трывожнае мігценне чырвоных агеньчыкаў, наўздагон ім белая парывістая хваля, што ледзь не збівае мяне з ног, і я застаюся адзін. Доўга не кратаюся з месца, гляджу агаломшаны ў той бок, куды нібы правалілася машына. Вокны хаты, што ледзь угадваюцца жаўтлявымі мутнымі плямамі, усё аддаляюцца і аддаляюцца ад мяне. «Трэба павыключыць, каб не гарэл лямпачкі...» — прыйшла ў галаву цвярозая думка. Схапіўся за яе, як за выратавальную ітку, зрабіў некалькі крокаў у бок змрочнага непрытульнага надворка, і рэзка крутнуўся назад, на сярэдзіну дарогі:

«Няхай хоць усю ноч блішчыць святло, хоць цэлы тыдзень ці месяц, а я не буду выключыць яго, пакуль не вернецца з бальніцы мама!»

...Баба Наталля, напэўна, стамілася, чакаючы мяне са школы, а я ніяк не магу пераступіць нейкую нябачную мяжу, што трымае насупраць надворка. Пасля палудня, думаю сам сабе, найперш прабоў шуфлем шырокую сцэжку ад дарогі і да самага парoga, пасля пастаўлю на месца весніцы. І абавязкова рассуну ўсе да адной фіранкі. Вось толькі як адвабіць нахабных галак, што так круцяцца каля коміна, з якога ўжо два тыдні не падымаецца дым? Снежкам іх не адгоніш, не напалохаеш; а от каб пальнуць хоць раз са стрэльбы... «Ого, куды загнуў! — падкусіў самога сябе. — Ты з самапала спачатку паспрабуй...» На мой сорам, у мяне няма самапала. Ужо нават у некаторых малых смаркачоў ёсць, не кажучы пра старэйшых хлопцаў, а я ніяк не зраблю, не знайду патрэбнай трубка. Ат, ліха з ім, самапалам! Ці не прасцей будзе прыцягнуць ад дзеда доўгую-доўгую драбіну, залезці на страху і пакласці на коміні якую-небудзь сілценую з драта сетку?

Павярнуўся на хаду, каб примерацца да вышыні, і знерухомеў, застыў з перахопленым ад здзіўлення дыханнем: хата пазірала на мяне мамінымі вачамі.

Т.В.П.

зачапіўся, ледзь не паляцеў на злом галавы. Асцярожна нагнуўся, каб памацаць, што там, і адхапіў, бы апёкся, руку, міжволі хіснуўся назад да дзвярэй.

У дрывотніку хтосьці быў!

Раптоўна абмерла, зледзянела нутро, а ногі адабрала слабасць, гарачая мляўкасць. Думалася пра адно: хутчэй бы на двор, а там кумільгом у хату, дзе радасна слепіць святло. Аднак я прымусяў сябе спыніцца і спытаў дрыготкім, як усё роўна не сваім голасам:

«Хто тут?..»

У адказ — ні слова.

«Мама, гэта ты? — само вырвалася з грудзей і тут жа ледзяною вярочкаю сціснула горла: — Т-ты чуеш мяне? Чаго ты сядзіш тут адна?..»

Ізноў — нядобрае маўчанне.

У твар патхнула смярдзючым духам брыкету — аж памуцлася ў галаве. Што далей было — не помню. Як апынуўся на каленях, таксама не ў памяці.

Мамаіна рука была цяжкая, нібы чужая. Ціхутка, з боязю, кратаў яе, лёгка патузваў да сябе, пішчотна гладзіў халодныя, што ледзяныя, пальцы, а сам калаціўся ад нястрымных дрыжыкаў. І то шаптаў, то гаварыў угорла — словы знаходзіліся самія — ласкавыя добрыя словы, якія толькі ведаў і чуў у свае трынаццаць год.

«Мамачка, падыміся! Тут холадна, ты прастудзілася... Няўжо не пазнаеш мяне? Гэта ж я, Валера... Любенькая, ну ўстані! Пайшли дахаты. Я баюся...»

Маці не адзывалася. Нават не вярнулася — ляжала скурчаная, бокам, на горбе ўмяненлага брыкету. У вочы мне зейрыла чорная жахлівая цемь, але я ўбачыў, сапраўды ўбачыў, што маме кепска ляжаць, што лепей павярнуць яе на спіну. Уціснуў ёй падпахі здранцвелыя далоні і надзіва лёгка зрабіў, што надумаўся. Тады адважыўся паспрабаваць падняць яе, але зразумеў: аднаму мне дахаты яе не прывесці. А яшчэ праз імгненне зверху горбы пасунуліся ўніз брыкетны. Нехта пякучым холадам дыхнуў у патыліцу, штурхануў у спіну.

Упаў, як падкошаны, прытуліў да сябе маміну галаву, са з'ехаўшай на патыліцу хусткай, задыхнуўся ад распачнага здушанага крыку:

«Мамачка, не памірай!..»

І захлынуўся гаручымі слызамі, што даўно накіпелі, калолі ў вочы. Так, як тады, не помню, каб яшчэ калі плакаў:

Гэта ж маё прозвішча, прозвішча мамы!..

І выратавальным гарачым дыханнем ледзь чутны (ці, можа, мне падалося?) мамін шэпт:

«Фельчара... дзеда...»

Падхоплюваюся, нібы падкінуты тугою спружынаю, шапку, захлэбаваючыся словамі:

«Добра, мамачка, добра... Я на адной назе... Я мігам... Толькі ты пачакай, не...»

Не дагаварыў, як падавіўся. Паспеў заціснуць кулаком у сабе апошняе чорнае слова. Драўлянымі нагамі ступаю да цёмна-фіялетавай прасветліны выхада, сціснуўшы зубы, кідаюся на сустрэч шалёнай крутаверці. Хвіліну другую яна віруе, кіпіць вакол мяне і паступова захлэбаецца ад бяссілля, асядае на губы мяккім пухам.

Я бег, я ляцеў, а навокала ўсё знерухомела. У нязвыкла пустой, як цэбар, галаве чырвоным маятнікам балюча цюкала ў скроні адно і тое слова: «Хутчэй! Хутчэй!..»

Дзед Навел якраз вярнуўся са службы, з пошты, нават не паспеў сцягнуць з плеч брызентавую на аўчыне куртку. Убачыў мяне — пра ўсё здагадаўся без слоў. Замітусіўся, кінуўся да кухоннага шкапчыка, спрабаваў і ніяк не мог выцягнуць шуфлядку, дзе трымаў усялякія лякарствы. Пасля абедзвюма рукамі, са злосцю, ірвануў яе да сябе. Усё, што мясцілася ўсярэдзіне шуфляды — паперкі рэцэптаў, парашкі, бляшанкі, белыя і чорныя бутэлеккі — сыпанула яму пад ногі, разляцелася па ўсёй кухні. Марудна, няўкладна нагнуўся, штосьці ўзяў у руку і падаўся без шапкі да дзвярэй. З чыстай палавіны хаты маўклівым цемнем хіснулася ўслед баба Наталля, зданала ў парозе, сама надзела яму на галаву шапку.

Спачатку мы беглі разам. Потым дзед павярнуў на наш надворак, а я, задыхаючыся, прыпусціў у другі канец вуліцы.

Фельчара Харкевіча заспеў у амбулаторыі. Ён стаў у расшпіленым белым халаце пасярэдзіне цёмнаватага калідора, выціраў аб жоўтую марлю вялізныя, што лапаты, далоні і рагатаў. Непадалёку ад яго, падмятаючы абы з рук падлогу, бліскала намасленымі вачыма мажняя чарнявая маладзіца. Па тым, як яны замоўклі на паўслове, загадкава пасміхаліся адзін аднаму, я зразумеў — перашкодзіў.

«Што табе, хлопча?» — перастаў рагатаць, кінуў мне праз плячо фельчар.

А ТЭАТР ЗАВЕЦА КУПАЛАЎСКІМ

Апошнія гады ў купалаўскім тэатры, на жаль, зніжаецца культура сцэнічнай мовы. Сведчаньня таму можна знайсці шмат практычна ў кожным спектаклі. Лексічныя памылкі сустракаюцца проста жакліва; а тонкасці арфаэпіі, ужо не кажучы пра інтанацыйныя асаблівасці беларускай мовы, адступаюць на другі і трэці планы.

А зусім нядаўна я патрапіў на першакласавіцкі капуснік, удзельнікамі якога былі пераважна маладыя актёры-купалаўцы. Цудоўны, дарэчы, капуснік, які лішні раз пераканаў, што ў тэатры ёсць таленавітая моладзь. Праводзіў ён па-руску, і добра было б, калі б за гэтым стаялі адно сцэнарны прыём, першакласавіцкі жарт, адно павага да мовы Пушкіна і Талстога... Але ж найперш была за гэтым бачная ненатуральнасць актёрскага існавання ў рамках беларускага мастацкага слова.

Разумею актёраў — ім хочацца быць арганічнымі, расказанымі. Ды толькі ці не даводзіцца за раптоўна набытую і красавіка натуральнасць плаціць незваротнымі стратамі ў беларускамоўнай гутарковай плыні? Зрэшты, першыя крокі ў гэтым напрамку зроблены былі даўно — калі ў купалаўскім тэатры пачалі зніжацца патрабаванні да моўнае «формы» актёраў.

І каб жа адных актёраў і рэжысёраў была ва ўсім гэтым віна! Здаўляе, што тэатральная крытыка, кіраўніцтва БДТМІ амаль не звяжаюць на сур'ёзную праблему і нічога не робяць дзеля паляпшэння становішча, падрыхтоўкі моладзі ў беларускамоўныя тэатры. У выніку некаторыя актёры не ведаюць гісторыі, культуры, мовы роднага народа. Не ведаюць, скажам, таго, што асноваю першага тэатра пры двары цара Аляксея Міхайлавіча былі беларусы, што ніводзін славуць гастроль не мог прыехаць з Еўропы ў расійскія сталіцы, абмінуўшы Шклоўскі тэатр графа Зорыча, што актёры Слонімскага і Гродзенскага прыгонных

тэатраў, падаранія каралю Станіславу Аўгусту, заклалі падмурак польскага балета і г. д. Не ведаюць выдатных твораў беларускай літаратуры і мастацтва, як сучасных, так і класічных — інакш кажучы, жывуць і ствараюць тэатральнае мастацтва, як гэта ні парадаснальна, ва ўмовах самаізаляцыі ад нацыянальнае культуры.

І вось шмат каго з гледачоў засмучае нізкая культура мовы ў калектыве. Ад яго чакаюць большае прафесійнасці ў моўных адносінах.

Не можа быць актёра без перапыўнага і пераканаўчага зліцця вобраза і слова. Разбурэнне гэтага адзіства ў ролі не дазваляе дасягнуць сапраўднай творчай перамогі. Як ні сумна, але нашы рэжысёры і актёры праіграюць рускім, літоўскім, грузінскім калектывам, што жывуць і працуюць у натуральным для сябе моўным асяроддзі, думаюць на той мове, на якой іграюць.

Гэтыя радкі спачатку пісаліся не для друку. Я лічыў, што дастаткова будзе, каб з напісаным азнаёміліся актёры тэатра. Але неўзабаве стала ясна, што праблема патрабуе шырэйшага абмеркавання, бо рэакцыя пэўнай часткі трупы на мой адкрыты ліст — збынтэжыла... Акадэмік Ліхачоў, выступаючы на ЦТ, заклікае зберагчы моўнае, фольклорнае багацце малых народаў, якія налічваюць сотні чалавек, — трэба паспешч запісаць: знікаюць скарбы... А малады актёр вядучага акадэмічнага тэатра дзесяцімільённай рэспублікі іншы раз пакутуе праз тое, што яму прыходзіцца іграць па-беларуску. Словам, прыходзіцца канстатаваць той сумны факт, што, здаецца, некаторыя купалаўцы не адчуваюць гонару за сваю прыналежнасць да першай нацыянальнай сцэны, да тэатра, які носіць імя генія беларускага народа.

Алесь АСТАШОНАК.

АД РЭДАКЦЫІ. У сваёй заклапочанасці чысцінёй мовы, якая гучыць з падмосткаў Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, пісьменнік А. Асташонак далёка не адзіны. Пра гэта сведчыць і пошта штотыднёвіка. У прыватнасці, наш чытач з Гродна А. Ступень абуралася «моўным сурогатам», які перашкаджаў глядзець купалаўскія спектаклі «Верачка» і «Жудасныя бацькі».

«ЛІМ» ВЫСТУПІЎ. ЯКІ ВЫНІК?

«ЛЕС СЯКУЦЬ, ПАРК САДЗІЦЬ БУДУЦЬ»

Артыкул пад такой назвай быў змешчаны ў «Літаратуры і мастацтве» за 12 і 19 верасня 1986 г.

Праз нейкі час (даволі значны) рэдакцыя атрымала адказы ад Мінскага гарвыканкома і Дзяржбуда БССР, у якіх рабіліся спробы ўхіліцца ад адказнасці за знішчэнне многіх кампанентаў гарадскога прыроднага асяроддзя. Было атрымана пісьмо і ад Дзяржкампрыроды БССР, дзе паведамлялася, што пытанні, узнятыя газетай, будуць абмеркаваныя Камісіяй па ахове прыроды і рацыянальным выкарыстанні прыродных рэсурсаў Вярхоўнага Савета БССР.

У нумары «Ліма» за 5 снежня мінулага года быў змешчаны рэдакцыйны каментарый атрыманых газетай адказаў.

Нядаўна мы атрымалі яшчэ адно пісьмо з Дзяржкампрыроды БССР:

«Паведамляем, што пытанне «Аб стане аховы і выкарыстання лясоў зялёнай зоны горада

Мінска» разгледжана на пасяджэнні Камісіі па ахове прыроды і рацыянальным выкарыстанні прыродных рэсурсаў Вярхоўнага Савета БССР. Камісіяй адзначана: стан лясоў зялёнай зоны па-ранейшаму не адпавядае патрабаванням, якія да яе прад'яўляюцца. Прыняты да ведама заявы першага намесніка старшыні Мінскага аблвыканкома А. Жука і намесніка старшыні Мінскага гарвыканкома Г. Сянкевіча, што выканкамамі будуць прыняты неабходныя меры па ліквідацыі існуючых недахопаў у ахове і выкарыстанні лясоў зялёнай зоны г. Мінска. Выканкамам даручана паведаміць аб ходзе выканання рашэння камісіі да 1 ліпеня 1987 года.

Дзяржаўны камітэт БССР па ахове прыроды адпаведна з планам работ на 1987 год правярыць стан зялёнай зоны г. Мінска, а таксама шэрагу іншых гарадоў у маі—ліпені 1987 года.

Старшыня Дзяржкампрыроды БССР В. Казлоў».

ТЭАТРАЛЬНЫЯ ДАЛЯГЛЯДЫ

Абмяркоўваем праект Статута СТД БССР

ТРЭБА ЯШЧЭ ПАДУМАЦЬ...

Статут СТД БССР—гэта вельмі важны і адназны дакумент, якім мы павінны кіравацца ў нашай штодзённай практыцы. А гэта значыць, што ён павінен быць гранічна ясным і данладным у вызначэнні мэт, правоў і абавязкаў як яго кіруючых органаў, так і кожнага яго члена.

Азнаёміўшыся з праектам Статута з гэтага пункту гледжання, я хачу зрабіць некалькі зауваг і пажаданняў.

Было б лагічным і важным у першым раздзеле Статута — «Мэты і задачы Саюза» (§ 1—1) перш за ўсё выразна сфарму-

ляваць думку аб высокім прызначэнні тэатра, закліканага служыць народу, тэатра як школы жыцця, школы ідэяна-эстэтычнага выхавання савецкіх людзей.

У першым раздзеле (§ 1—2) парушаецца логіка. Чамусьці спачатку гаворыцца пра тое, што «саюз прымае ўдзел у супрацоўніцтве з тэатральнымі арганізацыямі і дзеячамі тэатра замежных краін». І толькі ніжэй—пра тое, што саюз «вядзе сваю работу ў цесным узаемадзейні з тэатральнымі саюзамі братніх рэспублік

БССР». Трэба было б гэтыя пазіцыі памяняць месцамі.

У § 1—4 гэтага раздзела знаяна: «Саюз тэатральных дзеячаў БССР у выпадку неабгрунтаваных ці ненамэтазменных рашэнняў у галіне тэатральнай справы прыпыняе іх ажыццўленне адпаведна з існуючымі заканадаўствам». У другім раздзеле (§ 7) гэты тэзіс паўтараецца: сакратарыят СТД «мае права ў неабходных выпадках прыпыняць кіраўнічыя рашэнні». Гэтыя дзве фармулёўкі не стыкуюцца. Калі першае дае падставу меркаваць, што рашэнне аб «прыпыненні» можа быць вынесена, дапусцім, з'ездам ці пленумам (хоць і гэта не ўдакладнена), то другая прадастаўляе гэта права нават не прэзідыуму, а непасрэдна сакратарыяту. Але адсюль недалёка і да прадузятасці, і да самаўпраўства. А акрамя таго ўзнікае і такое пытанне: што гэта за «заканадаўства», згодна з якім грамадская арганізацыя, якой з'яўляецца СТД, можа адмяняць рашэнні дзяржаўных устаноў? Што маецца на ўвазе? Гэта па-

НА НОВАЙ АСНОВЕ

Лічу, што пераўтварэнне Беларускага тэатральнага аб'яднання ў Саюз тэатральных дзеячаў павінна адбыцца не механічна, а на прынцыпова новай аснове — Саюз павінен быць перш за ўсё творчым. На маю думку, не ўсе палажэнні апублікаванага праекта Статута СТД улівваюць менавіта гэтую задачу.

Пачну з таго, што ў Статуте не прадугледжаны арганізацыйныя формы сувязі кіраўніцтва Саюза непасрэдна з канкрэтнымі тэатральнымі калектывамі. Раней існавалі пярвічныя арганізацыі БТА непасрэдна ў тэатрах, цяпер яны ліквідаваны. А што ўзамен? Зразумела, у абласцях іх ранейшыя функцыі будучы выконваць мясцовыя арганізацыі Саюза. А ў Мінску? Адна мясцовая арганізацыя СТД на восем тэатраў? Пярвічныя арганізацыі БТА ў тэатрах спрыялі росту прафесійнага майстэрства, яны мелі

пэўны аўтарытэт у вырашэнні шэрагу творчых, у тым ліку і канфліктных пытанняў, і добра было б, каб новы Саюз выкарыстаў іх станоўчы вопыт. Мне здаецца, без канкрэтных арганізацыйных форм прадстаўніцтва Саюза ў кожным тэатральным калектыве немагчымы плённы ўплыў СТД на тэатральны працэс рэспублікі.

У раздзел першы (§1) Статута, дзе вызначаюцца мэты і задачы Саюза, лічу неабходным дадаць, што СТД «спрыяе творчай вучобе і росту прафесійнага майстэрства дзеячаў тэатра», бо гэта ж, напэўна, — адна з галоўных задач творчага саюза.

Адной з асноўных форм работы кожнага творчага саюза ў нашай краіне з'яўляецца работа яго секцый, прафесійных аб'яднанняў, камісій. Менавіта на пасяджэннях секцый абмяркоўваюцца ўсе надзённыя пытанні творчага працэсу ў той ці

іншай галіне мастацтва, секцыя падсумоўвае ўсе ацэнкі, вызначае грамадскую думку, асноўныя напрамкі развіцця жанраў, аналізуе выніковасць тэматычных і фармальных пошукаў і г. д. У праекце Статута СТД БССР пра секцыі ўпамінаецца толькі аднойчы: «Праўленне мясцовай (?) арганізацыі кіруе работай прафесійных творчых аб'яднанняў і секцый пры іх наяўнасці». Дзіўна! Чаму толькі мясцовыя арганізацыі кіруюць работай секцый? А фармулёўка «пры іх наяўнасці» дапускае ўвогуле магчымасць неіснавання секцый, у чым жа тады сэнс, сутнасць творчага Саюза? У апублікаваным раней праекце Статута СТД РСФСР ёсць спецыяльныя параграфы (§§ 19, 20, 21, 22 раздзела II), прысвечаныя рэбце творчых секцый. Чаму няма адпаведных палажэнняў у праекце Статута СТД БССР? Ці не захавалася ў такім выпадку ранейшы, і, як мне здаецца, недэмакратычны парадак, калі спіс членаў, напрыклад, секцыі крытыкі вызначаўся пэўным валавым рашэннем і зацвярджаўся прэзідыумам БТА. На працягу пяці гадоў паміж з'ездамі БТА гэты спіс з 28 чалавек амаль не мяняўся. Замкнёнасць у вузкім коле, адсутнасць публічнасці як вынік боязі ўсяго новага, нешаблон-

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

Нішто чалавеччае...

БТ: разам ля экрану

...На экране пажылыя жанчыны ўручную разгружаюць агаромністыя біклагі з малаком. Аказваецца, у Магілёве на аўтатранспартных прадпрыемствах, якія абслугоўваюць харчгандаль, ліквідавалі пасаду грузчыкаў-экспедытараў. Відаць, у мэтах паскарэння. У выніку—перабой ў забеспячэнні магазінаў мелочнымі прадуктамі і справядлівыя скаргі пакупнікоў і прадаўцоў... Пра гэта раскажаў нам у інфармацыйнай праграме «Панарама» 10-га красавіка журналіст У. Дубовік.

Яшчэ нядаўна падобны сюжэт не тое, каб не мог з'явіцца ў эфіры, але, скажам так, быў бы «нетыповы». Таксама, як сюжэт у «Мінскім весніку», які выйшаў у той жа дзень. Абураныя гараджане пры актыўнай падтрымцы карэспандэнта С. Івановай літаральна прыціснулі да сяняй адказную асобу з райвыканкома. Падзецца яму сапраўды не было куды: на Шклянкім завулку, што паміж

дзвюма новабудульямі,—непралазны бруд з-за таго, што розныя ведамствы ніяк не могуць дамовіцца, хто з іх больш адказны за чысціню...

У гэтых, на першы погляд, зусім непрэзентабельных сюжэтах бачыцца новы падыход у рабоце Галоўнай рэдакцыі інфармацыі, якога так не ставала раней яе перадачам. Інфармацыйныя праграмы, якія называюцца—і не без падстаў—тварам тэлебачання, наблізіліся да гледача, да яго рэальных штодзённых праблем і клопатаў, журналісты больш актыўна ўмешваюцца ў жыццё.

Зразумела, «Панарама» пярвейшаму аперацыйна інфармуе пра ўсе важнейшыя падзеі, якія адбываюцца ў рэспубліцы. Апошнім часам з дапамогай тэлебачання мы пабывалі на будаўніцтве другой чаргі Мінскага метрапалітана, удзельнічалі ў дэмакратычных выбарах кіраўніцтва аднаго з РАПА, пабывалі на міжнароднай выстаўцы камунальнай і бытавой

тэхнікі, рыхтаваліся да Камуністычнага суботніка, знаёміліся з мастацтвам Пекінскай оперы, у Беларускам Камітэце абароны міру чыталі пісьмы, якія прыходзяць у падтрымку амерыканскага астрафізіка Чарльза Хайдэра.

У полі зроку «Панарамы» заўсёды грамадска значныя тэмы. Але ж і стварэнне першага ў Мінску кааператыўнага атэлье «Каруначніца», і праблемы з падсобнымі памяшканнямі Дзяржаўнага тэатра лялек БССР, і нават адчайная просьба сталічнай бібліятэкі № 18 (рубрыка «Па старых адрасах») адрамантаваць дах—таксама сёння набываюць грамадскае гучанне. І гэта добра разумеюць стваральнікі «Панарамы». Шкада толькі, што часам у пошуках новых тэм тут забываюць пра выбар адпаведнага жанру, пра пошукі новых прыёмаў падачы матэрыялу. Усё яшчэ зашмат на экране тэхналогіі, сухіх лічбаў, шэрых, «прахадных» сюжэтаў. Напрыклад, матэрыялам пад актуальнай рубрыкай «Саветы за работай» якраз і не стае рабочага, праблемага падыходу да тэмы—пераважае ілюстрацыйны, некрытычны метад паказу. Няцалка зняць на кінастужку некалькі шматпаварховых будынкаў у мікрараёне і прывесці лічбы навацёлаў за час «ад выбараў да выбараў», альбо папрасіць назваць гэтыя лічбы прадстаўніка вы-

зіцця мае патрэбу ў вытлумачэнні...

Задно зазначу, што прапанаваны пункт Статута чытаецца так, быццам «некомпетэнтныя» рашэнні могуць прымацца толькі чыноўнікамі з кіруючых органаў культуры. Быццам усе беды адбываюцца ад гэтых чыноўнікаў. Што ж датычыць творчых работнікаў, то ўсе яны, канечне ж, «кампетэнтныя». Але дазволіце сабе запытання: а хто ж часцяком выбірае слабы рэпертуар? Ставіць дрэнныя спектаклі? А хто піша часам дрэнныя п'есы і слабыя рэцэнзіі на п'есы і спектаклі? Ці не тыя ж самыя творчыя работнікі, члены СТД, якія прывыклі без разбору называць работнікаў органаў культуры «некомпетэнтнымі»?

У першым раздзеле (§ 2-3) сказана, што саюз «забяспечвае аб'ектыўную ацэнку з'яў у тэатральнага мастацтва...». Вельмі хацелася б ведаць, па якіх крытэрыях, хто і якім чынам у СТД будзе забяспечваць гэтую «аб'ектыўную ацэнку»? З'езд? Пленум? Ці сакратарыят? І дзе гарантыя гэтай «аб'ектыўнай ацэнкі», налі ўсе кіруючыя таварышы ў СТД самі непасрэдна задзейнічаны ў тэатральнай прэсе са сваімі асабістымі пазіцыямі і схільнасцямі? Дзе

гарантыя, што мы пазбегнем валютарызму, прадудзятасці, кругавой парукі і дэмагогіі? Таму лічу гэты пункт Статута неабгрунтаваным. Напэўна, трэба змяніць фармулёўку — замест слова «забяспечвае аб'ектыўную ацэнку», запісаць: «СТД удзельнічае ў вынясенні аб'ектыўнай ацэнкі...» і г. д.

У гэтым жа пункце сказана, што СТД «кляпоціцца аб тым, каб у сферы крытыкі абарона таленту спалучалася з мастацкай патрабавальнасцю і партыйнай прынцыповасцю». Узнікае пытанне, пра якую «абарону таленту» ідзе гаворка? Ад каго «абарона»? Тут, відаць, гаворка павінна ісці не пра «абарону», а пра дастойную аб'ектыўную ацэнку таленту, зыходзячы, як тут і запісана, з высокіх пазіцый мастацкай патрабавальнасці і партыйнай прынцыповасці.

У раздзеле трэцім (§ 2) гаворыцца пра тое, хто можа быць членам Саюза. Лічу за абавязковае дадаць у прапанаваны спіс асоб, якія маюць права на членства, і рэжысёраў народнага тэатраў.

У Статуте зусім не наддана ўвагі секцыям і камісіям. А асноўная ж работа Саюза

ажыццяўляецца менавіта гэтымі арганізацыямі. Тут усяго толькі сказана, што сакратарыят «стварае па асноўных напрамках творчай дзейнасці пасталінныя камісіі і творчыя секцыі». Чаму б не назваць, пра якія камісіі і секцыі ідзе гаворка? Чаму б не вызначыць іх правы і абавязкі, а таксама ўмовы прыёму ў гэтыя органы? Ну, напрыклад, уключаецца абавязковым вызначыць крытэрыі для прыёму ў секцыю крытыкі і тэатразнаўства. Які творчы багаж павінен мець прэтэндэнт для ўступлення ў гэтую секцыю? Ці на гэта можа разлічвацца кожны, хто апублікуе адну-дзве нататкі ў газетах?

У раздзеле другім (§ 16) гаворыцца аб «праўленнях мясцовых арганізацый». Што гэта за праўленні? Так, іх шмат у РСФСР, а ў нас пакуль не было. Калі яны прадугледжаны, то трэба было б агаварыць гэта ў Статуте з указаннем, дзе, пры якіх умовах ствараюцца гэтыя мясцовыя праўленні, а потым ужо гаварыць аб іх правах і абавязках.

Хацелася б, каб праца над Статутам СТД БССР была працягнута — удумліва і карпатліва.

Ул. НЯФЕД.

нага, свежага прыводзілі часам і да суб'ектывісцкіх ацэнак. Лічу, што Статут СТД павінен замацаваць сапраўды дэмакратычны арганізацыйны прынцып работы творчых секцый: кожны член СТД мае права і абавязаны свабодна, без папярэдніх спецыяльных выбараў і прызначэнняў удзельнічаць у рабоце творчай секцыі — асноўнай ячэйкі Саюза. Пасяджэнні секцый павінны быць заўсёды адкрытыя, публічныя, пра якія загадаў бюро секцыі шырока апаўнячае ўсіх членаў СТД. І не трэба баяцца, што на пасяджэнні секцыі крытыкі прыйдзе падзяліцца сваімі думкамі артыст або тэатральны мастак, а на пасяджэнні секцыі арганізатараў тэатральнай справы — крытык, бо ўсе мы, урэшце, робім агульную справу.

Варта было б вызначыць, па якой секцыі трэба «лічыць» памочнікаў галоўных рэжысёраў па літаратурнай частцы. Нядаўна на пасяджэнні Савета па драматургіі Саюза пісьменнікаў СССР (справаздача была ў «Літгазете») узнімалася пытанне аб неабходнасці мець інстытут так званых «літаратурных агентаў», якія б інфармавалі тэатры аб новых п'есах.

А хіба памочнікі па літчастцы не могуць выконваць функцыі такіх агентаў? Улічваючы дэфіцыт п'ес для пастановак (хоць пішацца іх досыць багата), у рамках секцыйнай дзейнасці СТД неабходна перыядычна збіраць памочнікаў па літчастцы (загітаў, як іх яшчэ называюць), можа, разам з рэжысёрамі, а можа, з драматургамі, што, на жаль, раней БТА не рабіла. Тады інфармацыйнасць тэатраў пра новыя п'есы вырасла б на некалькі парадкаў, а гэта значна аблегчыла б распрацоўку ў тэатрах рэспублікі перспектывных рэпертуарных планаў.

Чамусьці ў праекце Статута СТД БССР апушчана палажэнне, якое ёсць у Статуте расійскага Саюза, аб тым, што старшыня праўлення Саюза і сакратары выбіраюцца не болей, чым на два тэрміны запар. Заўважым, што першы сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў СССР Э. Клімаў лічыць, што кіраўніцтва творчага Саюза ўвогуле павінна выбірацца толькі на адзін тэрмін, а потым мяняцца («Московские новости», 22 сакавіка 1987 г.). Праектам Статута СТД БССР прадугледжана мець у Саюзе і сакратарыят, і прэзідыум. Ці патрэбна такая колькасць «генералаў» у творчым саюзе, усе члены якога

павінны мець роўныя, аднолькавыя правы, ільготы і прывілеі? Калі сапраўды існуе неабходнасць мець і сакратарыят, і прэзідыум, дык гэта варта абгрунтаваць і ў Статуте, дзе чамусьці агавараны толькі функцыі сакратарыята. А што будзе рабіць прэзідыум? Лічу таксама, што канфліктная камісія з поспехам будзе выконваць сваю функцыю, калі яна будзе выбірацца на дэмакратычных пачатках на пленуме праўлення, а не прызначацца, калі ў яе ўвойдуць і радавыя, вопытныя, са стажам прадстаўнікі ўсіх тэатральных прафесій, а не толькі кіраўнікі. Іначай усе канфліктныя пытанні можа вырашыць сам сакратарыят ці прэзідыум, навошта ж яшчэ адна камісія?

Замцаванне ў Статуте СТД БССР вышэйназваных дэмакратычных прынцыпаў і палажэнняў, на маю думку, спрыяла б стварэнню сапраўды творчай атмасферы, якая павінна быць у Саюзе тэатральных дзеячаў.

В. НІКІФАРОВІЧ,

член СТД БССР, памочнік галоўнага рэжысёра Акадэмічнага тэатра імя Янкi Купалы па літаратурнай частцы.

канкома... Ды варта было б, думаецца, даць мікрафон і ў рукі будучым выбаршчыкам — жыхарам таго ж мікрараёна, папрасіць іх падзяліцца думкамі аб рабоце мясцовага Савета.

На жаль, хапае яшчэ ў інфармацыйных праграмах штампаў, прыблізных слоў і проста недакладнасцей. Яны іншы раз могуць паставіць карэспандэнта ў няёмкае становішча. У адным з сюжэтаў з Брэстчыны расказвалася аб падрыхтоўцы да рэспубліканскага фестывалю народнай творчасці «Пёўчае поле». Ну, як тут было не прыгадаць Чайкоўскага і не прыпісаць яму словы: «музыку стварае народ, а кампазітар яе толькі дапрацоўвае»? Вось толькі належаць гэтыя словы (дарэчы, прыведзеныя не зусім дакладна) іншаму класіку — Глінку. Дробязь? Але ціна «дробязі» ў 2—3 мінутным сюжэце вельмі высокая. Калі ў тэлепераклічы (не новы, але паранейшаму эфектны прыём) Мінск—Брэст—Магілёў, прысвечанай падрыхтоўцы тэхнікі да с'яўбы, каментатар «размаўляе» з карэспандэнтам, знятым на стужку, нібыта ў жывым эфіры—давер гледача да экрану, зразумела, адрозна падае...

Варта адзначыць сталася мецца ў «Панараме» каментарыяў на тэмы культурнага жыцця рэспублікі. У гэтым ёсць і заслуга каментатара — А. Дамі-

рацкага. Яго апошнія выступленні вызначаюцца грунтоўнасцю, далікатнасцю, спакойнай разважлівасцю.

Некалькі слоў пра перадачы іншых рэдакцый БТ, якія прайшлі на пачатку красавіка.

Па-новаму, надзвычай сучасна, нават нечакана прагучаў «Фаўст» Гётэ ў тэлеспектаклі «Калі імкненню я скажу...» (рэжысёр — Н. Арцымовіч). Гэта работа літаратурна-драматычнай рэдакцыі заслугоўвае асобнай размовы. Адзначым толькі, што прынцыповай удачай падалася выкарыстанне графічных аркушаў А. Кашкурэвіча на тэмы «Фаўста», якія сталі сэнсавым цэнтрам тэлепастаноўкі.

Думаецца, не пакінула аб'якавымі гледачоў размова, якую вялі ў тэлечасопісе «Літаратурная Беларусь» філосаф У. Кохан і пісьменнік Я. Лецка. Далёка не ўсе ў гутарцы здолелі бяспспрэчным, але менавіта ў гэтай небяспрэчнасці, завостранасці пазіцый і ёсць несумненна вартасць перадачы.

Цікавай магла атрымацца сустрэча з папулярным выканаўцам беларускай аўтарскай песні А. Камоцкім у перадачы «Тэлевізійны маладзёжны цэнтр» (здаецца, гэта першае запрашэнне самадзейнага спевака на БТ). Але размовы не атрымалася. Ды і песні Камоцкага прагучалі неяк невыразна — як

выпадковы эпізод на фоне дэманстрацыі мод і выступленняў рок-груп.

Перадача «Мерыдыян» за 6-е красавіка пакінула дваістае ўражанне. З аднаго боку, прыемна было пагутарыць з цікавым чалавекам — англійскім кінадакументалістам Хопкінсам. З другога — яўна не атрымаўся расказ пра часопіс «Амерыка». Нам прапанавалі свайго роду лекцыю, поўную лічбаў, цытат і плоскіх сентэнцый на тэму амерыканскай дэмакратыі. Тэма, безумоўна, вострая, і паспрачацца з нумарам часопіса, прысвечанага канстытуцыі ЗША, было б варта, і вельмі. Але варта было б помніць пры гэтым, што контрпрапаганда патрабуе сёння новага ўзроўню доказаў і аргументаў, што даказвае хоць бы цыкл перадач на ЦТ з удзелам У. Познера і Філа Донах'ю...

І нарэшце (а, мабыць, з гэтага трэба было пачынаць) — пра перадачы, якія выйшлі 1-га красавіка. Гэта «Каскад» і «Апошні шанс» (з удзелам аднайменнага ансамбля). Аказалася, што нашаму тэлебачанню зусім не чужыя іронія, жарт, сарказм і... проста ўсмешка. І ўсмешка гэтая аказалася тэлебачанню да твару. Вось толькі шкада, што 1-е красавіка надараецца нячаста.

В. ТРАВЕНЬ.

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў

БУЛЫКА Галіна Аляксандраўна. Пэзт. Нарадзілася ў 1960 годзе ў вёсцы Осава Воранаўскага раёна. Скончыла Хімічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1983). Працуе інжынерам-наладчыкам упраўлення пусна-наладачных работ тэста «Аўтарамбудмантаж» Мінскапрама БССР. Літаратурную працу пачала ў 1975 годзе. Аўтар падборкі «Дзень нараджэння снежня» ў калектывным зборніку «Сцяжына» (1983), кнігі паэзіі «Сінтэз» (1986).

КАЗНАУ Барыс (Ляпцікі Барыс Міхайлавіч) Празінік. Піша па-русу. Нарадзіўся ў 1938 годзе ў вёсцы Расна Горацкага раёна. Скончыў Магілёўскі педагагічны інстытут (1962) і Уладзіслаўскае мароходнае шнолу (1963). Плавае на суднах гандлёвага флоту, займаецца творчай работай. Літаратурную працу пачаў у 1962 годзе.

Аўтар кнігі прозы «Прописан в Тихом океане» (1966), «Антоновские яблоки» (1968), «Осень

на Шантарских островах» (Москва, 1972), рамана «Польныя» (Москва, 1984).

МАРЦІНОВІЧ Аляксандр Андрэевіч. Крытык, літаратуразнавец. Нарадзіўся ў 1946 годзе ў вёсцы Казловічы Слуцкага раёна. Скончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1968). Працуе загадчыкам аддзела інфармацыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

Удзельнік I і II Усеаюзнага нарады маладых крытыкаў дзіцячай і юнацкай літаратуры (1982, 1985).

Літаратурную працу пачаў у 1966 годзе.

Аўтар брашуры «Мастацкі летапіс сучаснасці» (1983), прадмоў і пасляслоўяў да перавыданняў і выбранах твораў беларускіх пісьменнікаў. Адзін з аўтараў кнігі «Праца. Талент. Доблесць» (1981), «Беларуская дзіцячая літаратура» (1987). Склаў зборнікі контрпрапагандысцкай тэматыкі «Свабоднае грамадства» (1985), «Мы і яны» (1985), «Слова міру і праўды» (1987).

ПРАСКУРА Васіль Фёдаравіч. Нарысіст, празаік. Нарадзіўся ў 1926 годзе ў вёсцы Нягоціна Дубровенскага раёна. Скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1964). Рэдактар ганцавіцкай раённай газеты «Савецкае Палессе».

Член КПСС.

Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР.

Літаратурную працу пачаў у 1962 годзе.

Выдаў кнігі «Святая сівізна» (1966), «Трое з-за Лані» (1967), «Людзі-суседзі» (1974), «Панакжы чалавеку дарогу» (1979), «Панкланія зямлі-карміцельцы» (1982), «Чорны хлеб» (1984).

ФІЛІПОВІЧ Марыя Канстанцінаўна. Празаік, нарысіст. Нарадзіўся ў 1947 годзе ў вёсцы Смітанка Аршанскага раёна. Скончыла Магілёўскае медыцынскае вучылішча (1968) і Літаратурны інстытут імя А. М. Горкага (1980).

Працуе бібліятэкарам Цэнтральнай дзіцячай бібліятэкі ў Оршы.

Літаратурную працу пачала ў 1977 годзе.

Аўтар кнігі «Мадонна з Выселан» (1984).

ШЛЕГ Аляксандр (Аляксандр Карпавіч) Празінік, нарысіст. Нарадзіўся ў 1936 годзе ў вёсцы Вялікі Бор Хойніцкага раёна. Скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1965). Працуе рэдактарам галоўнай рэдакцыі літаратурна-драматычнага вшчання Беларускага тэлебачання.

Літаратурную працу пачаў у 1964 годзе.

Аўтар кнігі «Трывожная паяма» (1968), «Цыганок» (1971), «Праўда адна ёсць» (1974), «Жыло чаканне болю» (1979), сцэнарыяў дакументальных фільмаў «Мужнасць», «Балтыйцы» і іншых твораў.

НА МУЗЫЧНАЙ СЦЭНЕ

НАРАДЖЭННЕ НОВАЙ «ЗОРКІ»

Марыя Гулігіна ў ролі Амелі ў спектаклі «Баль-маскарад» на міланскай сцэне.

На оперным небасхіле нараджаецца новая «зорка»: салістка Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР Марыя Гулігіна ў 1984 годзе заняла першае месца на Усеаюзнам конкурсе валаністаў у Эрване, у 1985-м стала ўладальніцай залатога медалю на міжнародным конкурсе ў Рыю-дэ-Жанейра, у 1986-м — лаўрэатам міжнароднага конкурсу імя Чайкоўскага. У сакавіку сёлета года М. Гулігіна выканала партыю Амелі ў трох спектаклях «Баль-

маскарад» Д. Вердзі на славацкай сцэне тэатра Ла Скала. Перад не ад'ездом з Мілана кіраўніцтва Ла Скала заключыла з ёй кантракт на сольны канцэрт з твораў Чайкоўскага і Рахманінава і ўдзел у оперы Вердзі «Два Фаскары».

У маі маладая спявачка едзе ў Венгрыю для ўдзелу ў спектаклі «Баль-маскарад». Наперадзе — выступленні ў лонданскім «Ковент-Гардэне».

С. КЛІМОВІЧ.

СЕЛЕТНІ Тыздзень музыкі для дзяцей і юнацтва быў, як заўсёды, багаты на канцэрты, на сустрэчы з кампазітарамі і выканаўцамі. Мушу расказаць пра вечар-сустрэчу вучняў вясковых школ з двойчы лаўрэатам Рэспубліканскага свята песні хорам «Зяюлечка» СШ № 1 горада Вентспілса (Латвія) і лаўрэатам Рэспубліканскага тэлеконкурсу «Зямля мая» хорам «Ветрык» СШ № 150 горада Мінска. Адбыўся ён у Саюзе кампазітараў БССР.

Усе мы ведаем цудоўныя харавыя традыцыі нашых прыбал-

Падумалася: а што ёсць у галіне народнай дзіцячай музыкі ў нас? Мінскі хор «Ветрык», таксама ўдзельнік канцэрта (кіраўнік таленавіты і энергічны хормайстар Вера Іванаўна Дабравольская), з трох выкананых твораў паказаў адну апрацоўку беларускай народнай песні, зробленую Л. Свэрдзе-лем. Наогул, выступленні абодвух хораў вельмі адрозніваліся адно ад аднаго. Здавалася б, і дзеці аднолькава цудоўныя, і кіраўнікі аднолькава адданыя музыцы і харавому мастацтву, і жаданне спяваць невычэрпае... Але як на зрэзе глебы

самы патрабавальны да сваёй творчасці кампазітар — народ, які штораз дапаўняў і папраўляў песню, пакуль яна не рабілася дасканалай у сваім родзе. Як важна апрацоўшчыку не сапсаваць гэтую дасканаласць, а надаць ёй яшчэ большую выразнасць!

Акрамя харавых спеваў, было ў тым канцэрце маленькае інтэрмецца — выступленне наву-чэнцаў Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Яны ігралі сучасныя беларускія камерныя творы. Заўважу, што мініяцюра ва ўсіх галінах мастацтва — рэч няпростая, і кожны штрых у ёй павінен быць нанесены найтанчэйшым пэндз-лем. У тым, што ў выкананні сучасных мініячюр не было зроблена ніводнага памылковага руху (і ў тэхнічным, і ў эмацыянальным, і ў густоўным сэнсе) — заслуга не толькі вучняў: Юзэфа Сяргея, Наталі Валетавай, Вікі Снягір, Сашы Значонка, але і іх настаўнікаў. Асабліва адзначу настаўнікаў, якія працуюць з вучнямі ў класе камернага ансамбля: Святлану Іванаўну Дамарадаву і Уладзіміра Паўлавіча Перліна, якія аддаюць шмат энергіі гэтаму важнаму віду музычнага выхавання.

Між іншым, выступленне школьнікаў яшчэ раз абвергла глыбока памылковае меркаванне наконт элітарнасці камернай музыкі, яе складанасці для ўспрымання непадрыхтаваным слухачом. У зале былі вучні вясковых школ Новага Двара і Каралёвага Стану, і слухалі іны з увагай і цікавасцю. Мож-жа, прыйшоў ужо час змяніць погляд на камерную музыку як на нешта недаступнае для «простых» слухачоў? Прыгадайма, што першапачаткова камерная музыка (ад лат. camera — пакой) была музыкай для хатняга музіцыравання, калі прафесіяналы ці, часцей, аматары збіраліся разам памузіцыраваць дзеля ўласнага задавальнення, а слухачамі былі іх родныя і сябры. Таму, лічу, менавіта камерная музыка была і будзе паказчыкам культурнага ўзроўню грамадства.

Цяжка пераацаніць каштоўнасць сяброўства, замацаванага мастацтвам, супольным уда-лам у музычнай творчасці. Дзякуй усім, хто падрыхтаваў і правёў сустрэчу юных спява-коў з Вентспілса і іх беларускіх дружкаў. Асабліва — музы-казнаўцы Веры Аляксандраўне Сізко, якая ўжо шмат гадоў вядзе вялікую асветніцкую ра-боту ў школах Новага Двара і Каралёвага Стану.

Канцэрт у Саюзе кампазіта-раў паказаў, што найкарацейшы шлях далучэння да маста-цтва ідзе праз непасрэдны ўдзел у музіцыраванні. А мастацтва, разуменне яго, любоў да яго здольныя, як падкрэслівалася на Ісых-Кульскім форуме, нейтралізаваць зло, сцвярджаючы адвечныя ідэалы дабрыні і справядлівасці. Ідэалы, здольныя ўзвышаць душу дзіцяці, з якога вырастае Чалавек.

Галіна ГАРЭЛАВА,
кампазітар.

ГАЛОЎНАЯ ТЭМА — БЕЛАРУСЬ

Нават калі б Уладзімір Кру-коўскі зрабіў толькі два плака-ты: «Раззбраенне» (напалову здэртата са сцяны мішэнэ, з канцэнтрычных акружнасцей якой вырастае эмблема Аргані-зацыі Аб'яднаных Нацый) і «Кожны чацвёрты» (чорна-аран-жавая гвардзейская стужка, адна з чатырох аранжавых па-лос пераходзіць у сілуэт абе-ліска) — гэтага хапіла б, наб'ю-люную творчасць не мінула до-брачылівава ўвага мастацкай крытыкі. У плакатах У. Кру-коўскага заўжды ёсць канфлікт, сутыкненне супрацьлегласцей. Гэты канфлікт ці абвостраны вылучэнчымі сродкамі, ці, за-стаючыся «за кадрамі», адчу-ваецца гледачом падсвядома. Так адбываецца таму, што ма-стак звяртаецца да сацыяльна значных тэм, асэнсоўвае тое, што не можа не хваляваць лю-дзей.

асобам: «У бітвах за волю, у бітвах за долю. Беларусі — 1000 год (980—1980)»; «1862—1982, 120 гадоў «Мужыцкай праўдзе»; «1417—1977, 460 год беларускага кнігадрукавання»; «120 гадоў Студзеньскага паў-стання на Беларусі (1863)»; плакаты да юбілеяў Міколы Гу-соўскага, Янкі Купалы і інш.

Мастак удала скарыстоўвае арсенал сучаснай графічнай тэхнікі, знаходзіць для кожнага твора рашэнне, якое ўспры-маецца гранічна дакладным. Заслуга У. Крукоўскага як на-ватара ў тым, што ён здолеў паглядзець на Беларусь праз прызму гістарызму. І гэта ў той час, калі большасць пла-катыстаў экспloatавалі «зна-графічныя» матывы, трактоў-чы іх, дарэчы, вельмі спрошча-на, а часам і прымітыўна (нашталт, хлопец і дзючына ў вопратцы з нацыянальнай вы-

ВЫХАВАННЕ ПАМ'ЯЦЦЮ

тыйскіх суседзяў, нас заўсёды ўражае высокі ўзровень іх харавой культуры — незалежна ад таго, прафесійны гэта калектыў ці аматарскі. І ўсё роўна здзіўляешся, калі гэтыя якасці паказваюць дзеці. Уражае не толькі майстэрства, але і бізмежная арганічная музы-кальнасць кожнага і ўсіх разам.

Залішне казаць, бо гэта ўсім вядома, што менавіта харавое мастацтва дапамагала карацейшым шляхам наблізіцца да цудоўнага свету музыкі, спрыяе развіццю пачуцця калектывізму, узаемаразумення, адказнасці сваёй ролі ў супольнай творчасці. А вентспілкаў школьнікі прадэманстравалі ў сваім выступленні (гучалі ж у асноўным народныя латышскія песні) яшчэ адну вартасць — вялікую павагу да мінулага. Тое, што, як казаў М. Рэрых, «адрознівае культурнага чалавека ад варвара», тое, пра што мы на нейкі час як забыліся, а зараз загаварылі так трывожна ў спрэч-ках пра маладых, шукаючы прычыну эпідэміі цынзізму і нявер'я, бяспам'яцця. Зараз шмат гавораць пра гэта. Пры-ходзіць да высновы: выхаван-не фальклорам — гэта і ёсць выхаванне памяццю. Гэта дае і адказ на пытанні: хто мы? ад-куль? дзеля чаго прыйшлі ў жыццё? Гэта — асновы патры-яззму.

І, слухаючы латышскія песні ў выкананні хору «Зяюлечка», можна было пераканацца: бяспам'яцце не пагражае тым, хто так добра ведае, так глыбока адчувае народнае песен-нае мастацтва. І хіба можна было не пазаздросціць кіраў-ніку хору Ірэне Ірбэ таму, што ў Латвіі ёсць такія багатыя выбар апрацовак народных пе-сень для дзяцей? Апрацовак, зробленых карэктна, любоўна, таленавіта, з густам. Апрацовак, якія дзеці спяваюць з ахвотай, бо спяваць іх зручна, не цяжка, а таму прыемна. Дарэчы, і знай-сці гэтыя апрацоўкі не цяжка, бо яны багата выдаюцца ў Лат-віі — і паасобку, і ў анталогіях.

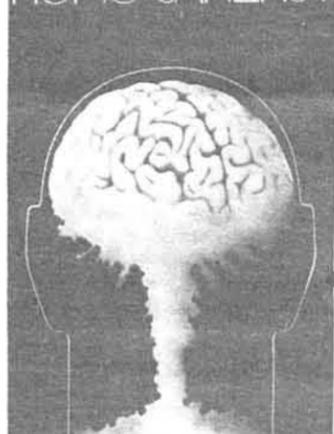
адкрываюцца розныя пласты, так рознымі пластамі харавой глебы сталіся гэты два хоры. Не толькі таму, што самі мане-ры выканання былі розныя (по-тым Вера Іванаўна растлумачыла мне асаблівасці гэтых манер: тэмбрыстасць і вібра-цыя, што, на жаль, кепска ўплывае на якасць інтанацыі, прынята ў нашай традыцыі, і пэўная «інструментальнасць» пры падачы гуку — у спевах латышоў). Так ці інакш выяві-ліся і розныя ўзроўні ўвагі да дзіцячай вакальнай музыкі ў нас і ў нашых суседзяў. Неад-нойчы кіраўнікі хораў розных школ скардзіліся мне на тое, што для дзяцей беларускія му-зыканты пішуць і мала, і ў вельмі вузкім эмацыянальным дыяпазоне, і ён заўсёды зруч-ны для выканання. Адзін з мас-цітых кампазітараў на прапа-нову напісаў для малодшага хору наогул адказаў, што пі-ша цяпер «толькі для Масквы». Уззўнена, што латышскія ка-легі нават не ўяўляюць сабе такога снабізму!

Відаць, больш актыўна маглі б працаваць у галіне музыкі для дзяцей і нашы кампазіта-ры-песеннікі, зразумела, улічва-ючы спецыфіку дзіцячай музы-кі. А якое становішча з апра-цоўкамі для дзіцячых хораў? Вось адзін толькі факт. Ірэна Ірбэ падарыла Веры Дабра-вольскай тры тамы анталогіі аўтарскіх апрацовак народных песень для жаночых і дзіцячых хораў і ў адказ папрасіла апра-цоўкі нашых беларускіх дзіця-чых песень. Чым магла адка-заць ёй Вера Іванаўна? У рэшце рэшт яна знайшла зборнік апрацовак, выдадзены ў Кіеве (!). Спецыялісты-харавікі скар-дзіцца, што няма апрацовак беларускіх дзіцячых песень, што робяць апрацоўкі часцей не кампазітары, а гэта, бывае, не лепшым чынам адбываецца на якасці. Так, да апрацоўкі трэба падыходзіць з вялікай адказнасцю, з беспамылковым густам, бо аўтар фальклору —

СВЯТУ ПЕРШАМАЯ—100 ГАДОУ!

HOMO SAPIENS?

На жаль, само паняцце «са-цыяльна значная тэма» ў апошнія гады страціла ў мно-гім свой сэнс, бо часта служы-ла прыкрыццём шэрасці і нават халтуры. Нашто імкнуцца да мастацкай выразнасці, калі «тэма вывезе»? Не мінула гэтая бяда і мастацтва планата.

Да гонару Крукоўскага трэ-ба адзначыць, што ён ніколі не рабіў плакаты-аднадзёнкі. Ко-жны яго плакат — вынік сур'ёз-най працы, плён творчага по-шуку.

Сёння ў прыкладнай графіцы (а менавіта да гэтага раздзела мастацтва належыць плакат) вельмі хутка мяняецца мода — здаецца, толькі што ў модзе былі шыфраваныя кампазіцыі, як іх змяніла захваленне фота-графіяй, на змену ёй прый-шла мода на стылістыку іншых нацыянальных графічных школ (польскую, амерыканскую, японскую) і гэтак далей. У гэ-тых абставінах на хвалі можа ўтрымацца толькі той, хто за-станецца верным самому сабе, сваёй тэме. Галоўная тэма Уладзіміра Крукоўскага — Бе-ларусь, яе гісторыя і культура. Шэраг плакатаў майстра пры-свечаны слаўным падзеям і

шыўкай і подпіс: «Квітней, родная Беларусь!». Творчасць У. Крукоўскага пацвярджае тую ісціну, што гістарычная і сацыяльная свядомасць звязана непарыўна. Здабыткамі бе-ларускага мастацтва сталі яго-на «Ленініна», творы, пры-свечаныя падзвігу народа ў Вялікай Айчыннай вайне, ба-рацьбе за мір, плакаты на аналагічную тэму.

Сёння можна канстатаваць, што мастацкія прыніцыпы, на якія абаяраецца У. Крукоўскі, знаходзяць разуменне і далей-шае развіццё ў творчасці моладзі, хоць маладыя мастакі, зра-зумела, шукаюць свой пошук. Так і павінна быць. Галоўнае не ў перайманні стылістычных знаходак, а ў асэнсаванні ма-стацкага метаду.

Нядаўна Уладзіміру Крукоў-скаму споўнілася 50 год. Леп-шае з таго, што зроблена ма-стаком, было прадстаўлена на выстаўцы ў Саюзе мастакоў БССР. Экспазіцыя сведчыла, што мастак у добрай творчай форме. Гледачоў, прыхільнікаў мастацтва плаката чакаюць новыя сустрэчы з творчасцю У. Крукоўскага. Пётра ВАСІЛЕУСкі.

У РОДНЫ КРАЙ УЛЮБЭНЫ

У беларускім жывалісе ўсё ўпэўнена сцвярджае сябе сяр-дзінае пакаленне творцаў, якое пачало свой мастакоўскі шлях у канцы 50-х — пачатку 60-х гадоў. Адзін з прадстаўнікоў яго — Уладзімір Пасюкевіч. Яго творчасці прысвечаны альбом-нарыс, выпушчаны выдавец-твам «Беларусь». Пяцьдзесят чорна-белых і каларовых рэ-прадукцый лепшых работ да-юць мажлівасць прасачыць эва-люцыю яго творчасці. з аўтар тэксту мастацтвазнавец Вале-ры Буйвал расказвае аб ад-метнасці таленту У. Пасюкеві-ча, паказвае, як паступова ўс-кладнялася яго светабачанне,

які ад першых палотнаў, ство-раных у пачатку 60-х гадоў у час пазедкі ў Прыбалтыку, ён перайшоў да асэнсавання гіс-торыі Беларусі.

В. Буйвал падрабязна спы-яецца на работах, якія сталі важнымі ў лёсе мастака, — «Абаронцы Брэсцкай крэпасці», «Мінск, 1920 год...», трыпціх «Вечна жывы», прысвечаны Уладзіміру Ільічу Леніну. Га-ворыцца таксама і аб творах, на-вельных наведваннем роднай У. Пасюкевічу Капыльчыны: «Родныя пагоркі». «Я. Купала і Ц. Гартны ў Капылі», «Мае землякі»...

В. ЯРЭМЧЫК.

ВЕЧАРЫ. СУСТРЭЧЫ

Чацвёртаму паэтычнаму збор-ніку Уладзіміра Караткевіча накіравана было стаць яго апошняй кнігай, якая рыхтава-лася пры жыцці аўтара. Тым больш сімвалічна гучыць яе назва — «Быў. Ёсць. Буду». Імя У. Караткевіча назаўсёды пра-пісана ў нашай літаратуры, яно з'яе як адна з самых яркіх зорак на творчым небасхіле.

Прэм'ера кнігі «Быў. Ёсць. Буду» ў ДOME літаратара адна-часова стала і вечарам памяці выдатнага паэта, празаіка, дра-матурга, эсэіста, публіцыста... Да гэтай падзеі было прымерна-вана адкрыццё фотавыстаўкі В. Ждановіча — тыя, сёння ўжо бяспачныя, кадры, якія за-на-тавалі для нашчадкаў знахо-джанне У. Караткевіча на Па-лесці.

Вечар — прэм'еру вёў наро-дны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, выступалі Рыгор Ба-радулін і Міхась Стральцоў... Творы Караткевіча-паэта гучалі ў выкананні артыстаў мінскіх тэатраў.

Слова пра Уладзіміра Караткевіча гаворыць Янка Брыль. Фота Ул. КРУКА.

ДАВАЙЦЕ ПАБУДЗЕМ МАКСІМАЛІСТАМІ

Завуць мяне Доўгаль Сяргей Мікалаевіч. Жыву зараз у горадзе Днепрапетраўску, а ўсё жыццё — бязьвезна на Украіне. І па нацыянальнасці — украінец. У Беларусі быў усяго некалькі разоў, ды і то не больш чым па тры дні. Але, не здзіўляючыся, даўно юцяўлюся нашай літаратурай і культурай. Яшчэ ў юнацкія гады набыў на беларускай мове творы Якуба Коласа, Янкі Купалы, Кандрата Крапівы, а таксама «Беларуска-рускі слоўнік». Саму за творчасцю маладзейшых беларускіх аўтараў. І вось у чым хачу прызнацца: неяк нечакана адчуваю прыліў свежых духоўных сіл, калі дакранаюся да культуры братняга народа. Дарэчы, хачеў бы мімаходзь узняць такое пытанне. Думаю, у далейшым трэба было справу паставіць так, каб, напрыклад, я ў сваім Днепрапетраўску мог узяць у бібліятэцы кнігу на беларускай, грузінскай, літоўскай мове, на мове іншага народа СССР, да культуры якога захацелася дакрануцца.

Але чаму я ўзнімаю за пыро?
Чытаю вашу «Літаратуру і мастацтва». Прываблівае тое, што тут адчуваецца дух перабудовы, што змяшчаюцца разнажанравыя і разнапланавыя матэрыялы на актуальныя тэмы, у тым ліку на тыя, якія для гэтага лічыліся чамусьці забароненымі.

Вярнемся аднак да размовы аб мове. Пытанне, безумоўна, нялёгкае. Сутнасць яго зусім не ў прасяньнях формуле: на якой мове размаўляць? Інакш бы і адказ быў бы прасяньнікам: высокаадукаваны, паспраўднаму інтэлігентны чалавек павінен абавязкова валодаць як мінімум дзвюма мовамі — беларускай, мовай народа, на зямлі якога жывеш, і рускай, мовай міжнародных зносін. Так не я лічу. Так, памойму, было б ўсё вядзі і часам. Найбольш адукаваныя людзі імкнуліся спазнаць як мага больш моў. Іншая справа, што спраўдзены інтэлігентаў зараз вельмі мала. Спрабдзены інтэлігенты, але я так лічу. Таму што спрабдзены інтэлігенты вылучае перш за ўсё духоўная моц, гэта значыць успрыняцтва імі ідэяў свайго народа, яго дух, усё самае святое ў ім. Толькі спраўднаму інтэлігенту, дзякуючы яго высокаму і светламу розуму, дадзена ўвасабляць у жыццё ўсё гэта, самае запавятое, даваць яму далейшае развіццё з таго, самае вышэйшае духоўнасць, культура ахоплівалі многіх. Цяпер давайце пабудзем крыху максімалістамі: калі такі ахоп будзе стопрацэнтны, ці будзе тады падстава гаварыць аб маральных недахопах, аб прамехах у выхаванні? Не. Чым шырэйшы будзе такі ахоп, тым менш будзе падстаў гаварыць пра розныя негатыўныя з'явы ў нашым жыцці.

Словам, паўстае пытанне аб далейшым развіцці нацыянальнай культуры, як асновы і складаемых нашай шматнацыянальнай савецкай культуры. Без мовы ж, як вядома, любая нацыянальная культура немагчымая. І культура — справа не толькі асобных гуманітарнаў, а аднолькава ўсіх. Так я мяркую. І журналістаў, калі яна гучыць у скажоным выглядзе ў тэатраў. Дарэчы, і згасанне сённяшняе вашых «Песняроў» я даўно і прабачна сцямлю не як згаслі «Песняроў» таму што не сталі натуральнай часткай той натуральнай справы, якую прапагандавалі, што збыліся на тое ж рамесніцтва. Адкуль такі вывад? Скажу. Недаўно гадзі дзесяць назад, будучы ў Гомелі, я глядзеў па Беларуска-тэлебачанні перадачу пра «Песняроў». Веў яе хтосьці з пэдагагічнай на беларускай мове. Але ніхто са спевакоў, як я пераконаўся ўвачавідкі, мовай не валодаў, не гаварыў на ёй. Вось табе і на — падумаў я. І яшчэ потым думаў аб тым, што рамесніцтва супраціпаказана культуры.

Будзем шчырымі: моладзь наша губляе пачуццё радзімы. Паглядзіце, якой музыка заўсёды захопляецца — працоўная. Добрая музыка заўсёды захопляе, але паверце, усе гэтыя «хэві-рокі» не выклікаюць якіх-небудзь высокіх, святых, запавятных пачуццяў. Ды і самі маладыя не ўбіраюць у сабе гэтую музыку, а толькі «балдзеюць». Вось якая праблема.

Нам не патрэбны наркмань, панкі, «металісты». Нам патрэбны спраўданы савецкія людзі, патрыёты нашай шматнацыянальнай Савецкай Радзімы, творцы вялікай сацыялістычнай культуры.

г. Днепрапетраўск.

С. ДОУГАЛЬ.

ЁСЦЬ НАД ЧЫМ ПАДУМАЦЬ...

Цалкам падзяляю думку Л. Тарасюк, выказаную ёй у артыкуле «Каб жылі дрэва культуры» наводзіць так званыя школы «з ухілам» (гл. «ЛіМ» за 9 студзеня г.г.). Да такіх школ нас настолькі прывучылі, што выказанне супраць іх уявіліся ў некаторай частцы чытачоў рэзка адмоўна рэакцыя. Маўляў, усе культурныя людзі павінны ведаць замежную мову. Асабліва неабходна англійская мова вучоным, праграмістам і г. д. Як быццам усё правільна. Але гі-

На студзеньскім Пленуме ЦК КПСС гаварылася аб тым, што «ўзмацнілася пранікненне ў савецкае грамадства стэрэатыпаў буржуазнай масавай культуры, якая навязвае пошласць, прымітыўныя густы, бездухоўнасць». Такім чынам, невыпадковы той факт, што сродкі масавай інфармацыі, у тым ліку літаратурны выданні, пішуць сёння з трывогай аб некрытычным стаўленні часткі маладых людзей да розных праяў масавай культуры, яе падманлівага бляску, аб іх, з другога боку, абьянаваўсці да многіх нашых высокіх паняццяў, аб ідэйна-духоўнай агрэсіі імперыялізму. «Самае жахлівае, — пісаў нядаўна на старонках «Літаратурнай газеты» народны паэт Літвы Юсцінас Марцінкевіч, — што ўсё больш абмежаваных людзей з'яўляецца сярод маладых, якія напіваюць жаданыя модныя рэчы на бездухоўнае цела. Мода — іхняе ўсемагутнае бажанства». Аб тым, што называецца амерыканізацыяй быту, аб нездаровым захаванні ўсялякім матэрыяльным і духоўным шырарывам, які пастаўляе заходняя масавае культура, гаворыць у часопісе «Дружбы народаў» Чынгіз Чынгіз-матаў (№ 2 за г.г.). Дарэчы, і той, і другі з непакоем канстатуюць, што ў масе сваёй мы не выпрацавалі імунітэт супраць уплыву субкультуры (аб чым гаварылася і на нядаўнім з'ездзе Ленінскага камсамола).

Пра некаторыя аспекты праблемы, у прыватнасці, пра адзін са шляхоў выпрацоўкі імунітэту супраць «атручаных» відэанасет, разважаюць аўтары пісьмаў, якія прапанаваў сёння «ЛіМ».

старычная і культурная сітуацыя далёка не тая, што была, скажам, у XIX ст., калі веданне моў сапраўды было паказчыкам культуры і адукаванасці. Тут мы ніяк не можам пазбыцца стэрэатыпаў мыслення. На самой жа справе адкрыццё школ з англійскім ухілам пры складанай сітуацыі з беларускімі школамі ў Мінску і іншых нашых гарадах было той памылковай акцыяй, якая аб'ектыўна нанесла нам вялікую шкоду. Яна, гэтая акцыя (распачатая, дапуская, з добрым суб'ектыўным намерам) спрыяла пэўнай амерыканізацыі нашай духоўнай культуры, выхаванню моладзі ў духу пакланення перад заходняй тэхнакрытычнай цывілізацыяй. У свядомасці грамадскіх насаджалася думка аб прастаці і гэтага школа. Некаторая частка маладых людзей разам са сваімі бацькамі ўявілі сябе ні больш ні менш як элітай. А раз так, раз «эліта», то ці трэба прыслухоўвацца да роднага слова, шанавань уласную культуру, чытаць беларускіх пісьмэннікаў? Дарэчы, ці многа выпускнікоў гэтых школ сапраўднымі вучонымі? Затое, я ўпэўнена, яны далі большы працэнт выездаў за мяжу, чым выпускнікі гэтых школ. Няжадзі бы хто зацікавіўся такой статыстыкай.

Далей. У многім дзякуючы гэтым школам такое шырокае распаўсюджанне атрымала рок-музыка. Яе аматары больш ахвотна і слухаюць і самі спяваюць англійскія тэксты, хоць савецкія рок-групы і імкнуцца сіввердзіць у свядомасці моладзі, што савецкі рок не горшы, чым замежны. Але савецкага року проста не чуваць быць. Творцы яго не разумеюць, што ідуць за чужой нам з'явай нават у слоўнай тканіне сваіх опусаў, бо ставяцца ў залежнасць ад выкрыку і выдыху, гэта значыць, ад фанетыкі і марфалогіі англійскай мовы — адной з самых кароткаскладовых у свеце. Рок узнік на англамоўнай аснове і абсалютна не стасуецца з нашым нацыянальным меласам.

Музыка разам са словам здольна змяніць псіхіку чалавека. Разбурае ўздзеянне заходняй музыкі на свядомасць моладзі ўжо дае свае горкія плоды. Адначасова з «музычнай культурай» навязваецца культура паводзін, культура ўзаемаадносін, культура адзнення, культура мыслення. Словам, атрымліваецца ланцуг, пачатак якога бачу я ў насаджэнні «прэстыжных» школ, пакланення перад чужой мовай. Пакланення, якое ішло з адначасовай недаацэнкай усяго нацыянальнага. Ды і ў звычайных школах гадзі на замежную мову больш, чым на родную, і клас разбіваецца на падгрупы — усё пастаўлена на салідную аснову. І нікому ў галаву не прыходзіць, што па сутнасці гэта ненармальнасць.

Агрэсіўнасць амерыканізацыі стандарту, «масавай культуры» лагодзіцца і на нарэшце пазбавіцца неапраўданай абоднаасці і пакланення аб тым, каб зберагчы і замацаваць айчыныя асновы і культурныя традыцыі ў мастацтве і ў нашым жыцці. Як вядома, патрыёт з'яўляецца і найлепшы інтэрнацыяналіст. Зыходзіць неабходна з гэтага.

Ну, а што ўсё ж рабіць з тымі, каму не дзеля прэстыжу, а для справы неабходна замежная мова? Вельмі проста. Адкрыць курсы замежных моў для дарослых людзей: асобна для турыстаў, для камандзіраваных за мяжу, для вучоных. Прычым курсы платаныя. Свядома ўстаноў, жыццёвы патрэба намнога павысіць эфектыўнасць вывучэння мовы. Такое ж, «з ухілам» вывучэнне яе ў дзіцячым узросце пры цяперашняй палітычнай і культурнай сітуацыі лічу неапраўданым, якую б навуковую базу пад гэта ні падводзілі.

Што датычыць нашай мовы, то справядліва піша Л. Тарасюк: «...школа задыхнецца ў сваіх праблемах, калі перад ёй не будзе перспектывы вышэйшай гуманітарнай адукацыі на беларускай мове...». Калі так не будзе, усе размовы пра школьныя праграмы не маюць сэнсу.

Ідэальная нацыянальная сітуацыя, на мой погляд, такая, калі любы прадстаўнік усходнеславянскай агульнасці аднолькава добра разумее і чытае любы твор на рускай, беларускай, украінскай мове, пры гэтым атрымліваючы асалоду іменна ад арыгінала. Для гэтага неабходна вывучаць у школе старажытнарускую мову і, безумоўна, па-іншаму ставіцца да мовы роднай. Магчыма, мы нават хутчэй дасягнем поспеху, калі адначасова будзем падмацаць прэстыж усіх трох усходнеславянскіх моў, пры гэтым актыўна культываваць факультатывнае вывучэнне іншых славянскіх моў — балгарскай, польскай і інш. А та наадта мы абмежаваліся ў моўнай адукацыі.

Можна здацца, што гэта утопія? Ды трэба раіцца. Раптам і адшукаць лепшае рашэнне.

Тацяна ШАМЯКІНА,
кандыдат філалагічных навук.

«КАМУ ПАТРЭБЕН ГЭТЫ ПАТРЫЯТЫЗМ?»

Адной з актуальных тэм сёння з'яўляецца тэма амерыканскай культуры і экспансіі, неабходнасці процістаяння наплыву яе камерцыялізаваных сурагатаў. Для Беларусі гэта таксама актуальна, бо ў нас, на жаль, тэлевідэамадэльнасць і незвітанасць масавых тэлевізійнага і радыёнавага публікацыі пераважна і больш таго — амерыканізацыя мовы. Гэта тэма ўжо ўзнімалася рэспубліканскім перыядычным друкам, але пакуль што не вырашаецца. У той жа час не вельмі адчуваецца пам'яць, пачынаюцца выхаваннем трывалай нацыянальнай традыцыі.

Думка гэтая ўвогуле не новая. Напрыклад, выражана яна гучыць у фільме ленінградскіх дакументалістаў «Глобальны прэсінг». Многія дзеянні сусветнай культуры гавораць там аб нацыянальных культурах як аб альтэрнатыве татальнай амерыканізацыі. Тут, думаю, няма чаго і палемізаваць.

Але, як заўважалася ў адным з артыкулаў на гэтую тэму, у нас, у Беларусі, часам лягчэй атрымаць англамоўную адукацыю, чым на роднай мове. Вось і адказ на пытанне, як мы падрыхтаваліся за адпору экспансіі.

Аб выніках можа было б гаварыць бясконца, ды лепш прывесці адзін характэрны прыклад. Летась у Мінску праходзіла унікальнае мерапрыемства — канцэрт «Тры колеры» з удзелам рок-груп «Бонда», «Magistrat», «Мінск». Чаму унікальнае? А дзе вы яшчэ бачылі маладзёжныя шоу на роднай мове? Дык вось, пасля чарговага сеанса задаволеная публіка выходзіць з Палаца культуры і дзеліцца ўражаннямі. Выкананне ўсё прызнаюць добрым, але пакуль што не салісты п'яюць па-беларуску: «Каму патрэбен гэты патрыятызм?»

Думаю, гэта якраз выхавання «абмежаванага да пэўных межаў» патрыятызму. Не нацыянальнага, а трохі больш... але каб не зусім касмапалітычнага... Ды вось бяда, штучныя межы ў рэшце рэшт ляміяца — і вырастаюць акселераты без пачуцця любові да сваёй бацькаўшчыны, без адчування яе гісторыі, яе культурных традыцый.

Зразумела, замежная культурная экспансія разлічана перш за ўсё на моладзь, і «культурныя каланізатары» трэба сказаць, умела выкарыстоўваюць яе вострапачуццёвае быццё. Закідваюць музыкай — аж ногі самі торгаюцца, фільмамі — аж мазгі навыварат... Думаць? А што думаць маладому: гэта ён толькі пасталеўшы ўсвядоміць, што стаў на калені... Калі здолее.

Хіба ж нам няма чаго ім процістаяць? Разгорнем любы заходнеўрапейскі музычны часопіс — ён запавуены таннай (у любым значэнні) і добраўпакаванай амерыканскай прадукцыяй. Разгорнем любы наш... Прабачце, а што разгортаць? «Музыкальная жизнь» ці «Вестник Министерства путей сообщения», дзе аб маладзёжнай музыцы аднолькава колькасць інфармацыі? І калі хочаш у гэтай галіне аб нечым даведацца, дык пачнеш шукаць усё той жа «Поп-корні», «Метал хамар», «Хард рок», «Білборд», «Мелодзі Мэйкер», «Браво», «Мюзік Уік»...

І вось мы здзіўляемся, чаму моладзь лепш ведае заходнюю музыку, чым нашу, чаму там, на Захадзе, нічога не ведаюць пра нас, а мы пра іх — усё. Зусім не таму, што ў нас — быццам дрэнная музыка, а ў іх — быццам толькі добрая. Проста няма посьбіта інфармацыі аб ёй, і трапляецца яна пакуль у розных фармацых аб ёй, і трапляецца яна пакуль у розных выданнях гэта з купкай моладзі на рэпетыцыі «Magistrat».

— Ну як? — пытаюся ў аднаго «металіста».
— Бляск! — падміргвае той. — Любога «Асэпта» за пояс заткне!

Шасцёра астатніх чуюць і згаджаюцца. Але мільённы іншых не чуюць: і не ведаюць. Яны слухаюць «Асэпт» па «відэа». Чаму ж не заклапочаны гэтым работнікі культуры? Колькі ж яшчэ мы будзем закрываць вочы на рэальныя працы?

В. МАРТЫНЕНКА,
журналіст.

г. Мінск.

ВОЧЫ ГОР

Р. Барадулін і А. Веян у студыі Латвійскага тэлебачання. 1975 год.

У кожнай рэспубліцы, у кожным краі ёсць чалавек, які ўвасабляе для цябе гэтую рэспубліку, гэты край. Для мяне асабіста з незапомных часін Латвію, асабліва дарагую сэрцу беларуса Латгалію, увасабляе Андрэс Веян. Пасля Яна Райніса, Віліса Лаціса, Андрэя Упіта Андрэс Веян той прадстаўнік Латвіі, які запаў мне, студэнту ўніверсітэта, у душу, палонію маю ўяву. Асабліва падабалася мне гучанне прозвішча паэта. Значна пазней быў я крыху расчараваны, даведаўшыся, што сапраўднае прозвішча Андрэса Калнач, што значыць «вочы гор». Наогул у Латвіі шмат прозвішчаў і назваў паселішчаў,

ваколіц звязана з гарамі. Гэта, напэўна, ідзе ад жадання бачыць свой край вялікім не толькі духам і культурай, але і адарыць яго вышынёй. Мне да гэтага часу цёпла гучыць імя латышскага мястэчка, гарадка Глыбокя горы. Гэта цудоўна, што ў родным краі, у бацькоўскай старане і ўзгорам гарою здаецца, і не выпадкова прадкі Андрэса Веяна (псеўданім таксама няблага гучыць, калі ўлічыць пачаткі песні «Ветрык, вей!»), калі прыгадаць славуі аднайменную п'есу Яна Райніса) былі нарочны «вачыма гор». І сама паззіл Андрэса Веяна глыбока народная, якая каранямі сваімі ідзе ў гісторыю і ў балцкае паганства, а клопатам сваім паўсядзённым сучасная, зразумелая інтэлектуалу і простама працаўніку мора і поля. Мне асабіста цяжка ўявіць Латвію без Андрэса Веяна, латышскую паззію без ягоных усхваляваных, па-сялянску, па-латгаліску дэбелых, дакладных радноў. У ягонай паззіі, у ягонай натуре ёсць латышская інтэлігентнасць, і сялянская грунтоўнасць, хітрынка, прыжмурка. У нас у Беларусі любіць і высока шануюць паззію Андрэса Веяна. Шматлікія паэты лічаць для сябе за гонар перакладаць вершы Андрэса. Бо ён як ніхто з латышскіх паэтаў надзвычай чуйна, чула і сардэчна ставіцца да нашага народа, да нашай культуры, да нашай класічнай і найноўшай паззіі. Гэта традыцыя Яна Райніса і Яна Судрабална. Самыя праніклівыя ніжні пра Беларусь напісаў Андрэс Веян. За гэта зямны панлон майстра ад суседняй і роднай яму Беларусі.

У паездках па Савецкім Саюзе і на берагах Ціхага акіяна, у Прыкарпаці, у Сярэдняй Азіі і ў нас у Беларусі паўсюль было прыемна бачыць, чуць Андрэса Веяна, які годна прадстаўляў родную вялікую Латвію, вялікую старажытнасцю сваёй мовы, сваёй жывучай культуры, вялікую невышчыальнай любоўю латышоў да сваёй зямлі, да свайго мора, да сваёй гісторыі.

Верыцца, што доўга будучы гучаць на зямлі Латвіі шчырыя радкі яе ўлюбёнага сына Андрэса Веяна. З кнігі ў кнігу, з дзесяцігоддзя ў дзесяцігоддзе!

Віншуючы дарагога Андрэса Веяна з 60-годдзем, прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМА» верш латышскага сябра ў сваім перакладзе.

Рыгор БАРАДУЛІН.

Андрэс ВЕЯН

Янку Купалу

Выходзіш з забалоцця.
Не, ўзыходзіш
Найзырнай зоркай пасярод туману
І пачынаеш жаўранкам спяваць.
Над Вязыннай вятры
Праносіць песню,
Яна, як рэчка, поўная ад болю,
Ад скруці ледзяной,
Яна, як тая
Раса на пасце досвіткам...

Ды бачу:
Пачуўшы песню,
Людзі сонца прагнуць,
Ад гэтай прагі ніцы змрок
Знікае,
І ласкавае асакі ў балоце.

Зямля сяброў,
Зліваешся ты з нашай,
Як гора з горам,
Як бяда з бядой.
Галечу бачаць вочы ўдзень і
Уночы.

СТАРОНІ УСПАМІНАЎ

ЧАЛАВЕК. ПІСЬМЕННІК. НАСТАЎНІК.

Апошняю сваю кнігу — «Белы сокол» — Аляксей Мікалаевіч Кулакоўскі падарыў мне з такім надпісам: «Дарагому Барысу Іванавічу, са шчырай павагай і адчуваннем трываласці ў нашай дружбе. Ад душы. Аўтар. 8.VII.85 г.».

Трываласць у нашай дружбе... Яе, гэтую трываласць, я адчуваў заўсёды, з першых сваіх крокаў у літаратуру, ёю даражыў, і быў шчыра рады пачуць прызнанне ў тым самым і ад яго, намнога старэйшага, умудронага гадамі і вялікім жыццёвым вопытам таварыша і калегі.

А пачыналася гэтая дружба гадоў трыццаць таму назад. Я, студэнт універсітэта, перапоўнены ўражаннямі пабачанага і перажытага ў дзяцінстве, паспрабаваў раскажаць, што мяне хвалявала, — хацеў, каб ведалі тое, што ведаю я, і іншыя людзі. Не мне меркаваць, што з гэтага атрымалася, але тады, прачытаўшы першыя спробы майго п'яра, І. Я. Навуменка — аўтар ужо многіх апавяданняў, выкладчык роднай літаратуры і мой зямляк — параіў сёе-тое занесці ў часопіс «Маладосць». Галоўным рэдактарам «Маладосці» ў тых гадах працаваў А. М. Кулакоўскі, кнігі якога я ведаў, нават меў адну з іх з аўтаграфам, атрыманым на чытацкай канферэнцыі. У «Маладосці» існавала пахвальная практыка — калі прымаўся да друку твор маладога аўтара і трапляў на стол да галоўнага рэдактара, яму, галоўнаму рэдактару, прадстаўлялі і маладога аўтара. Не ведаю, як было з іншымі, а са мною, калі адно з першых маіх апавяданняў было ўхвалена, Аляксей Мікалаевіч гаварыў адзін на адзін. Гаварыў доўга. Дакладней, не гаварыў, а распытваў. Распытваў пра ўсё — і дзе я нарадзіўся, і хто мае бацькі, і якое пражыў я жыццё, што бачыў, ведаю, і чаму ўзяўся за перапіс пачаў пісаць. Асабліва ўвагу ён звярнуў на мову падрыхтаванага да друку твора, на «дэталі», якія там былі. Параіў, каб гэтыя «дэталі» — мастацкіх знаходак — было больш, каб у мове адчувалася тая мясцовасць, край, адкуль я паходжу. Вядома, папытаў ён і што я чытаю, каго з беларускіх пісьменнікаў люблю. Словам, здаючы ў друк твор, рэдактар хацеў як мага больш ведаць пра аўтара. Але не толькі — чалавек і пісьменнік Аляксей Мікалаевіч Кулакоўскі

хацеў ведаць больш пра іншага чалавека і, магчыма, будучага пісьменніка, — што ў яго за душой, што ён можа прынесці з сабой, даць літаратуры.

Тая шчырая, душэўная размова, сам спакойны, добра-зачлівы яе тон надта ж натхнілі мяне. І я шчэ ахвотней, нават як бы з імпультам, маладым задэрама пачаў пісаць, пі-

часцей за ўсё выпадкова — на вуліцы, у Саюзе пісьменнікаў. Аляксей Мікалаевіч надта ж перажываў страту рэдактарства. Не толькі таму, што пры выхадзе гэтай працы, але, відаць, і таму, што не мог сустрэцца з многімі маладымі, каго ён адкрыў, з кім пазнаёміўся сам і пазнаёміў чытачоў, не мог аказаць ім дапамогу. Было і яшчэ адно, што

другаграднага. А тым больш у нашай, пісьменніцкай. Бо неахайнасць у адным прыводзіць да неахайнасці ў іншым, бывае, у вельмі важным. І Аляксей Мікалаевіч, пражыўшы немалое жыццё, гэта добра ведаў, гэтага прытрымліваўся, гэтага патрабаваў ад усіх, хто б і што ні рабіў, на якой бы пасадзе ні быў. Наадварот, чым большая была пасада, тым

туцэй. І не толькі прыемныя. Аляксей Мікалаевіч умеў праявіць характар, пастаяць і за сябе, і за справу. Патрабаваў ад кожнага, каб была да яго, пісьменніка, адпаведная павага. Асабліва не любіў ён зазнаўства, пустазвонства, фанабэрыі. Не цяпеў, і калі малады праяўляў непавагу да старога чалавека, асабліва заслужанага і перад літаратурай, і перад грамадствам. З Аляксея Мікалаевіча некаторыя пакеплівалі, праўда, не злосна, лічылі яго заўвагі і патрабаванні іншы раз дробязнымі. Але ў яго — паўтараю! — дробязей не было. Для яго ўсё было важным. Абплюхаў, едучы па лужынах пасля дажджу, людзей на аўтобусным прыпынку таксіст... У іншага гэта б не выклікала асаблівых эмоцый — ці мала што бывае... А Аляксей Мікалаевіч гэтым абуріўся. І знайшоў таксіста, пагаварыў, прысармаціў яго, каб другі раз быў больш асцярожны, абачлівы, паважаў людзей. Гэтакую ж непрыкрымасць, прычыповасць ён праяўляў ва ўсім і ўсюды. Ніколі і нідзе не баяўся хамства назваць хамствам, невуцтва — невуцтвам, чынушу — чынушай...

— Братачка, ты не крыўдуй, але ж хто табе гэта скажа, як не я, Аляксей Кулакоўскі, пісьменнік, прозвішча якога ты, можа, і не чуў, і кнігі якога, напэўна ж, не чытаў, — гаварыў ён.

Надта ж любіў Аляксей Мікалаевіч парадак ва ўсім. І падтрымліваў яго як толькі мог. У кабінцеце ні адна рэч не ляжала на сваім месцы. Калі хто незнарок, а то і знарок (былі і такія!), парушаў гэты парадак, ён тут жа ўсё напраўляў, ставіў ці клаў на сваё месца. Маўкліва, а іншы раз з усмешкаю.

— Ты, братачка, не чапай тут нічога. Хай будзе ўсё так, як было, — прасіў ён быццам вінавата.

Сустрэкаліся з Аляксеем Мікалаевічам часта мы і потым, калі ён працаваў дырэктарам музея Янкі Купалы. Бо і жылі ў адным раёне, былі дэпутатамі Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, ды і сам Аляксей Мікалаевіч не мінаў ніколі Саюза пісьменнікаў.

— Куды ты, Барыска, так спяшаешся? Давай хоць паганомім, паходзім, — спыняў ён іншы раз мяне ў парку.

Хадзілі, гаманілі. Нават аднойчы завіталі ў бар, дзе заседзеліся, як раней казалі, да трэціх пеўняў.

Нямала было тых, хто рабіў Аляксею Мікалаевічу прыкраці, а то і зло. Але ў Аляксея Мікалаевіча, калі і была на

ШТРАФЫ

Барыс САЧАНКА

саць усюды, дзе б ні быў — на лекцыях, у студэнцкім інтэрнаце, дома, на канікулах. Творы мае — мініяцюры, абразкі, апавяданні — з'яўляліся на старонках спярша тонкай, а потым і тоўстай «Маладосці». І заўсёды, амаль на кожны мой твор, калі не асабіста, дык праз супрацоўнікаў Аляксея Мікалаевіча перадаваў сваю як бы рэцэнзію — думку. Вядома, я таксама цікавіўся, сачыў амаль за ўсім, што піша пісьменнік Аляксей Кулакоўскі, не прапускаў ні аднаго яго твора, вучыўся і мове, і ўменню ствараць запамінальныя вобразы, пэўныя настроі і асабліва — праз дробязі — «дэталі» — раскрываць характары людзей. Не прапусціў, прачытаў я і яго аповесць «Дабрасельцы». Шмат, заўзята спрачаўся з некаторымі сябрамі-студэнтамі, даказваючы, які гэта прадзівы твор, як неабходны менавіта такі падыход да сучаснасці, а не той, што пенаваў у літаратуры. Добра помню, як будучы ў камандзіроўцы ў Гомелі, купіў газету «Літаратура і мастацтва», разгарнуў і ўбачыў вялізны заглавак «Чорнымі фарбамі» над артыкулам, напісаным Я. Герцовічам, і дзе не разбіралася, а проста шальмавалася новая аповесць Аляксея Кулакоўскага. Потым, праз некаторы час, гэтая аповесць абмяркоўвалася ў Саюзе пісьменнікаў. На гэтым абмеркаванні выступалі многія пісьменнікі. Вядома, не ў абарону аўтара, а з асуджаннем...

А. М. Кулакоўскага вызвалілі тады ад пасады галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць»...

Цяпер мы бачыліся радзей,

надта ж балела, — напісаў праўду і за гэта пакараны...

Прышоўшы на працу ў аддзел прозы часопіса «Полымя», я сустрэўся з Аляксеем Мікалаевічам ужо як з аўтарам. Уразіла, асабліва напачатку, яго акуртанасць, нават быццам педантызм — кожная літарка, кожная староначка рукапісу былі ў ідэальным стане. Нідзе ні памажкі, ні аднаго праўленага слова. Калі я спытаўся, як гэта яму так удаецца, ён прызнаўся, што не церпіць брудных рукапісаў, просіць пасля кожнай, нават нязначнай праўкі перадрукоўваць старонкі. І ў гэтым, як потым я пераканаўся, быў Аляксей Мікалаевіч Кулакоўскі, як кажучы, увесь, з галавы да ног. Калі ён нешта браўся рабіць, то не дапускаў браку, дэрзчы, і не цяпеў, калі дапускаў брак нехта іншы. Быў выпадак — з «Полымя» выслалі Аляксею Мікалаевічу карэктуру ў дом адпачынку. Аляксей Мікалаевіч прачытаў карэктуру, напярэці ў адаслаў назад у Мінск, у «Полымя». Вярнуўся з адпачынку, зайшоў у рэдакцыю, а карэктуры ўсё яшчэ няма. Тады ён, разгневаны, напісаў скаргу міністру. Карэктуру знайшлі, яна, выявілася, некалькі сутак ляжала на паштамце. Яе, гэтую карэктуру, прынесла нам у рэдакцыю жанчына. Прынесла з плачам — за нядобрадумленнае выкананне абавязкаў яе вызвалілі з працы. Мы ўсё ж угаварылі пісьменніка не караць так жорстка жанчыну.

Адказнасць за ўсё, што б ні рабіў, у Аляксея Мікалаевіча была надзвычай высокая. У любой справе не павінна быць неахайнасці, дробязей, нечага

большая патрабаванні былі ў пісьменніка да тых людзей, хто займаў гэтыя пасады...

Лёгка і нялёгка было рыхтаваць рукапісы твораў Аляксея Мікалаевіча Кулакоўскага да друку. Лёгка, бо ўсё ў іх было дагледжана, даведзена да ладу — кожная літарка, кожная косачка, кожнае слоўца было на месцы. Нялёгка, бо Аляксей Мікалаевіч ніколі не крываў душою, пісаў тое, што думаў — праўду, і толькі праўду. Як яе бачыў, я ведаў, як разумець. Сёння гэта радала б. Але тады былі іншыя часы. Пісьменнік не пра ўсё павінен быў пісаць, не ўсё паказваць. І творы Аляксея Кулакоўскага пасля надрукавання ў «Маладосці» «Дабрасельцы» чыталіся ўважліва. І не толькі літаратурнымі рэдактарамі. Да таго ж, сам Аляксей Мікалаевіч быццам не разумець, чаго ад яго дамагаюцца, патрабуюць. Здаралася і горш. Мы падрыхтуем рукапіс, здадзім у набор, а Аляксей Мікалаевіч возьме ўрывац і занясе ў газету. Там пачытаюць і мала таго, што не надрукуюць, дык яшчэ і пазвоняць, куды трэба, напярэдняк: маўляў, Аляксей Кулакоўскі напісаў новы твор, яшчэ больш ачарніцельны, чым «Дабрасельцы». І новы твор пісьменніка затрымліваўся, яшчэ і яшчэ чытаўся ў розных інстанцыях. І, вядома ж, калі потым і друкаваўся, дык зусім не ў тым выглядзе, у якім быў здадзены аўтарам у рэдакцыю...

Пашчасціла мне працаваць з Аляксеем Мікалаевічам у партыйным бюро, а потым і ў апарце Саюза пісьменнікаў. У працы, гэта ведае кожны, здараюцца розныя моманты і сі-

І толькі песня пасылае рэха
Надзеі!
Я, ззелены пастушок,
Пачуў: у гром перарастае рэха
Над возерамі..
А босага мяне
Раса марозіць, рэжа асака,
Яшчэ ў спіну мяне вятры
штурхаюць.

Ды ёсць жа сонца!
Дзе, скажыце, сонца!

III

А вось яно!
Яно ўжо цёпла ззяе,
Ідзе па вострых травах
басанож.

Я жытні хлеб да сонца
падымаю
І ледзяной расы зусім не чую,
І вецер бізном наўзмаш не
б'е.

IV

А ты! Дзе ты!
Штогодна да мяне
Ідзеш,
Мы разам папараць шукаем,
У ноч на Яна папараць цвіце,
Той, у каго наш клад, наш
скарб...

Агнямі
Ноч Яна асвятляе нам дарогу,
Нявогледдзю я за табой
ступваю
І веру: кветка шчасця зацвіце!

Уладзімір БРОУЧАНКА

Кіеў.

Вясна 1986 года

На пасецы ў Чарнобылі пчала,
Калі наўнол усё цвіло, буяла,
Да вулля свайго нектар нясла,
Святы і трудны дзень свой
завяршала.

Злівала ў соты дар ва ўсе вякі.
Як шыбі ў вокнах, соты так
блшчэлі,
І ўзводзіла на новыя вітні
Акрыленай работы каруселі.

Ці люты перст на пасеку
указаў.
Ці клінам свет на тым вуллі
сышоўся,
Бо ў вулей гром маланкі
заганяў.
І ён, бліснуўшы мёдам,
раскалоўся.

І пасечнік тады памёр стары,
І закрунула трутняў толькі
страхам..
Упаўніліся мы, хто ў нас сьлёзы,
А ворагі смяяліся тым часам.

І разляцеліся раі усё
І вакол матак у клубон звліся.
А ўсе, хто сем'і страцілі свае,
Ад гора у шаленстве
распаўзліся.

На поўначы згусцілася імгла,
За Вышгарадам, як за
Абалонню..
Да Кіева прызукмала пчала
І на маю спусцілася далоню.

Усіх жывых трывога заняла,
Смутнуюць неба, кветкі, дрэвы,
далеч..
Без рою роднага памрэ пчала,
І, паміраючы, яна уджаліць.

II

Калі уранку промень росы
вып'е,
Калі на небе сонейка плыве,
Сяло, як заўжды, загляне
у Прыпяць
І без людзей сябе не пазнае.

Бач, хтось забыў на прывязі
сабану,
І з голаду, няшчасны, мусіць,
здох.
Ад распачы, магчыма, ці
ад страху
Узняўся пад страху чартапалох.

І мелася вясна вітацца з летам,
І нават не разлічвала зусім,
Што будзе плакаць жыта
І палетак
І з арагам, і насцом сваім,

Што зарасце сцяжынка
да ірыніцы,
Рассохнуцца на беразе чаўны.
Што ў тым сяле ніколі
не прысніцца

Страхоце ўсё мінулае вайны,
Што заняханых
лаўні, што пры воннах,
Не дачакаюцца: прастыў
іх след,
Што слава хлеббаробская
прымоўне,
Набытак нашай радасці і бед...

Ні голасу нідзе, ані дымочка,
Аж сем дзсяткаў дзён іх —
анідзе,
З вяронай
вецер тузае сарочку,
Квантуха у бур'яне недзе
І курантак вывадак вядзе.

III

Вецер паўночны сцягі ўсе
палошча,
Шуміць у каштанах, што
у белай акрасе,
Як на маленне, выходзім
на плошчу
Перад народамі, зямлёю
і часам.

Даруйце мне, людзі, даруй,
Украіна,
І вы, беларускія вёскі, і клёны,
Звяр'е ўсё, і птахі, і зван
камарыны,
Што я спатыкнуўся у руху
шалёным.

Даруйце, матулі, унуці, хаціны,
І вы, землякі, што свой дом
панідалі,
І вы, што ўзняліся харобра,
наўна
І кратар вулкана грудзямі
закрывалі.

Даруйце чарэшні, і горы,
і схілы,
Асфальт і паветра, каменне
і воды,
І дні, што надыдуць, і праднаў
магілы,
Народ мой і тыя, што прыйдучь,
народы.

Бяда засталася данорам
у сэрцы:
Душы не данталі у формулы
і чыслы,
Даруй ты мне, сіла жыцця,
а не смерці,
Што я не дагледзеў, што я
недамысліў...

IV

Вясна, і навокал — прастора,
І Кіеў нязменна стаіць,
І наша нябачная гора, —
Яго больш, чым гора, — таіць.

Як фронт... Паражэнні, і смерці..
І чужыя душы камертом,
Што з гонарам можа памерці,
Што можа і гора расцерці,
Але не здавацца ў палон.

Бяром дээрціра на мушку
(А ён лшчэ ёсць, паўстае!)..
І ўсё ж на базары пятрушку
Бабулечка не прадае.

Вясной расквітнела трывога..
І сонца сігналіць часцей,
Што наша пад сонцам дарога
Чарнобылем не зарасце.

Пераклаў з украінскай
Ю. СВІРКА.

каго крыўда, дык нядоўга, на-
пачатку. А потым праходзіла.
Праўда, неаднойчы, убачыўшы
таго дзі іншага, гаварыў ён, ві-
даць, не толькі мне:

— Быццам і чалавек, і пісь-
меннік... А Кулакоўскаму колькі
крыві палсаваў... І за што?
Я ж яму ніколі нідзе вады не
замуціў. Здаралася, нават па-
магаў...

І ўсміхаўся неяк ціха, стое-
на...

Калісьці, у вайну, Аляксей
Мікалаевіч камандаваў штраф-
ной ротай. Быў некалькі разоў
паранены. Смелым, мужным ён
быў і потым, у мірныя дні.
Неаднойчы падстаўляў плячо, а
то і галаву, абараняючы тавары-
шыша. Мужна вёў ён сябе і ў
апошнія дні свае, будучы смяр-
тэльна хворым. Ніхто не чуў
ад яго скаргаў. А калі і былі
скаргі, дык чыста пісьменніч-
кія — падоўгу трымалі ў рэ-
дакцыях яго творы, не спяша-
ліся здаваць іх у друк.

А ён пісаў. Пісаў заўсёды, у
любых умовах. Пісаў многа і
да апошніх дзён жыцця. Быц-
цам спяшаўся выказаць усё,
што набалела, было ў яго на
душы.

Яны, гэтыя творы, чакаюць
свайго ўдумлівага, добразычлі-
вага чытача і даследчыка.

НЯСКОНЧАНЫЯ СПРЭЧКІ

Даўно і не мною заўважана:
у кожнага чалавека ёсць тое,
у чым ён, як кажуць, увесь,
уся яго сутнасць, па чым яго і
вылучаюць, запамінаюць з ты-
сяч мільянаў. У Андрэя Яго-
равіча Макаёнка такім, у чым
ён быў увесь, уся яго сутнасць,
мне здаецца, была здольнасць
трымаць сябе ў напружанні,
штосьці камусьці даводзіць,
даказваць, у чымсьці кагосьці
пераконваць, словам — спра-
чацца. Нават творчасць яго —
камедыі, фельетоны, артыкулы
— гэта таксама нішто іншае, як
яго спрэчкі. З людзьмі, з ча-
сам, з жыццём, з завезенымі
і ўсталянымі парадкамі, з са-
мі сабою...

...Мяне, студэнта чацвёртага
курса БДУ імя Леніна, заліч-
ваючы на працу ў рэдакцыю
часопіса «Вожык», папярэдзілі:

— Толькі не рабі таго, што
Андрэй Макаёнка.

І мне расказалі, як гадоў
колькі таму назад у штат «Во-
жык» ўзялі маладога здоль-
нага сатырыка Андрэя Макаё-
нка—яму было даручана разбі-
рацца з пісьмамі-скаргамі, што
прыходзілі ў рэдакцыю, а ён...
Словам, мінае дзень, мінае
два, мінае тры, — ні адно
пісьмо не паступае ў рэгістра-
туру. Ды і ў аддзель, да рэ-
дактара. Пайшлі высвятляць, у

чым справа. І бачаць — ся-
дзіць Андрэй Макаёнка за ста-
лом і са злосцю дзярэ на
шматкі гэтыя самыя пісьмы ды
ў сметніцу кідае. «Што ты ро-
біш?» — не вытрымаў нехта,
крыкнуў. «А куды ж гэты бруд
дзяваць? — пытае Андрэй Ма-
каёнка. — Няхай я час мар-
ную, чытаю. Дык яшчэ каб і
іншыя марнавалі! Няхай лепш
карысным чым-небудзь зай-
маюцца. Прывучаць людзей
паклёпы адзін на аднаго пі-
соў... Не вартэ!»

Фельетаніста, ды і драматур-
га Андрэя Макаёнка — аўтара
драмы «На досвітку» і каме-
дыі «Выбачыце, калі ласка»,
якая не без поспеху ўжо ішла
на сцэне купалаўскага тэатра,
я ведаў. Праўда, не асабіста.
І папярэджанне: «Толькі не
рабі таго, што Андрэй Макаё-
нка», — запамніў. І потым не-
не, ды і згадваў, асабліва калі
некаторыя з тых самых лю-
дзей неўзабаве пачалі папярэ-
джваць іншых маладых, каб
тыя... не пісалі таго, што піша...
Барыс Сачанка. А я, як тады па
малодасці мне здавалася, пісаў
якраз тое, што і трэба пісаць—
праўду. І няпраўды, мань не
цярпеў, — выкрываў я ўсюды
— у вусных выступленнях, ар-
тыкулах, фельетонах. І таму не
было нічога дзіўнага ў тым,
што, паглядзеўшы ў тэатры но-
вую камедыю Андрэя Макаё-
нка «Лявоніха на арбіце», я не
вытрымаў — выступіў на ад-
ным з пленумаў Саюза пісь-
меннікаў БССР. Мяне, сына
вёскі, не магла не насцярж-
жыць несвоечасовасць, неаб-
думанасць некаторых падня-
тых у камедыі праблем, асаб-
ліва, калі размова ішла пра
неабходнасць адмаўляцца се-
лянину ад каровы, а значыць,
і ўсяго таго, што называем
мы хатняй гаспадаркай і пры-
сядзібным участкам. Я ведаў,
што такое карова ў сялянскай
сям'і, ды і прысядзібны ўча-
стак, тая ж авечка, свінчо, ку-
рыца... Выклікала жаданне
спрачацца з аўтарам і яшчэ
адно — сам Андрэй Макаёнка
будоваў сабе дачу, а селяніна
заклікаў адмаўляцца ад... ка-
роўкі...

Выступленне на пленуме да-
ло мне, тады маладому і за-
дзірыстаму, як прыхільнікаў,
так і непрыхільляў. Адносіны з
Андрэем Макаёнкам, якога я
быццам трохі і ведаў і не ве-
даў, ускладніліся яшчэ больш,
калі яму казалі, што я зям-
ля Івана Мележа, з якім ён
гадоў колькі ўжо нават не ві-
таўся. Маю шчырасць і непры-
мірымасць да няпраўды ён
расцаніў... як удар, які нанёс
яму Іван Мележ маімі рукамі.
Што ж, у жыцці, як кажуць,
усякае бывае. Андрэй Макаё-
нка думаў сваё, а я... сваё.

Трэба аддаць належнае Ан-
дрэю Ягоравічу. На адным з
застолляў ён падсеў да мяне,
і мы, што называецца, высвет-
лілі свае пазіцыі. І ён, і я былі
сынамі вёскі, думалі пра яе
людзей, жылі тымі праблема-
мі, што хвалілі ўсіх. І гэта,
пры ўсёй рознасці характараў,
поглядаў і думак, нас зблізіла.
Неаднойчы Андрэй Ягоравіч
запрашаў мяне паглядзець той
ці іншы спектакль па сваёй
п'есе. Здаралася, і даволі ча-
ста, і ў застоллях самых роз-
ных разам бываць, весці вост-
рыя і гарачыя спрэчкі, якія
заканчваліся нярэдка за поў-
нач. У той час я працаваў ужо
ў часопісе «Полымя», і Андрэю
Ягоравічу—хочаш не хочаш, —
а трэба было мець справу са
мною як адным з рэдактараў
яго твораў. Прызнаюся: аўтар
Андрэй Макаёнка быў не з
лёгкіх. Заўваг ён амаль не
прымаў, сустракаў іх у шыкі.
Але ў друкаванага слова свае
законы. Да таго ж, смельча-
коў, хто б падпісаў злаба-
дзённыя камедыі Андрэя Ма-
каёнка, было няшмат. У той
жа час драматург таксама добра
ведаў сілу друкаванага сло-
ва, вядома, са свайго, аўтар-
скага боку: тое, што не надру-
кавана ў часопісе, нялёгка по-
тым аднавіць, каб яно вымаў-
лялася, гучала са сцэны... Бы-
ло і яшчэ адно, да чаго мы
часта не маглі прыйсці да зго-
ды — мова твораў драматур-
га. Андрэй Ягоравіч стаў на
той пазіцыі, што мова герояў
пры ўсёй індывідуалізацыі, па-
вінна быць зразумелая, пры-
чыма, не толькі тым, каму яна
родная, але і тым, хто ўпер-
шыню трапляе ў наш тэатр,
улершыню чуе беларускую
мову. А таму часта ўжываў
русізмы. «У тэатр са слоўніка-
мі не ходзяць. Не зразумеўці
не дачуў — усё, стрэл міма»,
— любіў казаць ён. У рэдак-
цыі ж часопіса «Полымя» ім-
кнуліся мову герояў Андрэя
Макаёнка як мага наблізіць да
народнай, беларускай. Выкліка-
лі адпаведную рэакцыю і не-
каторыя іншыя моманты. Ан-
дрэй Макаёнка любіў зацапіць
як бы мімаходзь сяго-таго з
канкрэтнага начальства, аб-
смяяць тую ці іншую канкрэт-
ную з'яву, падзею. Гледачы ў
тэатры на гэтыя рэплікі ге-
рояў надта ж бурна адклікалі-
ся. А друкаваць гэтыя, часам
не вельмі прадуманыя, рэплі-
кі... Ці, скажам, у камедыі-рэ-
партажы «Таблетку пад язык»
я не верыў, ды і сёння не ма-
гу паверыць, каб дзед Цы-
булька на самай справе гаварыў
тыя словы пра зямлю-кармі-
цельку, што ён гаворыць...
Можа, і ёсць такія людзі, што
не любяць зямлі, лаюць яе,
але ж... Дзед Цыбулька па на-

туры не такі. І прапаведаваць
тое, што ён прапаведае... Ды
гэта ўжо, як кажуць, з іншай
оперы, тут логіка вобраза, по-
гляд Андрэя Макаёнка... І мы,
у рэдакцыі, уволю наспрачаў-
шыся і называўшыся, усё ж
здавалі ў набор новыя творы
Андрэя Макаёнка. «Зацюканы
апостал», «Трыбунал», «Таб-
летку пад язык», «Кашмар», —
вось далёка не поўны пералік
камедый Андрэя Макаёнка,
якія мне давялося разам з аў-
тарам рыхтаваць у набор.

Адносіны нашы працягваліся,
калі я перайшоў на працу ў
Саюз пісьменнікаў. На пасадзе
першага сакратара праўлення
тады быў Іван Пятровіч Шамя-
кін, лепшы сябра Андрэя Ма-
каёнка. І Андрэй Ягоравіч як
не штодзень заходзіў да Івана
Пятровіча. А зайшоўшы ў
Саюз пісьменнікаў, бачыў мя-
не, іншых супрацоўнікаў. І на-
шы сустрачкі часта канчаліся
гутаркамі, застоллем. Зыходзя-
чы з лепшых узораў сусветнай
драматургіі, я неаднойчы гаварыў
Андрэю Ягоравічу, што ў
літаратуры не столькі важна
ставіць розныя часовыя, хоць
і балючыя сёння пытанні, як
ствараць характары, тыпы. Чым
больш «вечнага», не «часова-
га» ў творы, тым лепш... Ан-
дрэй Ягоравіч быццам зга-
джаўся са мною, і разам з
тым... Даказваў, што чалавеку,
ды і грамадству трэба сёння
дапамагачы... Што ж да ўсяго
астатняга... Дай божа, як ка-
жуць, каб наша цялятка ды
ваўка з'ела...

Неяк Андрэй Ягоравіч за-
прасіў мяне ў купалаўскі тэатр
на прыёмку новага спектакля
па яго п'есе «Пагарэльцы». І на
абмеркаванні ў кабінце ды-
рэктара, дзе сабраліся тэатра-
лі адказныя работнікі Міні-
стэрства культуры, ад якіх за-
лежалі далейшы лёс спектакля,
разгарэліся спрэчкі. Адны лі-
чылі: спектакль не гатовы, яго
рана выпускаць на сцэну. Ін-
шыя, наадварот, даказвалі, што
спектакль ёсць, яго як мага
хутчэй трэба паказаць. Спра-
ва, — і ўсё гэта разумелі, —
была не ў гатоўнасці спектак-
ля, а ў яго вастрынні, якой сёй-
той пабойваўся. Умяшаўся ў
спрэчку і я. «У мяне такое
ўражанне, быццам у кабінце
да дырэктара са сцэны прый-
шлі героі Макаёнка і спра-
чаюцца... А мы ж жывём у
зусім іншым часе, ды і людзі
мы іншыя. Якая можа быць тут
спрэчка, калі спектакль ёсць і
яго трэба паказаць... Хай тыя
спрачаюцца, хто будзе яго гля-
дзець». Андрэю Ягоравічу над-
та ж спадабаліся мае словы,
ён іх потым часта паўтараў...

Вядома, Андрэй Ягоравіч
Макаёнка быў не такой про-
стай асобай, як некаторым

уяўляецца. Гарачнасць яго на-
туры іншы раз яму надта ж
шкодзіла. Калі Андрэй Яго-
равіч чаго-небудзь хацеў і да-
магаўся — лепш яму не замі-
най, не спыняй. Інакш... Адно-
чы, у цягніку, калі мы, здаец-
ца, з Міхасём Стральцовым
зайшлі ў суседні вагон, убачы-
лі: Андрэй Макаёнка, схпіўшы
загрудкі П. Ф. Глебку, што на-
зываецца, прыпаў яго да сцен-
кі ў калідоры. Мы ўдвая
ледзь вызвалілі Пятра Фёдара-
віча. Выявілася потым: Андрэй
Макаёнка задаў яму пытанне
пра падзеі трыццаць сёмага
года, а П. Ф. Глебка адказаў
не тое, што Андрэй Ягоравіч
хацеў пачуць. Рэакцыя на гэта
была імгненная...

Гэтак рэагаваў Андрэй Яго-
равіч часта, — загартаўся, як
запалка, — чым некаторыя і
карысталіся, натраўлівалі яго
на таго ці іншага пісьменніка
і чалавека. Але потым, астыў-
шы, пераканаўшыся, што не
«такі страшны чорт, як яму яго
намалявалі», адступаўся, бо
пры ўсім багацці людзей, якія
яго акружалі, ён быў, як мне
здавалася, надта ж адзінокі..
І гэта я асабліва бачыў, адчу-
ваў, калі сустракаўся з Ан-
дрэем Ягоравічам у парку, на
яго дачы. Ён усё жыццё шукаў
людзей, якім можна было б
адкрыць душу, якія б зразуме-
лі яго, як сябе. Не ведала меж
і яго гасціннасць. У любы час
да яго можна было зайсці ці
заехаць, і заўсёды ён быў ко-
жнаму, хто б да яго ні завітаў,
рады, адразу ж браўся на-
крываць на стол. Чалавек шы-
рокай натуры, жыццялюб, ён
не цярпеў дробязнасці, скнар-
насці, зазнайства, казёншчы-
ны, фанфаронства, гульні ў
начальства і іншых чалавечых
недахопаў і слабасцей, часта з
ўсяго гэтага смяяўся не толькі
ў сваіх камедыях, але і ў та-
варыскіх гутарках, застоллях.
«На агеньчык» да Андрэя Ма-
каёнка цягнуліся многія... Не-
задоўга да смерці, павышаўшы
ў гасцяў у мяне дома, ён паве-
даміў, што неўзабаве перабя-
рэдца ў той раён, дзе жыву я,
і тады... Будзем яшчэ часцей
сустракацца, гуляць разам па
вечарах...

Лёс, аднак, абышоўся па-ін-
шаму. Быццам на міне падар-
ваўся Андрэй Ягоравіч — быў
і няма. І здарылася гэта якраз
пры пераездзе на новую ква-
тэру, у якой яму так і не да-
вялося пажыць...

Калектыў Літаратурнага
музея Якуба Коласа выказвае
глыбокае спачуванне
старшаму навуковому су-
працоўніку Марыні Нічыпа-
раўне Далідовіч з прычыны
напатаўшага яе вялікага
гора—смерці БАЦЬКІ.

Стары, малавядомы тракт бяжыць праз лес на паўночны ўсход ад Беняконяў (Воранаўскі раён) да недалёкай тут мяжы з Літвой. Але раптам праваруч хмурыя яліны расступаюцца і пачынаецца парк, таксама стары, запушчаны, магут-

часта траплялі ў Коўна, Вільню, адкуль раз'язджаліся па Літве і Беларусі, дзе прымалі ўдзел ва ўзвядзенні тых ці іншых збудаванняў. Гэтакім чынам апынуўся ў межах Вялікага княства Літоўскага і галандскі будаўнік-архітэктар

ты арыгінальны помнік сярэднявечча захаваўся амаль нязменным з часоў сваёй пабудовы. Замак двухпавярховы. Чатыры аднолькавыя цыліндрычныя вежы з завостранымі дахамі ўрэзаны ў вуглы невялікай пабудовы

родам яго будаўнік. Невядома, ці даводзілася гаспадарам замка вытрымаць сапраўдны аблогі. Адно адзначана, што ў Паўночную вежу дом пацярпеў, але быў адноўлены.

Пётр Нонхарт памёр у 1633 годзе. Ад яго замак перайшоў да навагрудскага ваяводы Юрыя Храповіча, потым — да вядомага мастака Шрэтарэ, які ўпрыгожыў сцены пакояў роспісамі. Пазней Гайцюнішкамі валодаў Рымшы, Сакены.

Пасля вайны ў Гайцюнішскім доме астаявалася СПТВ і нарэшце Гродзенская абласная псіхіятрычная бальніца. Дому-крэпасці, унікальнаму помніку пашанцавала — жылым, амаль нязменным ён прастаяў 375 год, дейшоў да нашага часу. Безумоўна, трэба аддаць належнае бальніцы, якая прапісана ў Гайцюнішках вось ужо трыццаць гадоў. Перакрывалі, неаднойчы рамантавалі тут дах, латалі, тынкавалі сцены, мянялі падлогу, трымалі ў жылым стане ўсе ўнутраныя памяшканні. Нарэшце, чаго дамагаліся больш за дзесяць год, бальніца пачала за свае сродкі рэстаўрацыю помніка. З Рэспубліканскім рэстаўрацыйна-будаўнічым майстарнямі («Белрэстаўрацыя») заключаны дагавор, у адпаведнасці з якім майстэрні за два гады павінны зрабіць праектна-каштарысную дакументацыю на рэстаўрацыю помніка. Работы вядуцца. Гэтая ініцыятыва адміністрацыі бальніцы і перш за ўсё галоўнага ўрача Аляксея Міхеевіча Барысава заслугоўвае, вядома, толькі падтрымка і пахвалы.

Пасля рэстаўрацыі Гайцюнішскі дом-крэпасць плануецца ператварыць у адміністрацыйны корпус бальніцы! Так, помнік будзе выкарыстоўвацца, жыць з пэўнай аддачай. Але ці не занадта сціпла яна — памяшканне пад канцылярны невялікай бальніцы! Перспектыву няцяжка ўявіць: адноўлены, белакаменны, здзіўляючы сваёй архітэктурнай дасканаласцю замак і, як у казцы, амаль нікому не вядомы, зачараваны, згублены ў лесе, хоць і ацэнены вучонымі, мастакамі як унікальны шэдэўр.

Хочацца бачыць яго лёс іншым. Прыпыніўся на тракце каля парку турысцкі аўтобус. У двары замка — мастакі з мольбертамі, а ў пакоях — музей, скажам, старажытнай зброі, калі ўжо гэта крэпасць. Акрамя таго, тут можна перыядычна выстаўляць жывапіс, маляўніцтва, вырабы мясцовых — з Воранаўшчыны, Лідчыны мастакоў, умельцаў, адвесці пакой пад мясцовыя археалагічныя знаходкі. Тады, можна спадзявацца, адзіны з падобных дамоў-крэпасцей, што збярогся да нашага часу, нарэшце, скіне свае чары і сапраўды стане аб'ектам культурнага жыцця рэспублікі.

Л. ПРАКОПЧЫК.

Схаваны шэдэўр

няя дубы, ясені, ліпы ў ім атуляе густы падлесак з лясчыны і аleshніку. Блакітны шыкетнік, расчыненая брама, і вось аляя прыводзіць мяне да незвычайнага збудавання — белага, невялікага, з круглымі вежамі па вуглах замка.

Першае ўражанне, што гэта нейкі прывід, дэкарацыя, папярковы муляж да гістарычнага філ'ма. Толькі ж — якая дэкарацыя, які прывід? Самы што ні ёсць натуральны каменны мур, самы што ні ёсць старадаўні замак. Гэта — Гайцюнішскі дом-крэпасць, прыватнаўласніцкі замак.

Цікавая і незвычайная бяграфія помніка. У XVI—XVII стагоддзях іншаземныя архітэктары, фартыфікатары разам з купцамі

Пётр Нонхарт. З цягам часу ён становіцца шэфам усіх фартыфікацыйных збудаванняў княства, вядомай асобай, атрымаўшы ў валоданне недалёка ад Вільні маёнтак Гайцюнішкі. Тут каралеўскі фартыфікатар і будзе сабе з удзелам земляка і паплечніка інжынера Ван Додзена дом-крэпасць.

У часы шматлікіх войнаў і звад узвядзенне замкаў было звычайнай з'явай. Да пачатку XVIII стагоддзя падобных дамоў-крэпасцей у межах Беларусі было ўжо некалькі дзесяткаў. Іншая справа, што да нашага часу дайшлі адзінаццаць збудаванняў падобнага тыпу. Асабліва, каштоўнасць Гайцюнішскай крэпасці перш за ўсё ў тым, што гэ-

і вызначаюць яе агульную, кампактную форму. У вежах глыбокія нішы-байніцы, яны ж — і вокны. Фасад замка вылучае трохпавярховая вежа-рызаліт з адзіным на ўсю крэпасць уваходам. Дарэчы, і таўшчыня сцен у доме таксама значная — паўтара метра.

Як бачым, усе прыкметы сапраўднай крэпасці, падрыхтаванай да абароны. Першы паверх тут як бы падсобны: нізкі, з магутнымі скляпеністымі перакрыццямі. У невялікіх памяшканнях месціліся кухня, каморы і кладоўкі, жыла прыслуга. Частка паверху была казармай для невялікага гарнізона. Жылыя — панскія — пакоі знаходзіліся на другім паверсе і на трэцім — у вежы. Але нават з танцавальнай залы і спальняў ёсць праходы ў кутнія вежы да байніцы і патайных лясвіц. Дом акружаны роў, каналы з вадой, земляныя валы. На жаль, іх не засталася.

Замак невялікі — 15 на 34 метры. Падпарадкаваны адзінай логіцы форм і аб'ёмаў, ён на здзіўленне выдае завершаным, прыгожым, хоць архітэктурная дэкарыроўка тут амаль адсутнічае. Гайцюнішскі дом-крэпасць мае аналагі — «радно» — толькі ў далёкай Фландрыі, адкуль быў

ПРЫГАЖОСЦЬ У ЗВЫЧАЙНЫМ

З поўдня Пётр Цімафеевіч Маскоў вяртаўся ў Слуцк пездам. Суседзі па нупэ везлі цэлыя сумкі і «авоські» садавіны, а ён... вязанку сцягнутых шпагатам корчынаў, галінак, карэньняў буну, грабу, вязу, знойдзеных у час прагулак па лясках паўднёвага ўзбярэжжа Каўказа. «Дзівак-чалавек — влезе ў лясную старану дрывы!» — чуў ён за сваёй спіной рэплікі дзвюх спадарожнікаў па вагоне. Якія скептычна аглядалі «трафеі» суседа. А Пётр Цімафеевіч ужо прыкідаў, што з гэтых «дров» зможа зрабіць. Вунь з таго корчына, напэўна, выйдзе лясны музыка са срыпнай, а з бунавага нораня — самая сапраўдная змяя, трэба толькі зныць з карнявішча ўсё лішняе. Ну, а з той вунь дубовай рагуліны атрымаюцца «ласціны» рогі.

Больш за трыццаць гадоў стэпал-малельшчык Слуцкага сельскага будаўнічага камбіната П. Маскоў у вольны ад работы час шукае прыгожыя ў звычайным, перакананы, што прырода адорвае нас мноствам такіх

рэчаў, якія пры наглядальнасці, жаданні і цярпенні могуць набыць пластычнасць і прыгажосць. Фантазія мастака, карпатлівая работа са сцізорыкам, ланам — і вось з пад яго рук выходзяць такія цуды, што здзіваешся, як гэта сам таго не заўважаў?

У доме Пятра Цімафеевіча цэлая галерэя прыродных «дзівосаў». З паліцы глядзіць зірнатымі вачыма-гузікамі кракадзіл, побач абвіла палачку гадзюка з высунутым джалам. Па суседстве з ёю — цэлы вывадак жабянят, чародка дзівоўных рыбак — усё выраблена з марскіх і рачных ранавіжак. З бярозавай чагі П. Маскоў майструе чудоўныя вазачкі, грыбкі, птушак, шкатулкі. Яго арыгінальныя рэчы можна ўбачыць у мясцовым краязнаўчым музеі. лепшыя работы экспанаваліся на абласной выстаўцы народнай творчасці, у кінатэатрах і маладзёжных інтэрнатах Слуцка.

— Шчыра нажучы — шанце мне на знаходкі. — гаворыць Пётр Цімафеевіч. — Вават з рыбаліі нярэдна вяр-

Пётр Маскоў за работай. Фота А. СІМАНА.

таюся з пустой торбай і з новай «нарыхтоўкай» для вичэрняга занятку. І Думаеш: як гэта раней я не заўважаў, што хаджу побач з прыгожым? І з лесу рэдка калі вяртаюся дамоў без трафеяў.

М. ТЫЧЫНА.

г. Слуцк.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02134 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксей ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

з 27 красавіка па 3 маі

27 красавіка, 20.10.
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ, ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗЮ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНІКА
Канцэрт ансамбля старажытнай музыкі «Іанчэнта». У праграме творы Барціянскага, Хандошына, Фаміна, Вядучая — музыкантавец С. Калчанова.
29 красавіка, 19.50.

«РОДНАЕ СЛОВА»
Пра граматыку беларускай мовы з даўніх часоў сцілася выслоўе «Пішы, як чуеш». Аднак працы беларускіх мовазнаўцаў апошніх гадоў абвясняюць гэты ўвогуле правільны для беларускай граматыкі тэзіс, але далёкі ад паўнаты ахопу ўсіх з'яў нашай мовы. Сведчанне гэтаму — новая акадэмічная граматыка беларускай мовы ў двух тамах.

Пра гэтую навуковую працу і пра яе папярэдніц (у 1986 годзе споўнілася чатырыста гадоў з часу выдання першай беларускай граматыкі) пойдзе гаворка ў першым сюжэце.

Затым абудзецца энцыклапедыя ў мінскіх універсам «Гродна», дзе глядчы пазнаёміцца з афармленнем.
У перадачы прымаюць удзел акадэмік АН БССР М. Бірыла, кандыдат філалагічных навук Г. Арашонкава, асістэнт мінскага педінстытута імя Горкага В. Вячорна, загадчыні аддзела універсала «Гродна» А. Ражыкова.
Вядучы — кандыдат педагагічных навук А. Калыда.

30 красавіка, 17.45
«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»
Вакальная лірыка кампазітара У. Алоўнікава.
1 маі, 13.45

«СВЯТА ПРАЦЫ І ВЯСНІ»
Вершы беларускіх паэтаў М. Чарота, А. Дудара, В. Таўляя, А. Вяцінскага, Г. Каржанеўскага, Я. Сіпанова, С. Панізіна, М. Рудкоўскага, А. Пысіна чытаюць артысты мінскага тэатра.
2 маі, 11.15
Канцэрт Дзяржаўнага акадэмічнага Паўночнага рускага народнага хору. Мастаці кіраўнік — народная артыстка СССР, прафесар Н. Мляшко.
2 маі, 13.05

«ЗА ШТО ЗМАГАЕЦЦА
«ЧЫРВОНЫ БАРАЦЬБІТ»
Прэм'ера дакументальнага філ'ма Беларускага тэлебачання. Аўтар — Б. Пастарнак. Рэжысёр — У. Арлоў.
Стужка расказвае аб праблемах і клопатах працоўнікоў аршанскага станкабудаўнічага завода «Чырвоны барацьбіт».
2 маі, 19.55

ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ.
«СЛУХАЙ, СЫНОК!»
Тэлеспектакль паводле аднайменнага апавядання Я. Сіпанова, Рэжысёр — пастаноўшчык А. Каламіец, Ролі выконваюць Я. Краўчанка, Ю. Вутта, Л. Бацяноўская.
«ЧАРОУНЫ КУФЭРАК БАБНІ МАЛАННІ». «ВЯСНОВЫЯ ПЕСНІ».
Ролі бабні Маланні выконвае народная артыстка СССР Г. Макарава.
2 маі, 23.20

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
«Прыкметы сезона». Музычная праграма з удзелам артыстаў беларускай эстрады.
3 маі, 23.25

НАКШЮРН
Іграе ансамбль «Кантабіле». Прагучыць «Сюіта XVII стагоддзя» Ж. Люлі.
3 маі, 19.50
«СПЯВАОЎ ДРАМАТЫЧНЫЯ АКЦЫЕРЫ»
Запрашаюць у тэатр-вар'этэ — рэжысёр тэатра імя Янікі Купалы М. Пінігін і артыстка тэатра імя Горкага А. Пастарэвіч. Вы сустранецеся там з драматычнымі акцэрамі, якія будуць спяваць...

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Г. ВАСІЛЕУСКАЯ. Крылы, альбо Адзін год з жыцця Віталія Пятроўскага. Аповесць. Мн., «Юнацтва», 1987. — 50 к.

М. ГРАМЫКА. Родная пушка. П'есы, вершы, пазмы, успаміны, лісты. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 2 р. 20 к.

У. ПАУЛАУ. Выбраныя творы ў двух тамах. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 3 р. 10 к.

У. ФЕДАСЕЕНКА. Дубовая града. Віхры на срыжаванніх. Раманы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1р. 50 к.

С. ШУШКЕВІЧ. Сонца над маім асеннім садом. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 75 к.

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 1 мая 1987 г. № 18 (3376) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

СА СВЯТАМ МІРУ, ПРАЦЫ І ВЯСНЫ!

МАЙ

Ясны ранак сон Радзімы будзіць—
Па зямлі вясна ідзе-гудзе.
З Першым маем, дарагія людзі!
Добры дзень,
Вясновы светлы дзень!

Павявай над бацьнаўшчынай мілай,
Свежы ветрык з цёплай старані!
Сонцам нас сягоння акрыліла
Свята міру, дружбы і вясны.

Ліся, ліся ў вуліцы і плошчы,
Мора чалавечых галасоў!
Маладыя крочце сцяганосцы
Пад прызыўным шлестам сцягоў!

Да вышынь ляці, як водгук славы,
Гром аркестраў, песенны прыбой!
Наша маці родная, дзяржава,
Мы адной сям'ёй ідзём з табой!

Да любой работы мы гатовы
Пад зямлёй, у небе, на зямлі —
Тольні ты снажы, Радзіма, слова,
Толькі, Партыя, народ пакліч!

Шчодро, сонца, над прасторай роднай
Цеплыні струмень гарачы лі!
Да вясны і шчасця кроч, народ мой—
Пакарыцель неба і зямлі!
Алесь ЗВОНАК.

У рытмах народнага танца. Народны ансамбль песні і танца «Раніца» Гродзенскага гарадскога Дома культуры. Фота А. ШАВЛЮКА.

УНУМАРЫ:

Вершы нарвежскага
паэта пра Беларусь

3

Крытык
аб трох «кнігах
перакладчыка»

5

«УГЛЯДАЦА
Ў НЕТРЫ ЧАСУ...»
ПА СТАРОНКАХ
«ЧЫРВОНОЙ
ЗМЭНЫ»

6—7

«ТРАВА КАХАННЯ»

Апавяданне
В. ХОМЧАНКІ

8—9

ЧЫТАЧ СТАВІЦЬ
ПЫТАННЕ

14—15

